

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 29.

Fredagen den 9 mars.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 2 innevarande mars.

Vidare upplästes protokollet för den 3 mars.

Därvid yttrade

Herr Lithander: Vid justering av föreliggande protokoll anhåller jag, herr talman, få anteckna en bestämd protest mot ett uttryck, som herr Helger ansåg tillständigt använda i sitt slutanförande den 3 d:s vid frågan om införande av statsmonopol å spannmålsimporten.

Herr Helger yttrade därvid, att jag gjort »icke bara ett ofullständigt utan även ett falskt citat».

Jag visste redan vid anförandet, att varje ord var riktigt i de enda citat jag härvidlag gjorde, nämligen ur socialdemokraternas partiprogram 1911 § 12 att: *»jorden och dess rikedomar böra likasom andra väsentliga produktionsmedel bliva hela det arbetande folkets egendom»*, ävensom socialdemokratiska partisekreteraren Ströms uttalande 1905 i boken om Bonden och Socialismen, att *»i full överensstämmelse med sin hela och oomkullkasteliga syn på äganderätten förklarar socialismen, att jorden ej får vara privat-egendom»*.

Sedan protokollet förelegat har jag ytterligare förvissat mig om, att intet enda ord av mig var fel citerat.

När detta protokoll nu går till trycket överlämnar jag åt kammarens ledamöter att med tillgång av riksdagstrycket över lördagens debatt bedöma, huruvida herr Helgers sista yttrande varit diskussionen i kammaren värdigt.

Vidare anfördes ej. Protokollet godkändes.

§ 2.

Upplästes ett till kammaren inkommet protokoll, så lydande:

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 29.

1

Ang. justering av ett protokoll.

*Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen
för justitiedepartementet den 8 mars 1917.*

Till justitiedepartementet hade från Kungl. Maj:ts befallningshavande i Malmöhus län insänts en den 5 mars 1917 dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att sedan folkskolläraren Ola Hansson Waldén blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för städerna Hälsingborg, Landskrona och Lund för en tid av tre år, räknade från och med den 1 januari 1915, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 67 § av lagen om val till riksdagen lektorn, filosofie doktorn Karl Anders Wilhelm Björk blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1918.

Vid den granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet
K. Söderwall.

Jämte det protokollet lades till handlingarna, godkände kammaren den däri omnämnda fullmakten samt förklarade herr Björk behörig till riksdagsmannakallets utövande.

Herr talmannen tillkännagav, att herr Björk denna dag intagit sin plats i kammaren.

§ 3.

Herr statsrådet *Vennersten* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 92, med förslag till förordning om särskilda avdrag vid 1917 års taxering till beviljning för inkomst samt till inkomst- och förmögenhetsskatt;

nr 93, angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;

nr 63, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 2 § rättegångsbalken m. m.; och

nr 64, med förslag till ändrad lydelse av § 26 riksdagsordningen.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 4.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 65, angående gift kvinnas anställning vid postverket, telegrafverket och statens järnvägar;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 66, angående pension åt provinsialläkaren P. E. Brännström;

nr 67, angående höjning av pensionen åt förre avdelningsingenjören L. G. P. Rundstedt;

nr 68, angående tilläggs pensioner till förre tågmästaren vid statens järnvägar L. G. Andersson och förre lokomotivföraren vid statens järnvägar J. J. Lindblom Blomberg;

nr 69, angående pension åt avlidne lokomotivmästaren vid statens järnvägar Lars Petter Kjesslers änka och åt avlidne materialförvaltaren vid statens järnvägsbyggnader Johan Anderssons änka; och

nr 70, angående pension åt hjälpmontören vid Trollhätte kraftverk A. J. Karlsson;

till statsutskottet propositionerna:

nr 71, angående anläggning av huvudrangerbangård vid Hallsberg;

nr 74, angående rätt för revisorn hos telegrafstyrelsen J. C. Lundgren att för ålderstillägg å lönen tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 75, angående försäljning av statens järnvägar tillhöriga markområden vid Gnesta; och

nr 76 angående statsbidrag till utförande av en brobyggnad över Saltösund i Karlskrona;

till lagutskottet propositionen nr 77, med förslag till lag om ändrad lydelse av 7 och 34 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring;

till statsutskottet propositionen, nr 79, angående provisoriska åtgärder i syfte att avhjälpa svårigheterna att besätta mera avlägset belägna provinsialläkardistrikt såväl ordinarie som extra;

till lagutskottet propositionen, nr 80, med förslag till stadga angående hotell- och pension av rörelse;

till bankoutskottet propositionen, nr 81, angående anstånd med erläggande av ränta å statslån för järnvägsanläggning mellan Eksjö och Österbymo;

till statsutskottet propositionerna:

nr 82, angående anvisande av förlagskapital för tillverkning och transport av torvbränsle för statens kraftverks räkning;

nr 83, angående utvidgning av den nya tilloppskanalen till Trollhätte kraftstation; och

nr 58, angående upphörande av Badelunda pastorats prebendatur;

till bankoutskottet propositionen, nr 59, angående tilläggs pension åt förre folkskolläraren i Karesuando Jakob Valfrid Lidström; samt

till statsutskottet propositionerna:

- nr 60, angående tjänstårsberäkning för vissa folkskolinspektörer;
- nr 61, angående anstånd med återbetalning av räntefritt lån för svenska församlingens i London kyrkobyggnad; och
- nr 57, angående anordnande av gemensam tvättnrättning för Norra skånska infanteriregementet och Vendes artilleriregemente.

§ 5.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo bordlagda konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, statsutskottets utlåtande nr 31, bankoutskottets utlåtanden nr 12—15, jordbruksutskottets utlåtande nr 22, andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 6 och 7 samt andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 6.

§ 6.

Interpellation. Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Lindhagen, som yttrade: Bland det manskap vid flottan, vars tjänstetid utgick den 30 september, respektive 31 oktober 1915, och som därefter såsom tillhörande värnpliktiga klass A kvarhållits, råder stor längtan efter hemförlovning. De hava hitintills av vederbörande myndigheter ej kunnat erhålla någon bestämd uppgift å tiden för densamma, vilket är av stor vikt för beredande av civil anställning m. m.

På förfrågan har nu chefen för sjöförsvaret benäget under hand förmått, att under vissa förutsättningar möjligen tiden för en hemförlovning under årets lopp skulle vara att förvänta.

För att emellertid kunna få hemförlovningstiden i manskapets intresse ytterligare preciserad och tillika tillfälle berett, att i riksdagen genom ett meningsutbyte manskapets bekymmer bleve närmare belyst, tillåter jag mig hemställa om kammarens tillstånd att få till chefen för sjöförvarsdepartementet framställa följande spörsmål:

När kan det manskap vid flottan, vars tjänstetid utgick den 30 september och 31 oktober 1915, och som därefter såsom tillhörande värnpliktiga klass A kvarhållits, förväntas bliva hemförlovat?

Ifrågavarande anhållan bordlades.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes lagutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t rörande viss ändring i lagen om försäkring mot olycksfall i arbete.

§ 9.

Ledighet från riksdagsgörömalen beviljades:

herr <i>Christiernson</i>	under 4 dagar fr. o. m. den 10 mars,
<i>Åkerlund</i>	den 10 mars,
<i>Olsson</i> i Blädinge	4 dagar fr. o. m. den 10 mars,
<i>Kaijser</i>	5 12
<i>Olsson</i> i Ramsta	4 10
<i>Nilsson</i> i Kristianstad	3 12
<i>Norman</i>	den 10 mars och
<i>Andersson</i> i Skivarp	6 dagar fr. o. m. den 12 mars.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,50 e. m.

In fidem
Per Crowvall.

Lördagen den 10 mars, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 92, med förslag till förordning om särskilda avdrag vid 1917 års taxering till bevillning för inkomst samt till inkomst- och förmögenhetsskatt;

till bankoutskottet propositionen, nr 93, angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;

till lagutskottet propositionen, nr 63, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 2 § rättegångsbalken m. m.; och

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 64, med förslag till ändrad lydelse av § 26 riksdagsordningen.

§ 2.

Vidare föredrogs herr *Lindhagens* vid kammarens sammanträde nästlidne gårdag framställda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet få framställa spörsmål angående tiden för hemförlovning av visst till tjänstgöring vid flottan inkallat manskap; och blev denna anhållan av kammaren bifallen.

§ 3.

Lagutskottets härpå föredragna utlåtande nr 11 bordlades åter.

§ 4.

Herr statsrådet *Vennersten* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 88, med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 85, angående förändringar vid centralstationen i Stockholm m. m.;

nr 94, angående kostnaderna för anläggning av hospital vid Strängnäs samt om- och tillbyggnad av Lunds hospital och asyl;

nr 99, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärf av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; och

nr 100, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 5.

Till avgörande förelåg nu jordbruksutskottets utlåtande, nr 17, *Ang. främjande av kooperativa jordbruk.* i anledning av väckt motion om åtgärder till främjande av kooperativa jordbruk.

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 259, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen, till främjande av kooperativt jordbruk mellan jordbruksarbetare, ville

1) anhålla, att Kungl. Maj:t måtte uppgöra en plan för uppmuntrande av sådant jordbruk samt för riksdagen framlägga densamma, i den mån riksdagens medverkan erfordrades;

2) i avvaktan på förenämnda utredning bevilja ett anslag på femtiotusen kronor att på de villkor Kungl. Maj:t kunde bestämma omedelbart utlämnas såsom lån för ändamålet med rätt för Kungl. Maj:t att disponera beloppet redan innevarande år.

Utskottet hemställde, att förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits av:

herr *Nilsson* i Tånga mot utskottets motivering; och

herr *Hage*, som yrkat bifall till motionen.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, gav herr talmannen på begäran ordet till

Herr Hage, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Herr Lindhagen har här i en motion fört fram det yrkandet, att statens låneverksamhet till jordbruk även skulle kunna utsträckas till kooperativa jordbruk, d. v. s. till sådan verksamhet, som eventuellt skulle komma att bedrivas kooperativt på det sättet, att ett visst antal jordbruksarbetare sammanslöte sig och tillsammans arrenderade ett större jordbruk samt försökte sköta det kooperativt. För min del får jag säga, att jag tycker, att en begäran om statsan-

Ang. fränjanslag för att kunna lämna lån i sådana fall är en mycket rimlig begäran, i synnerhet som det i motionen ifrågasattes ett mycket ringa belopp.

(Forts.)

Emellertid har nu utskottets majoritet avstyrkt motionen. Dess ståndpunkt synes vara den, att om sådana jordbruksarbetare komma var och en för sig och ha goda betyg och i övrigt uppfylla kvalifikationerna för att få lån, då skola de få det. Men om dessa jordbruksarbetare komma tillsammans och säga så här: vi ha betyg, som visa, att vi äro mycket dugliga jordbruksarbetare, och vi ha en person i spetsen för oss, som vi se upp till och ha förtroende för, och vi veta, att här finnes på ett ställe en större egendom, som vi ha inlett underhandlingar om att få arrendera, men det saknas pengar för oss, om, säger jag, dessa jordbruksarbetare vilja ha lån för att tillsammans under sådana förutsättningar arrendera ett sådant jordbruk, då böra de enligt utskottets mening icke beviljas sådant lån.

Varpå grundar nu utskottet denna sin ståndpunkt? Jo, utskottet säger, att: »Den historiska utvecklingen ävensom under tidernas lopp vunnen erfarenhet giver emellertid näppeligen stöd för den meningen, att den kooperativa formen för jordbruksbedrivande är att anbefalla». Och alltså bör naturligtvis icke staten understödja någonting sådant. Frågan är emellertid, om man verkligen kan med så stor bestämdhet göra ett sådant påstående. Finnes det verkligen en så alldeles bestämd erfarenhet om att jordbruk icke kan bedrivas kooperativt på det sätt man här ifrågasatt? Ja, mot detta utskottets påstående kan man dock säga, att en stor del av de jordbruk, som skötas här i vårt land t. ex. av en familj, av husfadern, husmodern och en del av eller alla barnen, på sätt och vis äro kooperativa jordbruk. Man har således i den vägen en viss erfarenhet av vad som möjligen kan inbegripas i kooperativa jordbruk.

Men dessutom kan man icke säga, att Kooperationens idé icke gått framåt inom jordbrukets område eller åtminstone vissa grenar därav. Tvärtom kunna vi visa på det förhållandet, att när det gäller anskaffande av redskap och gemensamt använda jordbruksmaskiner m. m., så har Kooperationen kommit till stånd, och inom mejerihanteringen och i fråga om gemensamma inköp har till en viss del jordbruksverksamheten kunnat ordnas i Kooperationens tecken.

Man kan således icke påstå, att Kooperationens idé omöjligt kan föras in på jordbrukets område.

När man vidare sagt, att Kooperationen aldrig kunnat komma framåt på det rena jordbruksområdet, så har det på annat håll bestritts. Det har påståtts och påstås, att det finns inom utländska stater kooperativa jordbruk, som gå mycket bra. Jag har icke varit i tillfälle att i detalj tränga in i den saken, men det har dock uppgivits t. o. m. inom utskottet från kretsar med mycken sakkännedom inom det området, att sådant jordbruk har existerat och existerar samt kunnat drivas bra. Jag tror därför, att det är

litet djärvt av utskottet att alldeles bestämt pasta, att kooperativt jordbruk är någonting alldeles otänkbart, och att man därför icke behöver från statens sida uppmuntra en sådan verksamhet.

Nu kunde man visserligen mot denna motion göra en erinran, och det är, att det anslag på 50,000 kronor, som föreslagits, torde nog vara väl litet. Men det förhåller sig ju så, att detta anslag skulle utgå som ett interimsanslag. Det är begärt att utgå under den tid, då utredningen av denna fråga skulle försiggå. Det är sålunda endast ett ringa anslag, som är påyrkat, för att man under tiden skulle göra den egentliga utredningen och sedan eventuellt komma fram till en större anslagssumma.

Det är ju tydligt, att i ett sådant projekt som det att giva anslag till kooperativa jordbruk ligger på sätt och vis ett experiment. Det är ett experiment, det måste ju erkännas, men för min del får jag säga, att det experimentet är så intressant, som jag ser saken, så att det kunde, även från den synpunkten sett, vara ett skäl för att staten giver ett ringa anslag för att se, hur ett sådant experiment skulle utfalla. Och det är även från den utgångspunkten, som jag tänker yrka bifall till motionen.

Slutligen kan jag icke underlåta att tycka, att ett sådant avstyrkande, som utskottsmajoriteten här kommit till, kan uppfattas som ett försök från utskottets sida att rent av reservera åt större jordbrukare dessa större jordegendomar, som det här är fråga om, ja rent av som ett försök att utestänga småfolket inom jordbruksklassen från möjligheten att driva sådant jordbruk. Om det skulle, föreligga ett sådant försök från jordbruksutskottets sida, så kan jag för min del icke vara med om ett sådant ställningstagande. Även från den utgångspunkten finner jag skäl för att tillstyrka motionen.

Jag vill alltså, herr talman, med åberopande av vad jag här sagt, yrka bifall till min reservation, vilket är detsamma som bifall till herr Lindhagens motion.

Vidare anförde

Herr Hamilton: Herr talman! Var och en, som har det ringaste begrepp om jordbruksskötselns innebörd, bör kunna inse, att kooperation inom jordbruket är olämplig, och han bör ha fullt klart för sig, att experiment på det området är lönlöst. Huruvida ett jordbruk skall kunna ekonomiskt bära sig, är till stor del beroende på jordbrukarens individuella egenskaper, förvärvade genom långvarigt arbete och en erfarenhet, som bygges upp redan från barndomen. Om jordbrukaren sår på lämplig tid i väl skött jord och har tur med sig med avseende på väder och vind, som det heter, så är det möjligt för honom att få en god skörd på sin mark, och om han skördar på den rätta dagen, så är det också möjligt för honom att få lön för det arbete han nedlagt på jordbruket under ett års tid. Lyckas han icke, näväl, då får han också vänta på lön till ett kommande år och leva på förhoppningar.

Ang. främjan-
de av kooperativa
jordbruk.
(Forts.)

Huruvida han skall kunna betala sina räntor på sin jord och skaffa sig inkomster för att kunna försörja hustru och barn, kan vara beroende på huru bustrun sköter t. ex. griskullen eller korna eller hönsen. Vem skall inom ett kooperativt jordbruk taga ledningen? Jo, säger herr Hage, en person utnämnes, som blir ledare för det hela. Men om denne har otur, så uppstår split och oenighet. Och vilken av kvinnorna skall åtaga sig att sköta korna, grisarna och hönsen? Var säker på, att tvister uppkomma därigenom. Det har ständigt visat sig, att enighet vid Kooperation inom jordbruk är mycket svår att uppnå.

För övrigt — och därvid vill jag vända mig till motionären — genom att införa Kooperationen i jordbruket borttager man det ideella i jordbrukarhemmet. Vartför vill jordbrukaren ha sitt eget och intaga den självständiga ställning, som den person har, som själv sköter sitt jordbruk? Jo, därför att han då är fri från alla dessa band, som måste följa med både Kooperationen och de mera sammanträngda samhällena, med alla dessa polisförordningar, föreskrifter, föreningsstadgar o. s. v. Det är det han vill komma ifrån. Den som arrenderar ett jordbruk tycker t. o. m., att ett kontrakts föreskrifter äro någonting obehagligt.

Jag tror, mina herrar, att har man det ringaste begrepp om jordbrukets innebörd, så kan man svara, utan att något experiment göres, på den gjorda frågan, att ett kooperativt jordbruk icke har någon utsikt att kunna lyckas. Man behöver icke anslå några medel för att experimentera härvidlag.

Herr Hage nämnde nyss, att det ser ut, som om man inom jordbruksutskottet haft för avsikt att genom utskottets förslag utestänga arbetarna från att komma åt den jord, som nu är sammanförd i större jordbruk. Nej, herr Hage, det har man icke. Sådant kan man åtminstone icke förebrå ordföranden i utskottet. Jag har gjort mig till målsman, så gott jag kunnat, för strävandet att stycka dessa större jordegendomar. Men jag vill, att var och en skall råda över sin egen bit och vara självständig där, så att han kan njuta av känslan att där äga friheten större än annorstädes. Dessa större egendomar skola styckas. Det är det rätta sättet. Men icke att de skola skötas kooperativt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Det finns ett partiprogram, som passar mig utomordentligt bra och som jag kommer att taga med mig vart jag går, och det är det socialdemokratiska partiprogrammet. Där står bland annat: »Kooperation mellan jordbrukare och andra medel, genom vilka småbruket kan tillföras stordriftens fördelar, befordras kraftigt. Kooperation mellan jordbrukare befordras kraftigt! Ja, men för den saken har man ju icke rört ett finger. Och icke jag heller har gjort det, det medgiver jag. Men när nu saken föres fram, då vittna alla partierna om att det där duger icke, ty erfarenheten visar, att man icke kan driva kooperativa

jordbruk. Jag har alltid förväntat mig över partiernas program, ty när man kommer till riksdagen och vill arbeta för dem, då duga de icke. Men ändå skola de stå kvar. Jag gratulerar vänsterpartierna till en sådan parlamentarisk politik.

Ang. främjande av kooperativa jordbruk.
(Forts.)

Huvudsaken i denna motion är första punkten, där det yrkas, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte uppgöra en plan för uppmuntrande av sådant jordbruk samt för riksdagens framlägga densamma, i den mån riksdagens medverkan erfordras. Det har nämligen visat sig, att den kredithjälp för jordbruket, som man nyligen försökt skaffa genom statsmakternas bemedling, icke är avpassad för sådana här slags jordbruk, och det helt naturligt, därför att man i likhet med den föregående talaren och partierna i allmänhet här i riksdagen tydligen anser, att denna sak är en utopisk företeelse, som således icke — även om den kan stå och skylta på programmet — passar att föras fram i verkligheternas värld.

Varför jag omsider blivit väckt ur min sömn på denna punkt, ehuru jag varit med om att formulera programpunkten, det är därför, att ett lag av 8 jordbruksarbetare, vilka, såvitt jag av deras talesman kunde finna, äro förträffligt och driftigt folk, framfört till mig följande. Vi vilja nu försöka skaffa oss någon självständig ställning i det här landet. Vi kunna icke skaffa oss småbruk, ty det är så oerhört dyrt. Jorden blir dyr, och ännu dyrare bli byggnaderna. Men vi vilja gärna stanna kvar och icke fara till Amerika. Nu ha vi gjort upp en plan för huru vi skulle kunna kooperativt driva ett större jordbruk, ty vi få lätt arrendera ett sådant, och där finnas åbyggnader färdiga. Vi ha gjort upp en kalkyl, som vi underställt sakkunniga — och de nämnde namnen på de två sakkunniga — och de ha gillat denna kalkyl. Men vart vi vänt oss för att få rörelsekapital ha vi fått nej, och när vi vända oss till den av staten anordnade krediten, så svaras, att den icke är gjord för dessa ändamål.

Då kan det åtminstone vara förlåtligt, att den, som gått med på denna programpunkt och varit med att sätta upp den, väckes ur sin politiska slummer och kommer underfund med att här kan finnas ett verkligt levande behov, som bör tillgodoses. Varför då icke ordna det så, att dessa jordbruksarbetare kunna beträda denna nya bana? Här har sagts, att erfarenheten visar, att det icke duger att tillämpa kooperationens idé, när det gäller att odla jord. Men då svarar jag: huru länge skola dessa parlament här i Europa aldrig kunna tillåta, att man slår in på några andra tankebanor? Huru länge skall ni röra er uteslutande med edra gamla föreställningar och icke tillåta några nya idéer att experimentera sig fram? Kooperationen har ju i alla fall gjort en stor frammarsch i världen. Varför skall man utesluta möjligheterna för jordbruket att också försöka sig på den formen? Och här ser man ju, att ett behov i många fall kan förefinnas.

Vad som hindrar här är för det första att man saknar penningar, och för det andra att man tror, att dessa människor kom-

Ang. frånjan-
de av koopera-
tiva jordbruk.
(Forts.)

ma aldrig att kunna enas. Men skola då aldrig människor, som verkligen ha förmåga att ena sig, någonsin kunna få försöka att visa världen, att även sådant här går för sig? Och skall det icke vara möjligt att tillåta jordbrukare i detta land, när de icke kunna slå sig fram på annat sätt för att bli sina egna, att även experimentera med denna form?

»Den historiska utvecklingen», säger utskottet så gott som enhälligt. Men vad säger det socialdemokratiska programmet? Det säger, att på denna punkt får den historiska utvecklingen säga vad den vill, men hädanefter skall det bli en annan historisk utveckling, och den måste någon gång börja. Låt oss således även försöka börja på de banorna.

Utskottet tillägger tröstande:

»Såsom jämväl motionären antyder, finnes enligt gällande lagstiftning ej något hinder för ett flertal personer att gemensamt inköpa eller arrendera jordbruksfastighet.» Ja, det är ju riktigt, men vad ha dessa 8 jordbruksarbetare, som jag framdragit som exempel, egentligen för nytta av detta, när de icke ha pengarna och icke något annat stöd heller? Detta yttrande är ju detsamma som att giva dem stenar i stället för bröd.

Nu är ju som sagt huvudsaken i yrkandet den första punkten, men varför jag även tillagt en begäran om anslag på 50,000 kronor, är, att man under den alltid långa utredningstiden för sådana här ärenden skall ha ett litet belopp att lämna till sådana personer, som jag omnämnt. Jag skulle kunna avstå från den punkten, men då den dock sammanhänger på sätt och vis med min politiska uppfattning, att man skall icke genom utredningar försöka förhindra dem, som icke kunna vänta på dessa utredningar, att också få ett stöd, så yrkar jag för min del bifall till motionen i dess helhet.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Då jag vid behandlingen av detta ärende inom jordbruksutskottet icke har kunnat biträda det av herr Lindhagen i hans motion framställda yrkandet, så skall jag be att få förklara anledningen därtill.

Herr Lindhagen yrkar, »att riksdagen till främjande av kooperativt jordbruk mellan jordbruksarbetare ville 1) anhålla, att Kungl. Maj:t måtte uppgöra en plan för uppmuntrande av sådant jordbruk samt för riksdagen framlägga densamma, i den mån riksdagens medverkan erfordras; 2) i avvaktan på förenämnda utredning bevilja ett anslag på femtiotusen kronor att på de villkor Kungl. Maj:t kan bestämma omedelbart utlämnas såsom lån för ändamålet med rätt för Kungl. Maj:t att disponera beloppet redan innevarande år.»

Redan den form, som herr Lindhagen givit sitt yrkande, gjorde, att jag för min del ställde mig synnerligen betänksam. Herr Lindhagen yrkar ju, att det skall göras en utredning, göras upp en plan, på vad sätt man skall kunna uppmuntra till kooperativ jordbruksdrift. Men på samma gång begär herr Lindhagen, att till

Kungl. Maj:ts förfogande skall ställas ett belopp av 50,000 kronor, som skall *omedelbart* utlämnas såsom lån. Således, innan det har gjorts den minsta utredning, innan det gjorts upp ens någon plan, skola lånen utlämnas. Redan den form, som herr Lindhagen på det sättet givit sitt yrkande, gjorde ju, att jag för min del omöjligt kunde biträda detsamma. Ty det får ju dock lov att vara reda och ordning i allting. Begär jag en utredning, begär jag, att det skall göras upp en plan för någonting, så får jag icke föregripa det genom sådana åtgärder, som kanske fullständigt omkasta det hela. Antag, att riksdagen ställer till Kungl. Maj:ts förfogande ett belopp av 50,000 kronor, och att Kungl. Maj:t utlämnar lånen omedelbart. Sa verkställes utredningen, det göres upp en plan, och måhända finna Kungl. Maj:t och riksdagen och kanske icke minst herr Lindhagen, att den där planen är alldeles förfelad och får göras om. Ja, skola lånen då återbetalas, eller skall det göras upp nya planer, eller huru skall det ordnas?

*Ang. frångån-
de av kooperativa
jordbruk.*
(Forts.)

Även om man är en aldrig så varm vän av kooperativt lantbruk och önskar detsamma all framgång, så får man ju ändå icke lägga saken så som herr Lindhagen här gör, ty därmed mera skadar än gagnar man det syftemål man vill tjäna. Kooperation på detta område är ännu ett oskrivet blad.

Då man nu lägger saken på det sätt, som herr Lindhagen gjort, får man åtminstone avvakta den plan och den utredning, som skulle ingångsättas. Härmed har jag naturligtvis ingalunda angivit min principiella ståndpunkt i denna fråga. Jag är övertygad om, att den kooperativa formen för jordbruksdrift kan vara både utförbar och lämplig under vissa förutsättningar och former, men då följer också därav, att man rakt icke kan godkänna den motivering, som utskottet har presterat. Utskottet säger, att den historiska utvecklingen har ådagalagt, att den individuella brukningsformen är den lämpligaste för idkande av ett rationellt jordbruk. Jag skulle vilja säga: hur vet utskottet det? Utskottet vet, att den historiska utvecklingen visat, att den individuella brukningsformen är lämplig, men för att den över huvud taget skall vara den lämpligaste, fordras det väl, att det gjorts något försök med andra brukningsformer. I detta fall skulle det vara ett försök med den kooperativa formen, ty det är mot denna brukningsform, som utskottet polemiserar. Men några försöksresultat föreligga såvitt jag vet icke.

Nu framgår det icke riktigt tydligt av herr Lindhagens motivering, hur han själv tänkt sig formen för den kooperativa jordbruksdriften. Det är dock vissa vändningar i motiveringen, som föranleda till det antagandet — och herr Lindhagens anförande gav också stöd däråt — att herr Lindhagen närmast tänkt sig den formen, att ett större eller mindre antal personer slå sig tillsammans och arrendera eller inköpa en egendom och bruka den gemensamt efter någon uppgjord arbetsfördelning eller dylikt. Jag ber att uppriktigt få säga, att är det den formen, som herr Lindhagen syftar åt, ställer jag mig för min del synnerligen betänksam. Det

Ang. främjan- är dock icke nödvändigt för att få kooperativ jordbruksdrift till
 de av koopera- stånd att välja denna form, skall man gå den vägen, är det san-
 tiva jordbruk. nolikt, att resultatet i de flesta fall — undantag kunna måhända
 (Forts.) givas — blir ett misslyckat experiment. Jag tror, att herr Lind-
 hagens egen erfarenhet giver vid handen, att det icke är så ofant-
 ligt lätt att etablera samarbete här i världen.

Men det finns andra former för kooperativa former, som icke
 äro okända på jordbrukets område men som gå under annat namn.
 andelssystemet. Det finns icke något hinder och man löper nog
 mindre risk att misslyckas om man går tillväga på det sättet, att
 man arrenderar eller inköper en egendom, utser en person att sköta
 eller förvalta denna egendom och delar eventuell vinst och förlust.
 Det är ju dock i grund och botten icke annat än Kooperation, detta,
 och låter sig naturligtvis med största lätthet genomföras.

Nu har herr Lindhagen uttalat den förmodan, att den form
 för jordbrukskreditens ordnande varom riksdagen nyligen fattat
 beslut — herr Lindhagen syftar på de s. k. jordbrukskassorna —
 icke skulle kunna tillämpas vid kooperativ drift. Jag har en full-
 komligt motsatt uppfattning. Jag kan icke ur de för dessa kassor
 gällande bestämmelser läsa ut något sådant. Ekonomiska före-
 ningar, ja till och med kommuner kunna ju bliva delägare i dessa
 jordbrukskassor, och då lär det icke finnas något hinder för
 kooperativa jordbrukarlag att bliva delägare i dessa kassor.

Jag skall icke för tillfället längre upptaga tiden; jag vill
 endast säga, att när herr Lindhagen vill giva kammaren det in-
 trycket, att socialdemokraterna här som vanligt svikit partipro-
 grammet, är detta icke annat än en grov bluff, partiprogrammet
 talar såvitt jag vet icke om några särskilda former för kooperativ
 jordbruksdrift.

Av vad jag nu anført framgår, att jag icke har kunnat bi-
 träda herr Lindhagens yrkande, men jag har icke heller kunnat
 godkänna motiveringen för utskottets avslagshemställan, och i
 detta läge har jag tyvärr intet annat att göra än att yrka bifall
 till utskottets hemställan med ogillande av motiveringen.

Herr Nilsson i Linnås: Reservanten, herr Hage, och herr
 Lindhagen tro naturligtvis på att det skall lyckas att bilda och
 driva kooperativa jordbruk, och de stödjä sin uppfattning på den
 erfarenhet, man har från Kooperationen i allmänhet. Herr Hage
 anförde i utskottsavdelningen som exempel, att arbetare kunna
 sammansluta sig vid stuvning och lastning och en del dylika grov-
 arbeten, och att det går utmärkt; att de komma väl överens, för-
 tjäna duktiga avlöningar och hava intresse av att arbetet bedrivs
 på bästa sätt. I dag tog han som exempel, att jordbrukarna red-
 dan nu kooperativt inköpa redskap, maskiner och dylikt, och att
 det går utmärkt. Det är exempel, som man kan draga fram, men
 det är exempel, som icke stämma in på den fråga, som här före-
 ligger.

Herr Lindhagen avser i sin motion att t. ex. åtta intresserade

jordbruksarbetare skola sammansluta sig och arrendera en större egendom och bruka den gemensamt, icke som herr Nilsson i Tanga ansåg lämpligt, så att en har överinseendet och sköter det hela, utan här skulle alla de åtta vara likställda och gemensamt sköta hela jordbruket. Herr Lindhagen nämnde i dag, att det finns en gård, som dessa åtta hava spekulerat på, och att där finnes tillräckligt med byggnader för ändamålet. Jag undrar, om herr Lindhagen tänkt på den möjligheten, att dessa åtta personer kanske gifta sig, så att det blir åtta familjer med åtskilliga barn. Hur skall det gå med byggnaderna under sådana förhållanden?

Ang. främjande av kooperativa jordbruk.
(Forts.)

Men sedan är det en annan omständighet, som gör, att jordbruksdriften icke är likställd med andra arbeten, då det gäller Kooperation. Man måste komma ihåg, att just inom jordbruket fordras initiativkraft i det rätta ögonblicket. Det får icke vara splittring och kiv, utan arbetet måste ledas av en bestämd vilja, som säger: nu skall detta ske, det måste vara beslut och handling. Om åtta personer skola bestämma om en sak, har naturligtvis var och en sin uppfattning, och man vet icke, vart det bär hän. Antag, att en mängd säd står ute och det är kinkig väderlek. Det gäller att bärga säden. Då är det t. ex. fyra, som vilja hava in den, och fyra anse, att den skall stå ute. Vem skall bestämma? Det är alldeles omöjligt med en sådan anordning, då det gäller en sak sådan som denna.

Nu säger herr Lindhagen, att dessa åtta gjort upp en plan för sin drift och låtit sakkunniga granska den och att det skall gå utmärkt att realisera densamma. Jag undrar, om de åtta och de, som granskat planen, hava beräknat de risker, som ett jordbruk är utsatt för. Det är så många omständigheter, som spela in, att det icke går att snörrätt följa en sådan teoretiskt uppgjord plan. När det gäller jordbruk, måste det vara ett individuellt intresse, som gör sig gällande, en ledande kraft, som driver jordbruket framåt och söker anpassa sig efter konjunkturen, väderlek och andra omständigheter, om det skall vara möjligt att driva jordbruket lönande.

Jag skulle icke önska mera, än att detta jordbruk med åtta likställda innehavare varit inrättat för åtta å tio år sedan, att familjerna under denna tid utvecklats, som de kunna göra, och att herr Lindhagen finge vara en vecka på detta jordbruk och se, huru det skulle drivas och hur förhållandet skulle vara mellan familjerna. Jag försäkrar, att det skulle betaga honom lusten att väcka någon ny motion i denna riktning.

Nu nämnde herr Hage, att det belopp, som föreslås, är litet och att man naturligtvis, när utredningen är färdig, måste anslå större belopp. Jag är säker på att innan man finge erfarenhet i saken, skulle ett stort antal hava nappat på kroken och skaffat sig lån av staten för att inrätta kooperativa jordbruk, och det skulle åtgå oerhörda belopp. Vad beträffar kostnaderna för uppsättandet av inventarier och dylikt för ett jordbruk nu, skulle dessa 50 tusen kronor icke räcka mer än till ett eller två större

Ang. främjan-
de av kooperativa jordbruk.
(Forts.)

jordbruk. Vad förslår detta i hela landet, när det gäller att skaffa en stor mängd jordbruksarbetare egna jordbruk?

Enligt den erfarenhet jag har, är det icke alls omöjligt för enskilda medellösa personer, som verkligen äro intrasserade och arbetsvilliga, att skaffa sig arrenden. Om en person vill arrendera ett visst jordbruk och han är känd för ordentlighet, arbetsamhet och ärlighet i alla avseenden, är det icke omöjligt att skaffa kredit även under nuvarande förhållanden utan att anlita staten eller jordbrukskassor och dylikt. Det är säkert bekant för ett stort antal ledamöter i kammaren, hur det brukar tillgå i detta avseende. Man går i borgen för arrendatorn, han köper en del inventarier, och borgensmännen få säkerhet i form av pantföreskrivning eller lösöre köp. Sköter han sig duktigt, så när en tid gått, har han avamorterat skulden och har sin lösegendom och sitt jordbruk. Det är en erfarenhet, som man säkerligen har från olika trakter av landet, och själv har jag varit med om att hjälpa personer till arrenden på detta sätt. Jag är säker på, att herr Lindhagen också skulle kunna på den vägen hjälpa någon av dessa åtta arbetare till ett jordbruk, om han ville.

Jag tror icke, att det går att driva kooperativt jordbruk på det sätt, som här föreslagits, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Utskottets ståndpunkt förstår jag, men herr Nilssons i Tånga är åtminstone ur min synpunkt mycket oklar. Han förklarade, att han var ganska livligt intrasserad för sådana här jordbruk, men mer än ganska tror jag icke, att jag vågar säga, om jag skall taga honom på orden. När det kom till frågan om utredning, hade han mycket stora betänkligheter i saken, han likaväl som utskottet. Han framhöll särskilt, att detta slags jordbruk är dock ett oskrivet blad, och redan detta betyder stor betänksamhet. Men jag för min del hänvisar herr Nilsson i Tånga till blad 9 i det socialdemokratiska programmet, och det är icke oskrivet. Om man åberopar detta, är det icke någon bluff, ty jag trodde, att jag skulle få anslutning åtminstone från det socialdemokratiska partiet. Det blev en överraskning, fastän det kanske icke nu, när jag tänker närmare på saken, är så överraskande, ty jag förstår ju så väl, att som de nuvarande parlamenten arbeta, går allt efter de gamla metoderna, och även om man hängiver sig åt förhoppningar för framtiden, vill man i allmänhet lägga dessa förhoppningars realiserande på kommande släkten. Man anser sig icke rå med det själv.

Vidare är det, i all synnerhet nu hos herr Nilsson i Tånga, de formella hindren, som lägga sig i vägen för realiteterna. Jag undrar, när det parlamentariska livet skall se en uppgift i att icke genast falla offer för sina formella betänkligheter, utan med glatt mod slita sönder formerna och låta det levande livet komma till sin rätt. Om jag tycker, att det är formellt svårt, skall min första uppgift vara att söka åsidosätta formen och icke falla offer

för den, i synnerhet om man nitälskar för själva sakinnehållet, ty Ang. främjan-
 nog är det bra trööstlöst, detta, att jag tycker, att det är en så de av koopera-
 viktig sak, men formen hindrar mig att göra något för den- tiva jordbruk.
 saumma. Ett sadant hinder bör icke få finnas, herr Nilsson i Tanga. (Forts.)
 Det beror på, hur stark viljan är och hur långt man anser sig
 böra taga avstånd från alla andra, som hava formella betänklig-
 heter, och hur hygglig man är mot deras betänkligheter.

Den första formen, som herr Nilsson fann så hindrande, var denna: här begär herr Lindhagen utredning — alltså han förut-
 sätter, att här måste något lagas i ordning — men i alla fall
 begär han redan nu anslag i avvaktan på utredningen. Detta är
 alldeles tillräckligt för att herr Nilsson skulle förkasta hela den
 sak, för vars innehåll han säger sig hysa varmt intresse. Det
 måste väl vara någon ordning, sade herr Nilsson. Hur skola dessa
 50 tusen användas, innan utredningen kommit med alla sina cirk-
 lar? Da borde väl åtminstone herr Nilsson i Tanga haft den upp-
 finningsförmågan, att han yrkat bifall blott till första punkten.
 Det är ett lätt sätt att komma från de ofantliga formella betänk-
 ligheterna, på vilka i första hand herr Nilssons intresse för saken
 stupade. Det tycker jag, vi borde hava lärt oss, att man inte
 behöver taga en motions kläm obeskuren, utan att man kan ändra
 den efter sitt eget tycke. I herr Nilssons kläder skulle jag alltså
 med största lätthet övervunnit dessa formella betänkligheter genom
 att yrka bifall endast till första punkten.

Ur riksdagsopportunit synpunkt borde även jag nu för min del
 yrka bifall endast till denna punkt. Men varför jag yrkar bifall
 även till andra punkten, är därför att det är en princip, som bör
 slå igenom i det parlamentariska livet, att icke formen får för-
 kväva sakinnehållet. Om man behöver en utredning beträffande
 en sak, bör man kunna tänka sig, att i avvaktan på denna utred-
 ning de behov, som omedelbart förefinnas, skola kunna tillgodoses.
 Och om man nu har Kungl. Maj:t, som sitter inne med åtskillig
 visdom, och åtskilliga utvägar, så är det ju tillfälle att lägga i
 Kungl. Maj:ts hand att skapa en provisorisk form för att nå detta
 mål, tills den stora utredningen kommer. Så göres faktiskt i en
 myckenhet frågor, till och med i lagstiftningsfrågor, som ans-
 vara så delikata och ömtaliga saker. Därvid hava vi på lösa
 boliner utfärdat provisoriska lagar blott för att kunna något så
 när tillgodose behovet, tills den definitiva reformen kommer. Det
 ligger alltså icke något hinder i formen, för vilken herr Nilsson
 i Tanga ansåg sitt intresse för saken enligt gammal parlamen-
 tarisk praxis böra stupa.

Det var en talare, som sade: vad räcka dessa 50 tusen kronor för
 att tillgodose behovet för hela landet? Men det står uttryckligen,
 att de skola användas för att tillgodose ett eller två behov, medan
 man väntar på utredningen, och för att få ett experiment, som
 skulle vara nyttigt, när det i alla fall är delade meningar om
 sådana saker äro möjliga eller icke. Det finns stora befolknings-

Ang. främjande av kooperativa jordbruk. Lager och ett helt parti, som anser, att det är möjligt eller att det åtminstone bör försökas, och då böra icke de andra lägga hinder i vägen för att ett sådant experiment också får göras.

(Forts.)

Herr Nilsson sade: herr Lindhagen vet nog, att det inte är lätt med samarbete. Ja, där hava vi en annan tvekan beträffande en socialdemokratisk programpunkt. Det är om det samarbete, som man för framtiden tänker sig skulle kunna komma till stånd; det är klart, att detta samarbete icke får åstadkommas med knyt-nävarna och dylika metoder utan med lämpor. Vi skola väl komma till den tid, när även sådant samarbete kan etableras på grundval av andlig frihet för alla, som det står i programmet.

Den siste talaren framhöll starkt, hur omöjlig denna sak var, och jag är övertygad om att han själv för sin del icke skulle kunna gå i land med kooperativt jordbruk, efter som han själv icke tycks tro på det. Men andra kanske kunna göra det. Varför då icke låta dem experimentera med saken? Om nya ideer skola kunna bryta sig igenom, måste de, som hysa betänkligheter mot desamma, dock tillåta, att andra få försöka på något sätt realisera dem.

Det är ur denna synpunkt, som jag fortfarande yrkar bifall till min motion.

Herr Sjöblom: Jag vill icke förlänga debatten med många ord. Herr Lindhagen kan nog förstå, att jag och många andra i utskottet sympatisera med tanken på Kooperation, fastän vi icke kunna gå med på vad som helst i den vägen. Det är nog ändå så, att det som herr Lindhagen föreslår är den primitiva form av Kooperation, som har för många misslyckade experiment bakom sig, för att man skulle ånyo slå in på den vägen. Det är nog på denna metod, som Robert Owen på sin tid, då det gällde produktiv Kooperation, bortexperimenterade sin kolossala förmögenhet utan att vinna något resultat, som var bärande för framtiden. Jag tror icke, att det vore lyckligt, om vi började experimentera på samma sätt, som kooperatörerna gjorde i början på 1800-talet och misslyckades.

Herr Lindhagen har en egendomlig uppfattning, då han står upp och säger, att alla män i partiet, som icke äro med på hans hugskott, äro programbrytare. Om han skulle studera den kooperativa idéns utveckling, skulle han se att det finnes former för Kooperation, som äro tillämpliga på jordbrukets område. Om herr Lindhagen och likatänkande sedan komma tillsammans och utarbета en motion, som byggde på den erfarenhet, som vunnits, så skulle de kunna få en motion, som bar framåt och vilken alla kunde gå med på. Icke kan man som herr Lindhagen säga, att den är programbrytare, som icke går med på denna sak.

Herr Lindhagen säger för övrigt, att planen är uppgjord av några arbetare, som vilja skaffa sig ett gemensamt jordbruk. Ja, i teorien går det bra att göra upp en plan, men att omsätta den

i verkligheten är en annan sak. Jag kan också göra upp en plan för ett jordbruk. Men hur det i verkligheten går och om detta jordbruk kommer att lämna avkastning, därom kan ingen vara säker. Det är tänkbart och möjligt, men hur det verkligen slår ut, är en annan sak. Att åtta, tio arbetare skulle kunna köpa ett jordbruk, driva det gemensamt och dela arbetsresultatet lika sinsemellan och att detta skulle gå lyckligt år efter år, det tror nog icke herr Lindhagen själv på, om han tänker efter. Det är icke tänkbart.

Ang. främjande av kooperativa jordbruk.
(Forts.)

Men det finnes andra former av Kooperation, som här äro möjliga, och jag kan därför icke gilla utskottets motivering. Det polemiserar mot Kooperation i allmänhet på detta område. Det är dock bekant, att de kooperativa organisationerna, t. ex. i England, hava slagit under sig ofantliga massor av jord i all synnerhet omkring de större samhällena. De bygga bostäder, idka jordbruk och reglera priser på hyror och jordbruksprodukter i de samhällena, omkring vilka de driva sin verksamhet. Det är alldeles orimligt av utskottet att påstå, att erfarenheten visat, att det icke går. Här i landet har det icke experimenterats med denna sak, men i England och på många andra håll har man experimenterat därmed, och det har visat sig, att det går. Det är därför som jag icke kan gå med på utskottets motivering, ehuru jag icke kommit med som reservant i sällskap med herr Nilsson i Tånga. Jag tror att det vore oriktigt att göra ett sådant uttalande mot Kooperationens idé i allmänhet på jordbrukets område, som man gör genom att bifalla utskottets förslag med dess motivering.

För min del skall jag be att få instämma i det yrkande, som herr Nilsson i Tånga framställt, nämligen om bifall till utskottets kläm med ogillande av dess motivering.

Jag tror, att om denna fråga om kooperativa jordbruk skulle komma upp en gång till det vore nyttigt, om man kunde utreda den i samråd med några, som sitta inne med sakkunskap om vad Kooperationens idé innebär, så att man kunde få de erfarenheter, som vunnits på detta område, tillämpade i avseende på det, som man här vill föra fram. Då skulle det kunna gå, men icke med det primitiva slag av Kooperation, som visar sig hava misslyckats på alla områden och under alla tider, då man försökt därmed.

Herr talman, jag ber att få instämma i det yrkande, som herr Nilsson i Tånga framställt.

Herr Johansson i Brånalt: Herr talman! Jag kan för en gångs skull delvis instämma med herr Lindhagens i motionen framställda yrkande, men motiveringen och anledningen äro totalt motsatta. Jag anser, att ett bifall till motionens sista punkt skulle kunna vara ett billigt sätt att få herr Lindhagen ned på verklighetens område från de rymder, där han såsom idealist svävar så högt, att en vanlig människa icke kan skymta honom, om man icke får hjälp i detta fall. Jag tror i motsats till herr Nils-

Ang. främjan-
de av kooperativa
jordbruk.

(Forts.)

son i Tånga, att det skulle vara skäl i att få ett bifall här inom riksdagen till andra punkten i herr Lindhagens yrkande, nämligen om utlämnande av lån. Ja, jag kan till och med gå längre. Jag skulle vilja hava det som ett anslag, ty jag tror verkligen — jag upprepar det — att dessa 50 tusen kronor skulle vara ett billigt vederlag för att få herr Lindhagen ned på verklighetens område, så att han får se, att det icke går att förverkliga de ideal, som föresväva honom såväl på det ena området som det andra.

Nu tror jag, att vi litet var måste erkänna, att det just är egennyttan, den nytta, som jag själv och min familj har av mitt arbete, som driver mig framåt. Det är en stor sanning i herr Nilssons i Tånga uttalande, att han kunde vara med på genomförande av kooperativa jordbruk under vissa förutsättningar. Han trorde även, att de skulle kunna förverkligas. Det tror även jag, men vilka äro dessa förutsättningar? Jo, att vi människor vore verkliga idealmänniskor och i verkligheten visade oss som sådana, d. v. s. att vi arbetade icke blott för vårt eget utan även för det stora hela, för samhället, så gott vi kunde på alla områden. Så är icke förhållandet. När herr Lindhagen tror på att han skulle kunna förverkliga sina ideal, så bortser han från grunden, som ovillkorligen måste förutsättas, för att dessa ideal skulle kunna förverkligas och bliva bestående. Genom statsanslag kunna de visserligen förverkligas, men då få de hjälp av andra och då är det ingen säker grund, på vilken de vila. Den säkra grunden är, såsom jag omnämnt — jag vill upprepa det — att vi skola försöka omskapa människonaturen och sin förmåga för andra att hon offrar sig själv, sin arbetskraft och sin förmåga för andra i lika hög grad, som hon nu gör för egen del, samt bortarbeta och motarbeta egoismen. Om herr Lindhagen ginge på den vägen, då skulle även jag gå med på detta åtminstone i visst fall; men då får han nog hålla sig på verklighetens område och icke sväva så högt i rymden, som han nu gör både i ena och andra avseendet.

Jag vill upprepa vad jag nyss nämnde, att jag tror, att det skulle bli mycket billigt för svenska staten, om den ställde ett belopp av t. ex. 50,000 kronor till herrar Lindhagens och Hages förfogande att efter de sakkunnigas anvisningar, vilka de anse lämpligast, utlämna anslag för att förverkliga det kooperativa jordbruket. Jag är emellertid övertygad om att, innan vi nå dit, att vi få de förutsättningar, som jag nyss nämnde, för att detta ideal skall kunna förverkligas — och det dröjer kanske tusen år, innan vi få det — skulle det vara ett mycket billigt medel för svenska staten att få både herrar Lindhagen och Hage ned från rymderna på verklighetens område.

Jag har icke något yrkande att göra, men jag ber herrarna tänka på förhållandena.

Herr Öberg: Herr talman! Om vi lantmän såsom praktiska jordbrukare i denna fråga skulle tillerkännas större vittnesgillhet

och omdömesförmåga och därför skulle få falla utslaget, är jag för min del viss och övertygad om att det utslaget icke skulle kunna bli annat, än att förevarande motion av herr Lindhagen är mera välmenande än praktiskt möjlig. Ty envar, som under större delen av sitt liv arbetat ute med jordbruket och lagt en praktisk hand vid detsamma, vet, att det icke är möjligt att på kooperativ väg få fram ett utvecklat och tidsenligt jordbruk. Och jag undrar verkligen, huru det skulle ha sett ut på jordbruksområdet, om hela vårt svenska jordbruk varit lagt efter kooperationens idé. Jag tror icke, att det då befunnit sig i den ställning och haft den avkastningsförmåga, som det för närvarande har. Vi skulle då helt säkert stått inför en långt större livsmedelsbrist än den nu förefintliga, och många exempel peka på att det är omöjligt att lösa jordbruksfrågan och föra den till en bättre utveckling på sammanlutningens väg. Man har erfarenhet på, hurusom ett flertal arbetare, då de fått ett jordområde åt sig upplåtet i och för dess utnyttjande för visst ändamål, icke kunnat utnyttja detsamma och handha detsamma på ett sådant sätt, att de kunnat sägas därmed ha åstadkommit någon större glädje eller någonting, som manar till efterföljd. Från utredningar av en del dödsbon har man exempel på att två eller tre söner, som i arv fått mottaga färdernhemmanet, icke länge kunnat vara i förening med varandra och utnyttja detsamma, utan måst komma överens om utlösning av den ene efter den andra, till dess en blivit ensam ägare.

Vill man verkligen i den lovliga och goda avsikt, som nu givetvis förestavar motionären, bereda tillfälle för de mindre arbetarna att skaffa sig eget jordbruk för att såmedelst förhjälpa dem till bättre utkomstmöjligheter, får man enligt min mening slå in på en annan mera beprövad och giltig väg än den, som utpekats i herr Lindhagens motion. Jag är viss om att, om sådana teoriens män som herrar Lindhagen och Hage — bara dessa två i förening — skulle försöka sig på jordbruksdrift, skulle erfarenheten snart giva vid handen, att det icke är så praktiskt utförbart, som de tro. Och för övrigt må jag säga, att det synes mig, som om ingenting hindrade ett flertal att i förening med varandra försöka sig på att driva jordbruk kooperativt, ty kooperationen har ju redan vunnit sin tillämpning på många områden, där den kan sägas i vissa avseenden ha fallit ganska bra ut. Men så vitt jag vet, har någon kooperation ännu icke framträtt på jordbruksområdet och vad tyder det på? Jo, enligt min uppfattning icke på annat, än att man på förhand är övertygad om att kooperation på jordbruksområdet låter sig icke realiseras.

Då för övrigt den utredning, som herr Lindhagen lagt till grund för sin motion, är ganska knapphändig — för att icke säga intetsägande — är det väl mycket vågat att därpå bygga ett riksdagsbeslut, som skulle gå ut på att göra denna stora omändring i fråga om grunderna för jordbrukets handhavande. Då jag icke kan se någon möjlighet till att man på detta område skall kunna gagna den idé, som herr Lindhagen satt till sitt mål, och då jag

*Ang. främjan-
de av koopera-
tiva jordbruk.
(Forts.)*

Ang. främjande av kooperativa jordbruk. (Forts.)

tror, att man måste slå in på helt andra vägar, om man vill gagna, såsom sig bör, de mindre bemedlade, måste jag i likhet med de övriga, som yrkat bifall till utskottets hemställan, därom också, herr talman, göra yrkande.

Herr Hage: Jag vill blott i all korthet uttrycka min förvåning över, att man så definitivt påstår, att en sådan väg att gå fram på, som motionären föreslagit, är absolut utesluten och ligger utanför alla möjligheters gränser. Jag har litet svårt att ställa detta alldeles bestämda påstående mot de upplysningar, som faktiskt lämnats inom utskottet av personer, som jag tror på, nämligen att kooperativt jordbruk verkligen förekommer i vissa utländska stater, och att det icke alls är konstaterat, att det där gått dåligt. Det lämnades sådana upplysningar i utskottet — och dem tror jag på — och därtill av personer, som sitta inne med verklig kunskap på detta område; och jag vågar litet mera tro på dem än på alla de deklARATIONER, som förekommit här i kammaren. Här säger man alldeles bestämt: det är ej lönt experimentera med kooperativt jordbruk, ty det är omöjligt. Ja, det kan ju tänkas, att herrarna ha rätt, och att det skall visa sig, att det är omöjligt. Men jag tror, att man i dessa fall, såsom i en hel del andra fall, gärna kan tillämpa den gamla kloka regeln: man skall aldrig säga aldrig, ty man har ju ej prövat saken. Jag tror i alla fall, att, trots att herrarna nu sitta här år 1917 och så bestämt påstå att det är absolut otänkbart att gå denna väg, så kan det dock i en framtid tänkas, att något sådant som ett kooperativt jordbruk kommer att utveckla sig.

Jag för min del tycker mig finna i den diskussion, som här rullats upp, ett visst släktttycke med de diskussioner, som ofta ägt rum under gångna år, nämligen om socialism och samarbete i allmänhet, ställt i motsats mot den individuella verksamheten. Jag tycker mig finna i argumenteringen samma toner, som då kommit fram nämligen, att allt, som skall lyckas här i världen, skall vila på den individuella verksamhetens grund, att samarbete i större eller mindre utsträckning fördärvar det individuella intresset, och att samarbete alltså försvårar möjligheterna att nationalekonomiskt gagna det hela. Men *den* åskådningen är väl ändå i någon mån tillbakalagen genom den erfarenhet, som man vunnit av samhällets hela utveckling.

Efter dessa ord vågar jag alltså vidhålla mitt yrkande. Jag vill slutligen visa på, att i motionens ena punkt dock endast är framställd en begäran om *utredning*. Det har alltså inte sagts någonting alldeles bestämt om att den utredning, som här är ifrågasatt, skulle läggas i en viss bestämd riktning, som en del föregående talare förmodat. Man kan ju därvidlag tänka sig även en *partiell* kooperation, så att man till exempel tillåte, att en viss del av denna jordbruksverksamhet, till exempel jordbruksjordens skötande, drevs individuellt, under det att en viss del drevs kooperativt. Jag tänker mig särskilt, att man skulle kunna använda

de stora jordbruksredskapen och ladugård m. m. kooperativt. Den vägen har man ju redan nu delvis slagit in på, så att man på sina håll skaffat sig större jordbruksredskap, som användas kooperativt. Man kan alltså tänka sig en sådan möjlighet som den, att denna utredning skulle komma att leda till att man funne det lämpligt att en viss gren av den kooperativa jordbruksverksamheten bedreves kooperativt, under det att en annan gren med fördel kunde bedrivas icke-kooperativt.

Ang. främjande av kooperativa jordbruk.
(Forts.)

Alltså tror jag, att vad som här är anfört kunde utgöra skäl åtminstone för en tillstyrkan till den del av yrkandet, som avser en utredning. Men då jag ser, att man från andra hållet inte ens vill vara med om detta, finnes ingen anledning för mig att gå ifrån ett yrkande på bifall till *bägge* punkterna. och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till *bägge* punkterna i herr Lindhagens motion.

Herr Hamilton: Jag ber att få inlägga en gensaga mot herr Hages uppfattning, att inom utskottet skulle ha rätt någon avoghet mot Kooperationen bland jordbrukarne. Alla tror jag erkänna, att Kooperationen därvidlag har gjort storverk. Motsåndet inom utskottet gällde blott den kooperativa *skötseln* av jorden.

Vad beträffar det herr Hage nu framhållit rörande sammanslutningar i syfte att lättare förskaffa sig jordbruksredskap vill jag påpeka, att sådana sammanslutningar redan finnas. Vi ha redan t. ex. ångtröskbolag, liksom mejeriföreningar, jordbrukskreditföreningar, inköpsföreningar o. s. v. i det oändliga. Där har Kooperationen hjälpt jordbruket framåt, men i det avseendet behövs inte någon utredning alls, ty det är en alldeles självklar sak. Utskottet vill icke locka arbetare in på ett område, där varje på erfarenhet grundad sakkunskap måste inse, att de äro dömda att misslyckas. Sådant vore orätt mot arbetarna själva. Vi ha en annan form för att låta arbetarna få jordbruk, det är de egna hemmen. Låtom oss vara eniga om att understödja denna form. Jag tror, att staten hittills understött denna verksamhet i för liten utsträckning.

Herr Lindhagen: Jag skulle vilja säga en föregående talare, att då jag i överensstämmelse med min uppfattning och i anledning av jordbruksarbetarnas bekymmer ville föra fram denna lilla motion, svävade jag inte alls i luften. Jag tänkte bara på potatis och gödsel och sådana där härliga saker och befann mig fullkomligt på jorden och jag har själv deltagit i mycket, mycket jordbruksarbete av alla möjliga slag, så att jag känner till den där saken ganska bra själv.

Orsaken till att jag nu begärde ordet var, att här betecknats såsom någonting bestämt förkastligt och såsom någonting, som aldrig bör inträffa — och det från alla håll — att några jordbruksarbetare slå sig ihop och driva ett kooperativt jordbruk. Den formen är fullkomligt utesluten. Det skall vara andra for-

Ang. främjan-
de av koopera-
tiva jordbruk.

(Forts.)

mer. Vilka äro dessa andra former? Det talte man inte om. De andra formerna äro naturligtvis, att ett kooperativt förbund eller en kooperativ förening arrenderar ett jordbruk eller köper en jordbruksegendom och såsom juridisk personlighet driver detta jordbruk för alla medlemmars räkning. Det är en form, och den är inte heller utesluten, men skola vi nu förkasta den andra formen utan vidare? Jag tänkte mig, att bägge två skulle vara möjliga — inte nu, men i framtiden, när man väl börjar syssla med denna sak.

Här har undrats, var dessa åtta jordbruksarbetare skulle bo någonstans, om de få familjer. Det var ett bekymmer för en talare här. Ack, låt dem sköta det själva. I detta fall hade de tänkt sig för och visste precis, var de skulle bo, så att inte behöva herrarna oroa sig för den saken.

För övrigt, varför skulle inte dessa jordbrukare, de lika väl här som man gör på andra områden, kunna fördela rollerna? De ha sagt, att de ämnat utse en arbetschef, som satte de andra i arbete, och en ekonomichef. Är det någonting så orimligt att tänka sig, att i en framtid en del fattigt folk slå sig ihop och driva jordbruk mera industriellt för att få större utbyte av det samma? Jag varnar för ett så förhastat beslut som att utesluta även denna form av kooperativt jordbruk. Herr Hage har också mycket riktigt framhållit, att även den formen är man på ganska god väg att börja tillämpa. Här är det redan nu jordbrukare, som slå sig ihop om gemensamma maskiner av olika slag; de inköpa fodermedel och gödningsmedel gemensamt. Skulle man då inte kunna tänka sig, att denna verksamhet i tidernas längd utvecklade sig allt mer och mer till att omfatta allt fler och fler gemensamma saker, så att den slutligen komme att omfatta även själva jordens brukande?

Det sades, att någon kredit för kooperativa jordbruk enligt statens tillämnade anordning icke vore utesluten. Ja, jag är inte så inne i den saken, så att jag kan påstå det bestämt, men åtminstone tror jag, att man inte är beredd att bevilja kredit för detta ändamål, och när jag frågade i jordbruksdepartementet om denna sak, sade man, att för sådana här ändamål fanns ingen möjlighet att få kredit. Jag vill i förbigående nämna, att de här åtta jordbruksarbetarna ju dock ha någon erfarenhet lika väl som herrar hemmansägare här — de ha dock arbetat i jorden och brukat den och veta vad som behöves — och deras påstående, att de känna på sig, att de skulle kunna genomföra denna sak, är lika gott som herrar jordbruksägares påstående, att de åtta inte skulle kunna lyckas. Och skall jag välja, får jag säga, att jag fäster lika mycket, om inte mer avseende vid de åtta jordbruksarbetarnas erfarenhet och goda vilja, som vid alla de jordbruksägares, som här sitta och föra fram tvivelsmål och en pessimistisk syn på denna sak.

Man sade också i jordbruksdepartementet, — men det var kanske bara en artighet mot den frågande, — att man tyckte det

skulle vara mycket intressant, om man verkligen i vårt land kunde börja experimentera med en sådan här form av jordbruk. Jag vet nu inte, om man i jordbruksdepartementet då svävade fullständigt i det blå — i så fall böra vederbörande naturligtvis avlägsnas från sina befattningar, så att man kan få folk där, som går mera på jorden — men det lät inte så på tonfallet, utan de tycktes taga detta ganska nyktert.

Nu har jag förresten inte föreslagit någon viss *form* för kooperativt jordbruk i klämman. Jag har mycket förundrat mig över en sak här, det kanske beror på att man fått en oriktig uppfattning om vad man har rätt att tillstyrka eller inte. Jag har för min del alltid använt den metoden — och har aldrig förnummit, att från talmännens sida rests något hinder däremot att framställa proposition på detta sätt — att om jag finner någonting i motiveringen, som jag inte kan gilla, men däremot ser någonting bärande i klämman, tar jag bort motiveringen och sätter dit min egen motivering, men så går jag fram med klämman eller kan ändra klämman, om det enligt min uppfattning också behövs. På det sättet gick jag tillväga helt nyligen, då det var fråga om ett lagutskottsbetänkande om att arbetsgivarne skulle bli intresserade för bostadsfrågans lösning. Då slet jag bort hela motiveringen, och klämman kunde jag inte heller vara med om, utan jag skrev en ny kläm och en ny motivering, och det tog kammaren utan votering. Kunde man då inte tänka sig, att man här, där klämman är allmänt hållen, men motiveringen inte passar för en och annan, så mycket kan lösslita sig från formslaveri, att man kan lägga in sin egen själ i stället för motionärens själ inom ramen av den motion, som är väckt. Jag tror, att det går för sig, och jag rekommenderar herrarna att göra så litet oftare, än nu sker.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen samt 3:o) bifall till det av herr Nilsson i Tånga under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) upptagna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. främjan-
de av koopera-
tiva jordbruk.

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

(Forts.)

Omröstningen utföll med 119 ja mot 44 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Ifråga om
fiskeri-
administra-
tionens om-
organisation.

Vid härpå skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 18, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om för omorganisation av fiskeriadministrationen erforderliga lagändringar m. m. yttrade:

Herr Molin i Dombäcksmark: Som herrarna finna, har jag tillåtit mig att i en reservation vid det föreliggande utskottsutlåtandet yrka bifall till min i detta ämne väckta motion, i vilken jag hemställer, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t vid verkställande av den utredning rörande omorganisation av fiskeriadministrationen (vilken utredning år 1916 av riksdagen begärdes) jämväl utreda och för riksdagen framlägga förslag till de lagändringar, som för ändamålet kunna befinnas nödiga, ävensom tillika utreda och för riksdagen framlägga de förslag till lagstiftningsåtgärder i övrigt, som må krävas för befrämjande av en planmässig rationell fiskeripolitik».

Då första kammaren redan hunnit avliva denna motion genom att bifalla jordbruksutskottets förevarande hemställan, ämnar jag naturligtvis här icke yrka bifall till motionen; det tjävar ju ingenting till. Anledningen till, att jag nu begärt ordet, är blott den, att jordbruksutskottet i fråga om denna liksom även andra motioner, som på liknande sätt avfärdats, åberopar det utredningsarbete, som sedan sex år, två månader och 23 dagar ligger under s. k. överarbetning inom justitiedepartementet, vilken överarbetning nog lär taga ytterligare årtal i anspråk, innan något resultat kan skönjas här i riksdagen. Utskottet förväntar emellertid, att denna överarbetning i sinom tid skall tillfredsställa de krav, som jag här framfört för fiskerinäringens tillgodoseende i vattenlagstiftningshänseende, och därmed är denna sak klar enligt utskottets sätt att se frågan.

Jag har velat begagna detta tillfälle för att uttala mitt beklagande över det oförklarliga och för vår nationalekonomiska välfärd fördömliga söl, för vilket vår vattenlagstiftning är föremål. Mången gång har jag frågat mig själv: hur är det verkligen fatt med sakkunskapen och förnuftet här i landet, som kan tillåta, att såväl stora som små frågor få försumpas på det sätt, som fallet är med vattenlagstiftningsfrågan?

Vad själva saken angår, vill jag blott erinra om, att riksdagen i fjol med anledning av då väckta motioner beslutade att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, »att Kungl. Maj:t måtte i sammanhang med utredningen angående inrättande av en statens fiske-

riundersökningsanstalt jämväl föranstalta om utredning rörande en omorganisation av fiskeriadministrationen i riket». Jordbruksutskottet och riksdagen förbisågo emellertid då, att för genomförande av en tidsenlig omorganisation av fiskeriadministrationen jämväl erfordras en hel rad av lagändringar. Ty, mina herrar, det lär väl icke gå an att, såsom riksdagen tänkt sig, först centralisera och sedermera specialisera fiskeriadministrationen utan att reda upp det kaos av lagar och författningar, som nu förefinnes på fiskeriadministrationens område. Ja, för all del, nog går det alltid, men vad blir då följden? Jo, att riksdagens beslut i fjol i stället för att bliva till lycka för fiskerinäringen blir en olycka för densamma. Men detta var ju icke riksdagens mening.

Herr talman! Det tjänar naturligtvis ingenting till att här söka övertyga kammaren; min motion har redan fallit, och jag skall icke framställa något yrkande. Jag beklagar blott, att riksdagen så många gånger beslutar det, som riksdagen sedermera får tillfälle att ångra.

Herr Törnkvist: Herr talman! Jag har icke något annat yrkande att framställa än på bifall till utskottets hemställan, men jag vill i anledning av den skrivelse, som här i utskottsutlåtandet står omnämnd och som i fjol avläts till Kungl. Maj:ts uttala en förhoppning, att den utredning, som däri begäres, så skyndsamt som möjligt måtte igångsättas och avslutas, så att redan nästkommande års riksdag kunde få upp frågan till behandling och slutligt avgörande. Utredningsfrågan har nu kommit till lantbruksstyrelsen, och den synes ha stannat där. Jag tror mig veta, att man där är av olika meningar om, hur denna utredning skall verkställas. Jag anser det emellertid vara skäl att härifrån kräva att denna utredning måtte överlämnas åt särskilda sakkunniga, vilken mening också lär hysas av fiskerinäringens speciella representant i lantbruksstyrelsen. Om utredningen överlämnas åt särskilda sakkunniga, så synes man, såsom också blivit uttalat, kunna bli färdig med densamma till nästkommande års riksdag, vilket icke skulle vara möjligt under andra förhållanden. Då en sakkunnig utredning i denna fråga är av ofantlig vikt för denna för folknäringen så betydelsefulla sak, vill jag för min del till kammarens protokoll ha uttalat, att en sådan utredning också igångsättes snarast möjligt, så att vi kunna få resultatet på kammarens bord redan nästkommande riksdag.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Jordbruksutskottets nu föredragna utlåtande, nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för lindring av fraktkostnaderna vid transport av majs till vissa delar av Norrland samt till Gotland godkändes.

*Fråga om
fiskeri-
administra-
tionens om-
organisation.*
(Forts.)

§ 8.

Härefter föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av tillgång till utsädesspannmål till skäligt pris; och blev utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivvas första kammaren.

§ 9.

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.

A föredragningslistan fanns vidare upptaget jordbruksutskottets utlåtande, nr 20, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upprättande av en statens egnahemslånefond för städer och andra samhällen, för vilka stadsplan blivit fastställd.

Uti en inom riksdagens andra kammare väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 183, hade herrar *Waldén* och *Molin* i Södertälje hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utreda frågan om upprättandet av en statens egnahemslånefond för städer och andra samhällen, för vilka stadsplan blivit fastställd, vare sig genom den nuvarande egnahemslånefondens uppdelande i tvenne särskilda fonder eller bildande av en helt ny egnahemslånefond för ifrågavarande samhällen, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Mot vissa delar av utskottets motivering hade reservation avgivits av herrar *Aaby* *A. W. Ericsson*, *Fahlén*, *E. A. Lindblad*, greve *Wachtmeister*, *Nilsson* i Linnås och *Andersson* i Knäppinge.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan yttrade

Herr *Persson* i Norrköping: Herr talman, mina herrar! En fråga av liknande art, som den här föreliggande, hade vi även före till behandling vid förra riksdagen. Det hade nämligen då av en motionär i första kammaren, herr *Dahl* från *Kristianstad*, yrkats, att de för egnahemslånefonden gällande bestämmelserna skulle så förändras, att ur statens egnahemslånefond även skulle kunna utlämnas lån till egna hem inom städernas planlagda områden. Det uttalades då i denna kammare från många håll sympatier för denna motion, men jordbruksutskottet hade då lika litet som i år beaktat de synpunkter, som härvidlag böra vara gällande, utan yrkade avslag på motionen i fråga, och vid voteringen här i andra

kammaren avslogs också motionen, fastän den biträdades av en minoritet på sextio röster.

Jag ber att få erinra om, vad som ytterst ligger bakom denna motion. Det är ju de oerhörda svarigheter, vilka i bostadshänseende äro gällande i våra städer. Självfallet är, att egnahemslånerörelsen för mindre jordbruks- och bostadslägenheter på landet är i behov av allt det stöd och all uppmuntran, den rimligen kan få, och det är icke på något sätt fråga om, att man skall undanrycka denna rörelse några möjligheter, som den redan har, utan tvärtom förbättra dessa i den mån det kan ske.

Men saken är nog den, att bostad-frågan i städerna är i ännu högre grad brännande, än den är på landsbygden, och man bör göra så mycket som möjligt för att underlätta, att även inom städernas planlagda områden kunna bildas egna hem och att såsom förutsättning därför givas några möjligheter åt egnahemsbyggare.

När denna egnahemslånefond upprättades 1904, så gick man till mötes i så måtto, att ur densamma skulle få lämnas lån även till stadssamhällen i den mån det gällde områden, där icke stadsplan var upplagd. Men så snart man kom in på områden, där stadsplan var upplagd, så skulle inga lån få lämnas från denna fond. Nu är det så, att städerna ha de senaste åren allt mer och mer inköpt mark utanför städernas förut tränga områden. Detta har varit behöfligt för att bereda plats för bostäder. Om den mark, där man sålunda börjat bygga, icke blivit lagd under stadsplan, så är man berättigad att erhålla lån ur denna egnahemsfond. Men det är självfallet, att det ligger såväl i städernas som det allmännas intresse att få dessa förstäder ordentligt reglerade och lagda inom stadsplan. Men i och med detsamma detta sker, så är man satt utanför möjligheten att erhålla egnahemslån ur denna egnahemslånefond. Det kan byggas en sju, åtta bostäder på ett tomtområde, som omfattar en femtio eller sextio tomter, men då göras krav gällande, att man icke skall få bygga hur som helst, utan det lägges ut en plan för att få ordning och reda i det hela och för att tillse samhällets intressen både för det närvarande och för framtiden. Men då är det också på samma gång slut med möjligheten att komma i åtnjutande av dessa lån. Det är självfallet, att däri ligger en stor olägenhet och att städerna på grund av dessa bestämmelser blevo styvmoderligt behandlade.

Nu ville man emellertid icke förra året vara med om att utsträcka lånefondens bestämmelser till att gälla lämnande av lån även i dylika fall, som här äro i fråga, och därför ha åtskilliga motionärer gått en annan väg, i ty att de föreslagit icke en ändring i bestämmelserna, som gälla för egnahemslånefonden, utan att »Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utreda frågan om upprättandet av en statens egnahemslånefond för städer och andra samhällen, för vilka stadsplan blivit fastställd, vare sig genom den nuvarande egnahemslånefondens uppdelande i tvenne särskilda fonder eller bildandet av en helt ny egnahemslånefond för ifrågavarande sam-

*Ang. en statens
egnahemslånefond för
städer.
(Forts.)*

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

hällen, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Man begär sålunda icke någon ändring i bestämmelserna för statens egnahemslånefond, utan man begär utredning för att få en fond, som i någon mån tillgodoser även städernas och stadsbefolkningens intressen av att få bostadsfrågan förbättrad genom att få till stånd egna hem inom städernas områden. Det är icke här fråga om, att man skulle lämna ut lån till stora byggnadskomplex, utan det är, som sagt, endast fråga om mindre egna hem.

Nu, finner man, att utskottet även i år har ställt sig oförstående till denna sak. Utskottet säger visserligen, i likhet med vad utskottet sade i fjol, att den sak, som här är fråga om, är synnerligen beaktansvärd, men utskottet anser, att man icke bör föregripa den s. k. bostadskommitténs arbete och därför icke göra någonting. Jag kan icke tolka detta annat än såsom ett slags de obotfärdigas förhinder, ty inte lärer väl bostadskommitténs hela stora och vidlyftiga utredningsarbete, som icke blott omfattar denna ena punkt — om den ens omfattar denna, vet man ju icke — utan omfattar bostadsfrågan i dess helhet sedd ur hygieniska och många andra synpunkter. Icke kan man väl säga, att dess arbete kommer att på något sätt förryckas, om riksdagen tillmötesgår en sådan framställning som att det skall upprättas en egnahemsfond för att tillgodose stadsbefolkningens intressen i detta fall.

En sådan fond behöver komma till stånd skyndsammast möjligt. Det är emellertid icke utsikter till, att något förslag från bostadskommittén framkommer så snart, som det verkligen behöves, för att denna speciella del av bostadsintresset blir tillgodosett. Om man upprättar en egnahemslånefond för städerna, torde det dock icke på något sätt inverka menligt på eller lägga hinder i vägen för bostadskommitténs arbete eller för de planer och förslag, den kan komma med.

Jag anser därför icke, att man gör rätt uti att ställa sig avisande mot det behjärtansvärda intresse, som här är fråga om att tillgodose; utan riksdagen bör visa, att den har beaktat de oerhörda svårigheter, som för närvarande sedan en längre tid och för den närmaste framtiden äro till finnandes i stadssamhällena för att över huvud taget kunna bereda befolkningen bostäder, som de verkligen kunna bo i.

Nu nödgas ju städerna inhysa sina medborgare i stora exercishus och gamla fängelser och alla möjliga slags byggnader, som äro långt ifrån ägnade att tjänstgöra som bostäder. Där delas området upp med kritstreck, och sedan inhysas ett tjugutal familjer i ett och samma rum på det sätt, att varje familj får hålla sig inom ett visst kritstreckat område, såsom skett i Göteborgs exercishus, eller som sker i den stad, där jag är bosatt. Man plockar in folk i för länge sedan av hälsovårdsnämnden kasserade kyffen, vilka äro alldeles utdömda såsom bostäder, men där man nu placerar familjer med talrika barnskaror. Nog bör väl ändå riksdagen, när förhållandena äro sådana, behjärta det behov, som verk-

ligen gör sig gällande att få dessa svårigheter avhjälpna, vilket önskemål icke tillgodoses genom det förslag, som här av jordbruksutskottet enhälligt framställts.

Nu är det ju troligt, att motionen kommer att avslås i första kammaren och att man där bifaller utskottets hemställan. Men det skulle dock vara önskligt, om denna kammare fattade ett motsatt beslut. Detta leder visserligen icke till något praktiskt resultat på grund av kamrarnas olika beslut, men det leder dock till, att frågan skjutes en bit framåt, så att man kan ha hopp om, att åtminstone nästa år åtgärder kunna vara förberedda och vidtagna, så att man verkligen kan uppnå det behjärtansvärda ändamål, som motionen här avser.

På grund av vad jag sålunda i korthet anfört, tillåter jag mig, herr talman, att yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den i ämnet väckta motionen.

Häruti instämde herrar *Nilsson* i Kristianstad och *Lindhagen*.

Herr Nilsson i Tånga: Den föregående talaren har varit ganska omild mot utskottet och dess motiv för avslag å motionen, motiven vore de där osympatiska, de obotfärdigas förhinder. Jag tror emellertid, att om herr Sven Persson själv tränger litet in i denna sak och ser till, hur denna fråga i verkligheten ligger, han skall finna, att det finnes även andra motiv, som kunna vara avgörande, då man tar ställning till denna fråga. Jag skall för min del ytterst gärna och villigt medgiva, att lösningen av det spörsmål, som här förts fram, är en synnerligen trängande angelägenhet, och jag vill även påpeka, att vi längre fram på föredragningslistan ha ett ärende, där vi äro i tillfälle att taga ställning till frågan under en annan form.

Huru ligger nu i verkligheten denna fråga? Jo, på det sättet, att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärt en utredning om, huru och på vad sätt de mindre bemedlade klassernas bostadsfråga skall kunna få en tillfredsställande lösning. Denna utredning har även blivit igångsatt av Kungl. Maj:t, i det att en kommission för närvarande arbetar på att få till stånd en lösning av frågan. Huru långt denna kommission kommit med sitt arbete, känner jag icke närmare, men man kan ju antaga, att det fortskridit ganska långt, då kommissionen tillsattes redan år 1912.

Det är emellertid uppenbart, att den kommission som har denna stora och betydelsefulla fråga under utredning, omöjligen kan undgå att taga ställning till kreditfrågan, som naturligen måste bli en integrerande del i förslaget till lösning av denna fråga. Jag hemställer då, om det kan vara lämpligt, att när frågan ligger på detta sätt, riksdagen nu beslutar, att en egnahemslånefond skall läggas upp för ändamålet. Det kan ju tänkas, att ett sådant beslut i vissa avseenden kan föregripa kommissionens utredning. Vad man nu har att göra är att genom kraftiga provisoriska åtgärder avhjälpa de missförhållanden, som föreligga.

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

Det är på grund av dessa skäl, som jag för min del vid ärendets behandling inom utskottet icke kunnat gå med på att tillstyrka motionen, och jag tror, att även herr Sven Persson skall medgiva, att det finnes lika bärande skäl för en sådan ståndpunkt som för den, han här förfäktar.

Herr vice talmannen, som under herr Nilssons i Tänga anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav här efter ordet till

Herr Cederborg, som yttrade: Den förste ärade talaren under denna debatt uttalade, att det kunde råda tvivel om, huruvida den fråga, som det här gäller, verklig-ⁿ hörde till dem, som voro föremål för bostadskommissionens utredning. Jag vill meddala, att redan enligt det program, som för denna kommissions arbete uppdrogs av dåvarande chefen för civildepartementet, skulle av kommissionen särskild uppmärksamhet fästas på angelägenheten och önskvärdheten av att få en egnahemslånefond till stånd även för statsplanlagda områden. Den frågan är också för närvarande liksom andra kreditfrågor, som stå i samband med städernas bostadsbyggande, föremål för utredning inom bostadskommissionen genom en särskild subkommission, och jag tror mig kunna säga, att det är all anledning att antaga, att förslag rörande alla dessa kreditfrågor kommer att före årets slut föreligga från bostadskommissionens sida. Däremot måste frågan om själva egnahemsbyggandet komma såsom en andra och senare del, ty med hänsyn till den situation, som för närvarande råder på vår bostadsmarknad, måste det angelägnaste vara att komma fram med den del av utlåtandet, som behandlar frågan, huru man skall kunna på nytt stimulera bostadsproduktionen i vad den rör hyreshus och vad därmed sammanhänger. Jag har emellertid, som sagt, allt hopp om, att utredningen i detta hänseende skall kunna föreligga före årets slut.

Vid sådant förhållande är det givet, att en skrivelse av här ifrågasatt innehåll visserligen icke kan sägas föregripa kommissionens uppgift, men att å andra sidan det praktiska gagnet av en sådan framställning icke heller kan sägas vara stort, da man, såsom jag här nämnt, har att från kommissionen vänta ett förslag i ämnet, som går på denna linje. Och för övrigt, även om riksdagen nu skulle avlåta en dylik framställning, skulle detta väl icke föranleda annan åtgärd, än att densamma överlämnades till kommissionen.

Det är däremot en annan sak, som jag tror härvidlag skulle vara till gagn. I likhet med herr Persson i Norrköping hade jag mycket stora sympatier för den motion, som i följ väcktes av herr Dahl och som innefattade förslag om ändring i förutsättningarna för statens egnahemslånerörelse såtillsvida, att lan från egnahemslånefonden skulle kunna lämnas även för uppförande av egna hem å stadsplanlagda områden. Uppskovet på ett år har samtidigt, såsom vi veta, åtföljts av en betydande försämring å

bostadsmarknaden. Det är sant, att förhållandena äro sådana, att uppkomsten av egna hem härigenom har blivit väsentligen försvårad, särskilt genom de våldsamt stegrade materialprisen, men det kan dock tänkas sådana platser och sådana förhållanden, där egna hem även under nuvarande läge skulle kunna komma till stånd, därest erforderligt låneunderstöd finnes att tillgå. Det kan finnas sådana fall, där en arbetare inom byggnadsyrket genom sin yrkesskicklighet kan själv förrätta det behövlige arbetet. Det givnes vidare möjlighet därtill på enstaka orter, där det finnes tillgång på små partier av behöfligt byggnadsmaterial till skapligt pris. Den nuvarande situationen är så tryckande, att tillkomsten av varje aldrig så litet tillskott till bostadstillgången måste hälsas med glädje.

Under sådana förhållanden och då den framställning, som är att vänta från bostadskommissionen, icke torde kunna leda till någon effekt förrän under loppet av nästa år allra tidigast och vi således stå inför ett uppskov på minst två år, så hade det varit önskvärt, om man kunnat tänka sig att med hänsyn till denna uppskovstid kunna provisoriskt göra någon jämkning i villkoren för lån från egnahemslånefonden ungefär i den riktning, som den Dahlska motionen under fjolåret angav.

Herr Dahl har, enligt vad jag inhämtat, i första kammaren framställt yrkande, att för övervägande av denna eventualitet motionen skulle till utskottet återremitteras. Detta yrkande har emellertid första kammaren icke velat biträda, och det är väl inte heller sannolikt, att i det läge, vari frågan nu ligger, någonting skulle kunna inom utskottet i det avseendet åtgöras. Däremot vill jag för min del söka medverka till en framställning från bostadskommissionen till regeringen, att den eventuellt måtte taga i övervägande, om det icke finnes möjlighet att i avbidan på frågans definitiva lösning få till stånd ett dylikt provisorium, som kunde läggas till grund under uppskovstiden. Jag tror, att det skulle vara den enda praktiska utväg, som skulle kunna vara av någon effekt, medan vi vänta på en städernas egnahemslånefond, och det är endast av den anledningen, att jag icke kan se någon praktisk effekt av ett bifall till motionen, som jag för närvarande icke finner anledning framställa något yrkande i motionens riktning.

Vidare anförde:

Herr Hage: Herr talman, mina herrar! Jag skall gärna erkänna, att jag inom utskottet och avdelningen varit mycket tveksam, om man icke borde tillmötesgå motionärernas framställning, och jag var också till en början inne på den linjen och försökte att vinna förståelse för den ståndpunkten, men det var verkligen icke möjligt att åstadkomma detta inom utskottet. Och till slut gick jag, om också med mycken tvekan, med på utskottsmajoritetens ståndpunkt. Och det gjorde jag delvis därför att jag måste erkänna, att det är ett faktum — det kan ingen komma ifrån

Ang. en statens egnohems-lånefond för städer.
(Forts.)

— att denna fråga går in i det stora utredningsspörsmålet, som nu behandlas av den kommitté, som tillsatts för att utreda de mindre bemedlades bostadsförhållanden. Där om finnes ingen tvekan, och det har för övrigt intygats av en medlem av utredningskommissionen, herr Cederborg. Men varför jag i alla fall nu känner mig ytterligare tveksam, om jag skall stå kvar på den ståndpunkt, jag ställt mig på, är bland annat det förhållandet, att när det gäller anslaget av 4 miljoner kronor till byggnadsverksamhetens stimulerande, som vi även skola behandla här i dag, så finnes det ett stort antal reservanter. Det gäller ju även där en fråga, som har stark beröring med hela bostadsproblemet. Det finnes som sagt, där ett antal reservanter, som ej vilja vara med om att bevilja de 4 miljonerna och inför risken att dessa 4 miljoner kronor kunna bli avslagna, skulle jag icke ha något emot, om denna kammare bifölle denna motion, icke därför att jag tror, att det leder till någonting, utan såsom en demonstration för att föra fram och stryka under, att bostadsfrågan i städerna är i så förtvivlat och svårt läge, att denna kammare har anledning att pointera, att det på ett eller annat sätt måste göras något och att det måste göras snart.

Detta är en av orsakerna, varför jag känt mig tveksam, och jag vill säga, att jag icke blivit mindre tveksam, sedan jag sett det arbete, som bostadskommissionen hittills har åstadkommit. Herrarna kunna genom att läsa »Berättelsen om vad i rikets styrelse sig tilldragit» konstatera, att denna bostadskommitté har suttit sedan år 1912. Vid slutet av år 1916 avgavs för denna bostadskommittés del en berättelse, såsom det alltid göres av kommittéer. Vad framgår nu av denna? Jo, att denna bostadskommitté från år 1912 till år 1917 visserligen har hunnit med en hel del berättelser, statistik och betydliga luntor med utredningar angående bostadsfrågan i utlandet och angående användandet av statens och pensionskassors medel för bostadskrediten samt ytterligare en del saker till, som herrarna kunna finna där. Men vid slutet av år 1916, oaktat det förflutit 5 år sedan kommissionen kom till, hade kommissionen ännu icke kommit fram till att börja på med att lägga fram några riktlinjer eller förslag till ordnande av denna bostadskreditfråga eller funnit någon möjlighet till ordnande av bostadsfrågan över huvud taget. Vid slutet av år 1916, efter så många års arbete stod kommissionen fortfarande på den punkten i sitt arbete att den endast sysslade med idel utredningsarbeten och förberedande arbeten. Jag må säga, att ett sådant faktum gjort mig synnerligen tveksam och ännu mera hågad för att här söka åstadkomma något slags påskyndande av detta arbete. Såsom ett uttryck för att också utskottet funnit, att det behövs en sådan uppmaning, får man betrakta det uttalande i utskottets motivering, där det heter, att utskottet är förvissat, att kommitténs arbete skall i möjligaste mån påskyndas. För min del vill jag i detta uttalande se en uppmaning till kommittén att söka göra sitt bästa för att så snart som möjligt få fram frågan. Nu har herr

Cederborg därvidlag i dag givit en del lugnande förklaringar, som äro sådana, att man kan finna, att trots det att vid slutet av år 1916 kommittéen icke kommit fram med ett slutligt förslag, så skall den mot slutet av detta år komma fram med ett dylikt förslag. Detta uttalande får väl då, i någon mån mildra mina betänkligheter i detta avseende.

Under sådana förhållanden och då jag finner, att ett direkt yrkande här icke kan lända till någonting, så kommer jag icke att här yrka bifall till motionen, utan skall inskränka mig till vad jag här sagt. Herr talman, jag kommer alltså ej att göra något yrkande i frågan.

Herr Nilsson i Linnås: Herr talman! Jag skall icke gå in på att söka bemöta vad herr Persson i Norrköping sade i sitt anförande. Jag anser, att den frågan han vidrörde, kommer nog upp vid ett senare tillfälle, när utredningen från bostadskommittén föreligger. Jag vill endast erinra om, att då egnahemslånefonden bildades, var huvudskälet härför att söka behålla befolkningen kvar på landsbygden. Om man bildade en ny sådan fond för städernas planlagda områden, bleve den princip, som man då utgick ifrån, borteliminerad. Detta är emellertid en principfråga, som jag icke skall giva mig in på för närvarande. Jag vill bara nämna, att redan nu utlämnas egnahemslån för stadsområden, som icke äro planlagda. Om de möjligheterna utnyttjades, kunde städerna i viss mån avhjälpa bostadsbristen.

Jag begärde egentligen ordet för att motivera reservationen. Denna avser sista punkten i utskottets motivering, vilken börjar med ordet »Utskottet» och slutar med ordet »betydelse». Denna del av motiveringen innebär en admonition till bostadskommittén att påskynda arbetet, och jag anser det uttalandet ganska omotiverat. Om man läser berättelsen om vad i rikets styrelse sig tilldragit, som herr Hage nyss åberopade, så finner man, att bostadskommittén gjort ett vidlyftigt grundläggande arbete för sin utredning, och jag tror, att den frågan är så omfattande och ingripande, att kommittén måste göra sådana utredningar för att komma till ett tillfredsställande slutgiltigt resultat. Sålunda anser jag, att bostadskommittén icke gjort sig förtjänt av en sådan admonition, och det anser jag så mycket mer, som en ledamot av densamma nyss meddelat, att kommittén före detta års slut kan vara färdig med sin utredning i ämnet.

Herr talman! På grund av vad jag sålunda anført ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande, men med utslutande av den del av motiveringen, som börjar med orden »Utskottet är förvissat» och slutar med ordet »betydelse».

Herr Hamilton: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av de förhoppningar, som uttalades av herr Cederborg, att genom något provisorium städerna skulle få del av den nuvarande egnahemslånefonden för att använda medlen till uppförande av bo-

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

städer inom städernas planlagda områden. Jag ber att få understryka, att egnahemslånefonden i närvarande stund är alltför liten för att kunna tillfredsställa det behov, som finnes på landsbygden och de stadsområden, som icke äro planlagda. Ätminstone i det län, jag tillhör, få de, som söka lån, vänta i ett eller kanske två år för att få sådant, och jag har hört från andra län, att behovet icke blir tillfredsställt.

Jag begärde vidare ordet för att yrka bifall till motiveringen oförändrad. Den innebär icke något klander, mot bostadskommittén, och kommitténs ordförande, herr Cederborg har icke heller uppställt det såsom sådant, men utskottet har velat understryka, att även jordbruksutskottet anser det nödvändigt, att städernas bostadsfråga blir löst.

Man har i dag framhållit de stora svårigheter, som råda inom städerna i nuvarande stund till följd av bristen på bostäder. Den motion, som väckts av herrar Waldén och Molin avser emellertid icke att avhjälpa bristen för dagen, vilket är ett annat spörsmål, som vi längre fram få debattera i kammaren. Den avser väl i stället en utredning för framtiden, och en sådan skulle väl taga längre tid än utredningen i bostadskommittén. När för övrigt frågan ligger i så goda händer som i bostadskommitténs och denna kommitté blivit till antalet utökad med, som jag vill minnas, 3 eller 4 medlemmar just för att få fackkunskap angående fastighetskrediten, så är det väl bäst, att denna kommitté får taga hand om frågan och inom kort komma med sitt förslag. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Sjöberg: Herr talman! Det lider intet tvivel, att bostadsfrågan vad städerna beträffar och särskilt med hänsyn till mindre bostadslägenheter befinner sig i ett synnerligen prekärt läge. Även den lilla stad, som jag tillhör, har haft att kämpa med betydande svårigheter, då det gällt att bereda bostäder åt mindre bemedlade och åt arbetare. Jag hade förra hösten tillfälle att deltaga i ett möte i bostadsfrågan och efter detta möte råkade jag i en tidningspolemik med drätselkammarens och byggnadsnämndens ordförande. Det förhåller sig nämligen så, som vi veta, att på de senaste åren byggnadsverksamheten i städerna varit för- enad med rätt stora svårigheter. I de gamla husen ha nästan alltid funnits en eller annan lägenhet med två rum och kök eller ett rum och kök o. s. v., i vilka lägenheter arbetare varit boende. I de nya husen däremot har man nästan aldrig inrymt sådana smålägenheter, och har detta någon gång skett, så ha prisen på dessa samma med alla de bekvämligheter, som där vanligen funnits att tillgå, varit sådana, att arbetarbefolkningen i allmänhet icke kunnat reflektera på dem. Detta gör, att vi hemma för närvarande maste tillåta uthyrande av bostäder i hus, som förut nära nog utdömts av hälsovårdsnämnden. I dem inhysas alltså folk, och man får se till, att de kunna bo kvar där.

Vad som bör göras för att förbättra ställningen i detta fall

är icke gott att säga. Jag hyser emellertid synnerligen starka tvivel på, att en utlåning av egnahems-lånemedel för skapande av egna hem inom städernas planlagda område skulle medföra något väsentligt gagn, och detta av det skälet att för bostäder å tomter, som upplåtas av staden för byggande av hus med smålägenheter, framställas vanligen av byggnadsnämnden sådana fordringar med avseende på arkitektur och annat, att de personer, om vilka det här är fråga, icke vilja reflektera på att bygga på dessa tomter. Detta gör — och så har det varit hemma hos oss — att personer, som haft möjlighet att bygga lägenheter med ett par rum och kök, vanligtvis sökt sig plats utanför stadens planlagda område. Vi ha hemma en del tomter, som utlämnas för byggande av mindre hus, men det är ingen, som reflekterar på dem, utan fortfarande föredrar man att som förut bygga utanför stadens planlagda område. Med anledning härav ha uppstått en hel del bekymmer rörande de förstäder, som på detta sätt uppkommit. Man har nämligen i dessa icke byggt efter några bestämda regler; man har icke tagit synnerligen stor hänsyn till brandsäkerhet o. s. v., och detta har gjort, att t. ex. i Skövde, där jag bor, staden beslutat planlägga en del av även dessa områden.

Det har alltså visat sig, att sedan stadsområdena blivit planlagda, ha ifrågavarande personer icke byggt på sådana områden, utan sökt sig byggnadsplatser utanför dessa, och detta därför att — som jag nyss nämnde — det ställes så stora krav på byggnaderna, da man skall bygga efter byggnadsnämndens föreskrifter, att husen bliva dyrare, då man bygger inom det planlagda området, vilket man sålunda anser icke medföra någon förmån.

Jag tror, att vill man skapa större möjligheter för arbetarbefolkningen och småfolk i allmänhet att komma i besittning av bättre bostäder, bör man i stället uppmuntra de byggnadsföreningar, som kommit till stånd. Jag tror visserligen, att därmed kan riskeras, att man far en del stora byggnadskaserner, men detta torde dock vara det bästa sättet. För övrigt tror jag, att bostadsfrågan i stort sett skulle kunna lösas även beträffande städerna, om vi inom riksdagen gjorde allt vad göras kan för att uppmuntra egnahemsrörelsen i allmänhet. Jag har den uppfattningen, att man bör söka göra vad man kan för att få folk att stanna kvar på landsbygden, och göra vi icke det, så tror jag, att folk flyttar in till städerna för att där konkurrera på arbetsmarknaden och söka sig bostäder. Man tror nämligen, att städerna ha att bjuda på alla möjliga förmåner och välsignelser, och denna uppfattning blir så mycket fastare rotad, då man ser, att det på landsbygden icke finnes vad man i detta avseende önskar. Därför tror jag, att det är en av de viktigaste uppgifterna för en representation att se till, att man på landsbygden försöker skapa så många nya egna hem som möjligt och att det kan finnas medel tillgängliga för ändamålet. Därmed tror jag, att bostadsförhållandena i städerna skulle komma att bliva bättre, även om svårigheterna icke bleve helt avlyftade.

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

För övrigt tror jag, att man skulle göra klokt, om man sökte att åt de egentliga arbetarebostadslägenheterna bereda större möjligheter till utrymme i städerna. Vi hade för icke många dagar sedan till behandling frågan, om icke industrien borde anses skyldig att bidra till att skaffa bostäder åt arbetarna. Jag anser detta krav rimligt och gör det så mycket mera, som industrien, som vi veta, i mycket befinner sig i en uppblomstring. Vi ha hemma hos oss en mekanisk verkstad utanför staden och i en annan del av stadens omgivning ett kalkbruk eller cementbruk, inköpt av en stockholmsfirma, som söker få arbetare. Dessa firmor ha icke några bostäder åt arbetarne. För att få folk har ett av bolagen för närvarande inlett underhandlingar om att få köpa ett hus i staden, som är nyreparerat och nyss påbyggt. I detta hus bo icke mindre än 14 familjer, som äro mycket oroliga för att de skola bliva husvilla, då de icke veta, huru de skola få andra bostäder i stället. Riktigare vore väl, att industribolaget byggde arbetarbostäder invid sitt verk, som ligger utanför staden, visserligen i en annan socken, men dock intill staden. Varför skall icke industrien förse sina arbetare med bostäder på samma sätt som jordbruket gör beträffande sina arbetare? Den vägen anser jag, att man bör gå för mildrande av bostadsnöden.

På samma sätt förhåller det sig med den mekaniska verkstaden hemma. Den är också inköpt av en Stockholmsfirma, men kan icke få folk därför att det icke finnes bostäder. Nu håller den på med att förhyra bostäder av enskilda, avsedda att erbjudas arbetarna, och för varje bostad den lyckas hyra blir det alltid några andra familjer, som bliva husvilla. Och så står man, där man står.

Jag vet icke, huru det kommer att gå, om denna utveckling fortgår som hittills och om icke några åtgärder vidtagas för lättnade av bostadsnöden, som är mycket bekymmersam för närvarande. Men jag tror, att det hjälper icke, om man lämnar lån till byggande av hus inom det planlagda stadsområdet, därför att det anses, att det blir för dyrt att bygga inom detta område, varför man föredrar att bygga utanför detsamma. Men härigenom skapas dessa förstäder utan ordning och reson, som jag nyss omnämnde.

Jag skall i detta sammanhang be att få yttra några ord med anledning av en skrivelse, som avlåtits till Kungl. Maj:t med anhållan, att ett område under vissa förhållanden skulle få upplåtas till trängområde. Härmed förhöll sig på följande sätt. Domänstyrelsen hade för anläggande av egnahem planlagt en kronoegendom, som hette Gransikagården. Då man fick reda på, att domänstyrelsen höll på med detta arbete, gav man militärerna rådet: ni skola söka laga så, att ni få detta område till övningsfält så snart som möjligt, ty nu håller domänstyrelsen på med att kartlägga det till egnahem. Vad hände? Jo, vederbörande gingo in till Kungl. Maj:t med en framställning, och 1913 års riksdag beslöt, att kronoegendomen skulle upplåtas till trängen. Förhopp-

ningarna att på detta redan planlagda område få till stånd egna hem gingo alltså om intet. På sådant sätt är det, som man på en del håll söker tillgodose behovet av bostäder för småfolket.

Jag har intet yrkande att framställa, men jag har velat göra detta inlägg. Skola vi verkligen kunna hämma emigrationen, då få vi sannerligen i detta land göra något annat än att stifta lagar mot emigrationen. Här utdelades för några år sedan en bok, i vilken beskrevs, huru svensk-amerikanerna bygga och bo. Boken var, tror jag, utgiven av doktor Adrian Molin. Där ute — hette det i denna bok — finner man aldrig en arbetare av germansk härstamning med mindre än tre rum och kök; han äter i sitt dining-room, sover i sitt bed-room och tar emot bekanta i sitt parlor-room. Jag tänkte, då jag läste detta: finnes det i detta land någon arbetare, som lever under sådana förhållanden, att han har tre rum och kök? Skall man därför söka att hämma emigrationen, så få vi, mina herrar, vidtaga andra åtgärder än att stifta lagar, som icke leda till något resultat. Man får, som Erik Jusias Sparre sade, söka att inom Sverige överflytta Amerika, så att folk trivs och icke emigrerar.

Jag anser emellertid det viktigaste för riksdagen vara att se till, att det skapas så många egna hem på landsbygden som möjligt och under förhållanden, som äro så enkla och bekväma som möjligt, både när det gäller att tillhandahålla medel för ändamålet som i fråga om skapandet av själva hemmen. Jag anser, att staten här kan göra betydligt mera än vad som är gjort. På de stora kronoegendomarna, som staten utarrenderat, kan icke gärna påräknas mera än 2 å 3 procents ränta på taxeringsvärdet och mycket mindre på det verkliga värdet. Genom styckning skulle betydligt mer kunna vinnas. Önskar man behålla det svenska folket inom landet, så får man slå in på en annan väg än den, man hittills gått.

Herr talman, jag har intet yrkande.

Herr Cederborg: Herr talman! För min del hade jag icke i sista punkten av utskottets motivering läst vad en talare där utläst, nämligen att däri skulle innefattas något klander mot bostadskommissionen, och jag tyckte mig höra av utskottets ärade ordförande, att det icke var meningen annat, än att man gärna ville se arbetet påskyndas så mycket som möjligt. Med anledning härav emellertid och då herr Hage i sitt anförande gav uttryck åt en undran, huruvida icke kommissionen kunde ha bedrivit sitt arbete mera skyndsamt, så ber jag att yttra några ord för att göra rättvisa åt kommissionens övriga medlemmar, av vilka åtskilliga nedlagt ett synnerligen mödosamt och synnerligen energiskt arbete för att föra arbetet, dit vi kommit. Jag vill påminna om, att kommissionens uppgivit varit så omfattande och att det varit så pass svåra problem, som legat inom ramen för densamma, att det varit nödvändigt att göra början med omfattande utredningar för att få en tillförlitlig bild av bostadsmarknadens läge, varifrån ar-

Ang. en statens
egnaheims-
lånefond för
städer.
(Forts.)

Ang. en statens
egnahems-
lånefond för
städer.
(Forts.)

betet sedan kunde föras vidare. Det var också nödvändigt att få kännedom om förhållandena utomlands, särskilt på sådana håll, där man kommit längre än vi. Det var nödvändigt att få detta icke endast som en basis för kommissionens arbete, utan också för att resultatet skulle bliva så pass klart utarbetat, att det kunde framläggas för offentligheten för att tjäna som vägvisare för våra kommuner. Vi måste komma ihåg, att bostadsfrågan i mångt och mycket beror på initiativ från kommunernas sida. I det avseendet hoppas jag, att det arbete, vi utfört, skall bliva till ganska stor nytta. Nu börjar det förberedande utredningsarbetet nalkas sin fullbordan på alla områden, och jag hoppas, att ett positivt resultat därav skall komma rätt snart.

Emellertid ber jag att få erinra om, att arbetet givetvis i viss mån har rönt inflytande dels av remissen av byggnadsstadgan, som medfört mycket omfattande arbeten, och dels under de sista åren framför allt av de åtgärder, varom man funnit sig tvungen väcka förslag för avvärjande av olägenheterna av den plötsligt inträdda krisen. Dessa saker måste klareras i första hand, och det kan inte hjälpas, om därigenom arbetet rörande riktlinjerna för framtiden skulle i någon mån uppskjutas. Jag hoppas emellertid, att under den närmaste tiden de positiva förslagen skola komma mera slag i slag. Jag kan i detta sammanhang icke neka mig nöjet att åberopa, att i Danmark, där man också håller på med en utredning av bostadsfrågan och där det yppats benägenhet att så att säga gå mera rakt på sak, har just från nationalekonomiskt håll betonats, att den rätta vägen är den, som man i Sverige slagit in på, nämligen att först skaffa en verklig tillförlitlig utredning såsom grundval för de åtgärder, som skola föreslås, för att icke sedan raka ut för bakslag.

Herr Persson i Norrköping: Herr talman, mina herrar! Jag har icke alls klandrat bostadskommittén, och det klander, som den varit utsatt för, i den mån det här framkommit, har varit av det slag, att bostadskommitténs herr ordförande icke behövt taga sig så nära av vad som sagts. Men faktum står kvar. Förresten är det ju så, att denna fråga om en egnahemslånefond för städerna kom icke fram för första gången i fjol, utan det väcktes motion därom här i riksdagen för ett tiotal år sedan och bifölls till och med av denna kammare. Så tillsattes bostadskommittén 1912, och nu ha vi 1917, och fortfarande kan man konstatera, att förhållandena bli allt värre och värre. Är det då så underligt, att man nödgas gå fram och yrka bifall till det förslag, som föreligger, för att söka få en ändring till stånd snarast möjligt, för att få nöden, som existerar, och svårigheterna, som äro de ohyggligaste man kan tänka sig, avhjälpta redan nästkommande år, om det finnes möjlighet därtill?

Herr Cederborg säger, att bostadskommittén torde komma fram med sina förslag, åtminstone en del av dem, redan innan utgången av detta år. Ja, men därmed har ju icke riksdagen förhoppning

att få fram proposition av saken till nästkommande riksdag, utan vi få nog bereda oss på, att den vanliga remissvägen, som dessa kommittébetänkanden skola gå, kommer att fördröja saken, så att vi få vänta ytterligare ett år. Under tiden växa svårigheterna, och man kan icke på annat sätt få dem avhjälpta. Det är då alldeles självfallet, att om man kunde få en särskild fråga, frågan om kreditförhållandena för städernas planlagda områden, löst omedelbart och vid sidan av denna bostadskommitténs utredning, som omfattar så mycket annat, så vore därmed en god reform vunnen, enligt min mening. Medan man här under tiotal av år utreder och söker få gräset att gro, så dör kon.

*Ang. en statens
egnhems-
lånefond för
städer.
(Forts.)*

Bostadsfrågan är icke uppkommen i dag, utan det är en gammal fråga, vars alla svårigheter länge varit påtalade, och man kan nu icke längre stå till svars med att lita på, att den skall komma att ordnas på en gång och i ett sammanhang, utan man måste söka ingripa på alla sätt man kan för att omedelbart få en ändring till stånd.

Jag har icke alls orsak att gå ifrån det yrkande jag framställt, nämligen om bifall till motionen. Genom att bifalla densamma uttrycker andra kammaren sin mening bättre, än den kan göra i alla motiveringar, att här är skyndsamhet av nöden, här behöver något omedelbart åtgöras.

Herr Hamilton: Herr talman! Jag vill blott fästa den siste aktade talarens uppmärksamhet på, att ett bifall till motionen icke påskyndar frågans lösning det allra ringaste. Bostadskommittén har icke utsikt att komma med en särskild utredning i detta avseende, och om en ny kommitté skulle tillsättas, så skulle det nog dröja många år. Ett bifall till motionen gagnar alltså ingenting i syfte att avhjälpa de svårigheter, varom vi nu överlägga.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr vice talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därpå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen samt 3:o) bifall till det av herr Nilsson i Linnås under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 10.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 91, med förslag till lag angående ändrad lydelse av § 24 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862 m. m.

Denna proposition blev på begäran bordlagd.

§ 11.

Ang. väghållningsbesväret.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 5 och 8 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet; och beärdades ordet därvid av motionären

Herr Molin i Dombäcksmark, som yttrade: Herr vice talman! Mot det föreliggande utskottsutlåtandet har jag tillåtit mig avge en blank reservation. Som jag tidigare i dag tillåtit mig säga, tjänar det ju rakt ingenting till att försöka övertyga vare sig riksdagen eller utskottet vare sig i den ena eller den andra riktningen, och så är också förhållandet med den här frågan, som ju går ut på att möjliggöra för kommuner och väghållningsdistrikt att anslå medel till förbättrande av enskilda vägar på landet, som äro av den betydelse, att de kunna tillmätas gagn för den allmänna samfärdseln.

Det är mycket troligt, att de flesta av herrarna icke ha reda på vad begreppet enskilda vägar på landet innebär. Jag ämnar i alla fall, i förbigående sagt, icke undervisa i det stycket. För dem av herrarna, som veta vad enskilda vägar på landet är, vill jag säga, att min förevarande motion ej alls går ut på att påyrka statsanslag för sådana vägars byggande, utan vad jag velat är, att kommuner och väghållningsdistrikt skulle få rättighet att i ömmande fall kunna anslå medel för sådana vägars iståndsättande. Herrarna stå nu i begrepp att vägra kommunerna och väghållningsdistrikten den möjligheten, under förebarande att det finnes en annan utväg. Vägkommissionen, som nyligen avlämnat sitt betänkande, har angivit såsom en möjlighet, att enklare vägar av större betydelse skulle kunna komma in såsom allmänna vägar av tredje klass. Med kännedom om den senfärdighet, som utmärker alla frågars behandling i detta land, kan jag för min del icke ha någon förhoppning, att vi skola få se något resultat av vägkommissionens betänkande inom de närmaste 20 åren. Det förslag, som nu en gång kommit in, kommer givetvis att bli föremål för så kallad överarbetning inom jordbruksdepartementet, och med kännedom om hur det går till med överarbetningen av vattenlagen inom justitiedepartementet, har jag ingen förhoppning, att vi inom rimlig tid skola få se något resultat av detta förslag till väglag. Men *om* — och jag lägger stark betoning på *om* — om det skulle inträffa det otroliga, att väglagen komme till riksdagens avgörande inom den närmaste tiden, så vill jag, mina herrar inkassera det löfte, som jordbruksutskottet gjort i sitt utlåtande, nämligen att enskilda vägar av större betydelse skulle få inräknas såsom allmänna vägar. Jag tror icke, att herrarna äro beredda på att taga konsekvenserna, men jag inkasserar i alla fall löftet i förhoppning, att herrarna skola befinnas villiga, att, då det galler, anslå nödiga medel för att realisera ett sådant projekt. För min del är jag livligt övertygad, att det här galler belopp på minst 30 å 40 miljoner kronor

ärligen, under en lång följd av år framåt för realiserandet av en sådan tanke som att lata alla enskilda vägar av betydighet ingå såsom allmänna, om också endast av tredje klass. Jag hoppas, att herrarna redan under denna riksdag såsom ett preludium till vad som komma skall i detta stycke skola befinnas villiga att biträda det från liberalt håll framställda förslaget om ett anslag av 5 miljoner kronor till allmänna vägar. Jag har nästan på känn, att när det kommer till kritan herrarna komma att vägra i vändningen. Men jag skall vid det tillfället be att få återkomma och hänvisa till det jordbruksutskottsutlåtande, som här föreligger.

Ja, såsom jag sagt, herr talman, har jag ingen anledning att yrka bifall till motionen, fastän jag är fullkomligt övertygad om, att den är riktig och att det icke kan riktas någon saklig kritik mot den.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 12.

Efter härfpå skedd föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande, nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § 7 och 49 punkterna i lagen om val till riksdagen biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13.

Härefter förekom till behandling statsutskottets utlåtande, nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter ävensom i ärendet väckta motioner.

Ang. anslag för uppförande av bostadshus.

I en till riksdagen den 20 januari 1917 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 34, hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag föreslagit riksdagen att på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Vidare hade i en av herr *Linders* inom andra kammaren väckt, till statsutskottet remitterad motion, nr 273, föreslagits, att, under förutsättning att Kungl. Maj:ts framställning i berörda proposition vunne riksdagens bifall, riksdagen därutöver måtte på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i motionen anförts och vad som i tillämpliga delar skulle gälla enligt

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

av Kungl. Maj:t angivna grunder, användas till understöd för uppförande av sådana bostads- och ekonomibyggnader, vartill lån beviljats ur statens egnahemslånefond, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Ytterligare hade i en av herr *Sigfrid* likaledes inom andra kamaren väckt, till statsutskottet jämväl hänvisad motion, nr 279, föreslagits, att riksdagen ville besluta, att det anslag, som av Kungl. Maj:t i proposition nr 34 begärts till statsunderstöd åt bostadsproduktionen, finge lämnas till understöd för bostädernas åstadkommande även på landsbygden, och i första hand som understöd med en femtedel av byggnadskostnaden till sådana, som önskade uppföra ett eget hem och vilka icke hade större årsinkomst än 3,000 kronor, med företrädesrätt för de barnrikaste familjeförsörjarna; att i händelse anslag beviljades till uppförande av större bostadshus med smålägenheter till uthyrning, sådana hus skulle byggas fristående med goda utrymmen åt alla sidor, vilka icke finge bebyggas på ett visst avstånd från byggnaden; att byggherrar, som erhöle statsbidrag, skulle var skyldiga lämna företräde åt familjeförsörjare med det största antalet familjemedlemmar att hyra i dessa byggnader; samt att städer och stadsliknande samhällen skulle åläggas att lämna tomt gratis till egnahemsbyggare inom ett avstånd av $\frac{3}{4}$ timmes färdväg från anställningsplats och ordna med egnahemsföreningar, som bistode de egnahemsbyggande.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition, på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet över civilärenden den 30 januari 1917 angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet;

b) att herr *Linders* ovanberörda motion icke måtte av riksdagen bifallas; samt

c) att herr *Sigfrids* omförmälda motion ej heller måtte vinna riksdagens bifall.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *J. Nilsson*, *C. G. Ekman*, *I. E. G. Svensson*, *Widell*, greve *Posse*, *Odqvist*, *Wiklund* och *Bengtsson* i Norup, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

a) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas;

b) att den av herr *Linders* väckta motionen nr 273 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; och

c) att herr Sigfrids motion nr 279 icke heller måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

av herr *Andersson* i Skivarp.

Utskottets hemställan föredrogs.

Därefter yttrade

Herr Odqvist: Herr vice talman! vid den förberedande behandlingen av denna fråga voro alla ense om, att något borde göras för att avhjälpa den bostadsbrist, som onekligen finnes i en del större städer. Men när ställning skulle tagas till anslagets natur i form av fritt bidrag, då skildes meningarna åt på så sätt, att från reservanternas sida det ej ansågs rådligt att gratis bevilja medel för denna byggnadsverksamhet, utan borde i stället anslag utgå i form av lån på billiga villkor. Genom att nu lämna medel utan återbetalningsskyldighet, vilket är principiellt oriktigt och kan få vittgående finansiella konsekvenser, binder riksdagen sig för framtiden för liknande eller andra ändamål, ty säkert är, att de höga priser å byggnadsmateriel och å arbetsmarknaden, som nu finnas, komma att fortfara en lång tid efter kriget, och då ligger det nära till hands, att samma fråga snart kommer upp igen.

I reservanternas motivering finnas angivna de riktlinjer, som de anse skulle vara bättre för att komma till målet, att avhjälpa bostadsbristen, varför jag ej vill upprepa dessa skäl. Men jag vill med styrka framhålla, vilket även skett i herr statsrådets yttrande, att kommunerna äro skyldiga att i första hand taga värden om bostadsbristens avhjälpande. Industrien i städerna, som suger till sig lantbefolkningen, har även skyldighet att sörja för sina arbetares bostadsförhållanden. Den industri, som finnes förlagd på landet och i en del städer, har alltid berett sina arbetare bostäder och därvid fått vidkännas stora kostnader. Huru är det icke dessutom för jordbruket? Nog måste det se till och ordna bostäder för torpare, statare m. fl. och kan väl aldrig därför påräkna statshjälp. Rörande fördelningen av detta anslag, blir det nog så, att Stockholm och andra bärkraftiga större kommuner erhålla huvudparten av anslaget, och de mest behövande den mindre delen av anslaget, kanske ingenting. Nu vore ju meningen, att med detta anslag byggnadsverksamheten skulle så bedrivas, att lägenheterna skulle vara färdiga till inflyttning redan den 1 oktober detta år. Detta förefaller mig omöjligt, men om så även kan ske, så kan ifrågasättas, om de äro beboeliga vid den tiden.

Nu är det ju så, att Kungl. Maj:t har i sitt förslag haft under övervägande flera utvägar att ordna denna bostadsfråga. Dels har man ifrågasatt att gå fram med kompenstationssystem eller maximipris eller beskattning genom accis, och dels har man också tänkt, att man genom hyresförmedling skulle kunna nedsätta hyrorna, för vilken uppgift man tillsatt s. k. hyresnämnder. Vad

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

nu maximipriserna och kompensationsystemet beträffar, så har ju dessa saker tillämpats för jordbruket i en ganska stor omfattning, och på sista tiden har ju lantbrukarnas spannmål beslagtagits, så att i synnerhet för mindre jordbrukare råda nog i många fall ganska stora svårigheter att kunna föda fram sina kreatur, och det blir nog också ganska svårt för jordbrukarna att själva kunna få tillräcklig näring. Det är hårt för dem, som själva producera spannmålen, att bli ställda i så knappa omständigheter.

Det system, som tillämpats mot jordbrukarna, är enligt min åsikt icke riktigt, men jag kan icke underlåta att framhålla, att rättvisan dock krävt, att maximipris åsatts eller kompensations-system införts inom så viktiga näringar som järnhanteringen och skogsindustrien. Vad särskilt den senare beträffar, ha ju vederbörande tänkt sig att få inkomster för bostadsbristens avhjälpande genom att införa exporttull på trä och även på järn. Så har dock icke skett.

Till sist vill jag med styrka framhålla, att därest bostadsbristen skall avhjälpas på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, så kommer detta ovillkorligen att medföra, att landet avfolkas i ännu högre grad än vad nu sker. Då bristen på arbetare för vårt lantbruk redan nu är stor, blir följden den att man måste ordna lantbruksdriften på annat sätt, till skada för produktionen i dess helhet.

De anslag, som äskas i år på de olika huvudtitlarna, formuleras i allmänhet såsom »förslagsanslag, högst». I detta betänkande är ordet »högst» uteslutet, och här står blott »förslagsanslag», vilket anslag alltså kan överskridas högst betydligt. Om nu riksdagen beslutar dessa fyra miljoner för bostadsbristens avhjälpande, är det väl också ganska antagligt, att det kommer att överskridas.

På grund av vad jag nu har anfört, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr J. Nilsson m. fl.

Herr Holmdahl: Herr talman, mina herrar! Jag vill för min del icke förneka, att de synpunkter, som reservanternas framhållit, och den siste ärade talaren närmare utvecklat, äro synnerligen beaktansvärda. Jag vill således medgiva, att den form för statens ingripande, som här ifrågasättes, nämligen direkt statsbidrag utan återbetalningsskyldighet, ingalunda är tilltalande. Jag vill också ge reservanternas rätt däruti, att bostadsfrågans lösning, där den icke kan ske genom enskild företagsamhet, i första hand bör vara en kommunernas angelägenhet. Jag är också övertygad om, att dessa synpunkter kommit att bli bestämmande både för utskottets hemställan och riksdagens beslut, om vi i detta nu befunne oss under vanliga, normala förhållanden.

Det extra ordinära tillstånd, som kristiden skapat, kräver emellertid också extra ordinära åtgärder, och därför går det enligt mitt förmenande icke an att avfärda denna fråga med åberopande allenast av principiella betänkligheter. Om den bostadsbrist, som

nu är rådande, icke skall taga större och allvarligare dimensioner, måste ett ingripande ske snarast möjligt, även om detta ingripande icke kommer att följa förut utstakade linjer. Man kan ju säga — och det framskyntar också i reservanternas uttalande — att detta anslag i första hand skulle komma städerna till godo och i mycket ringa grad landsbygden. Ja, detta är sant, men den omständigheten bör väl icke under nu rådande situation få vara bestämmande. Solidaritetskänslan bör väl, vare sig det gäller stad eller land, mana oss att räcka en hjälpsamt hand, om vi finna, att ett verkligt nödläge inträtt. Och att så är förhållandet framgår först och främst av den utredning, som är framlagd i Kungl. Maj:ts proposition och vidare av tillgängligt statistiskt material.

Det visar sig sålunda, att bostadsproduktionen under det första krig-året, 1914, var 10 % mindre än under närmast föregående år, och under 1915 var minskningen 41 %. För 1916 föreligga, så vitt jag vet, icke några exakta siffror, men en preliminär undersökning synes ge vid handen, att minskningen kommer att uppgå till icke mindre än 60 %. Produktionen av bostäder, särskilt av mindre och billigare sådana, utgör således endast en bråkdel av vad som anses erforderligt för en normal utveckling. Under det att således bostadsproduktionen väsentligen minskats, har däremot behovet av bostäder icke undergått någon väsentlig förändring. Folkmängdsökningen i våra städer utgjorde åren 1912 och 1913 i medeltal omkring 22,650 personer, 1914 var ökningen 20.300 personer och 1915 21,950 personer. Dessa siffror visa således, att folkökningen hållit sig ganska konstant, och de visa även, att behovet av ökning i bostadsproduktionen är detsamma nu som omedelbart före krigets utbrott.

Men dessa siffror visa också, att tillströmningen från landsbygden, som man talat om, icke varit större än under vanliga normala förhållanden med undantag för vissa industristäder. Det förhåller sig därför icke så, som reservanterna velat göra gällande, nämligen att bostadsbristen i väsentlig grad skulle bero t därpå, att arbetare från landsbygden skulle strömmat in till städerna, lockade av de sista årens industriella uppsving.

Man har i detta sammanhang uttalat farhåga för, att om detta anslag beviljas och bostadsproduktionen i följd härav ökas, tillströmningen från landsbygden till städerna också skulle komma att ökas. Jag tror för min del, att denna farhåga är ogrundad. Även om hela detta belopp, fyra miljoner kronor, tages i anspråk, vilket ju innebär, att allt som allt 18 miljoner komma att användas för nybyggnader, täckes härigenom endast $\frac{1}{4}$ av behovet. Det återstår således fortfarande en ganska betänklig bostadsbrist. Hur man under sådana förhållanden kan tänka sig, att det anslag, det här är fråga om, skall kunna stimulera till ökad inflyttning från landsorten till städerna, det kan jag för min del icke förstå.

Då reservanterna framhålla, att bostadsfrågans lösning även under nu rådande krisförhållanden bör vara en kommunernas angelägenhet, skulle detta äga sitt berättigande under förutsättning,

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

att städerna gjort någon avsevärd profit genom de senaste årens krigskonjunkturvinster. Men de fall då detta inträffat torde vara färre, än man i allmänhet föreställer sig. Vårt kommunala skattesystem är nu en gång sådant, att det icke medger en kraftig beskattning av sådana vinster. Det har visat sig, att de ökade inkomsterna, i de flesta av våra stadssambällen, icke gått upp mot de ökade utgifter, som kristiden medfört. I ett flertal städer har också uttaxeringen måst ökas för att bringa jämvikt i budgeten. Under sådana förhållanden kan man väl icke rimligtvis begära, att våra stadssambällen, skuldbelastade som de äro, under nu rådande abnorma materialpriser ensamma skola bära den börda, som bostadsbristens avhjälpande komme att medföra.

Staten har av krigskonjunkturvinsten kunnat tillgodogöra sig 79 miljoner kronor, därav icke mindre än 65½ miljoner från städerna. Det är väl då icke för mycket begärt, om av detta belopp anslås fyra miljoner för att avhjälpa den mest skriande bostadsnöden. Några farliga konsekvenser torde ett bifall till utskottets hemställan icke kunna medföra. Statsutskottet har ju tydligt sagt ifrån, att detta anslag icke kan eller får betraktas som ett prejudikat för kommande fall.

Då, som jag förut framhållit, ett snabbt ingripande från statsmakternas sida är av behovet påkallat, tillåter jag mig yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande, under vilket herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Hallendorff*.

Herr Ekman: Herr talman, mina herrar! Den närmast föregående talaren har redan berört en hel del punkter till försvar för den ställning, som statsutskottets majoritet i denna fråga intagit, och jag skall således inskränka mig till att här framhålla några andra synpunkter, som han icke berörde.

Till en början vill jag säga, att det betänkande, som här föreligger, är frukten av en synnerligen omsorgsfull prövning av alla de faktorer, som kunnat anses inverka på denna fråga. Statsutskottet har ingalunda underlåtit att söka andra vägar för att nå det mål, som man har avsett att med den kungl. propositionen uppnå, och det har endast varit, sedan det visat sig, att för genomförandet av en snabb hjälp på detta område den i den kungl. propositionen angivna vägen var den enda framkomliga, som de, som anslutit sig till statsutskottsmajoritetens uppfattning, kommit till det slut, vartill man här kommit.

Man har naturligtvis först haft att för sig uppställa den frågan, huruvida över huvud ett sådant nödläge här föreligger, att man måste tillgripa den enastående utvägen att genom direkt subvention här stimulera byggnadsverksamheten till förmån för den del av städernas och de stadsliknande samhällenas befolkning, som skulle vara lidande av denna nöd. Och det framgår ganska otvi-

velaktigt redan av den kungl. propositionen, att nödläget verkligen är sådant.

Emellertid har statsutskottet i det avseendet förskaffat sig ytterligare uppgifter, och jag skall tillåta mig att ur en av dessa uppgifter för kammaren uppläsa, vad sakkunniga på detta område, nämligen två för kammaren väl bekanta personer, doktor Yngve Larsson och kapten Meurling, i en avgiven promemoria ha uttalat. I avseende på vissa erinringar, som man gjort mot den kungl. propositionen, yttra de här följande: »Det torde till en början vara obestriddigt, att förhållandena å bostadsmarknaden för närvarande verkligen äro av den art, att kraftiga åtgärder äro i hög grad av nöden, för att man med lugn skall kunna motse den närmaste framtiden på detta område. Utöver de uppgifter i detta hänseende, som i inledningen till den kungl. propositionen lämnas, torde här om följande böra framhållas.

Den stagnation av byggnadsverksamheten, som i den kungl. propositionen påvisas, har under år 1916 blivit allt mera framträdande. Enligt de uppgifter, som hittills inkommit till socialstyrelsen, utgjorde i 14 städer antalet nytillkomna bostadslägenheter

1912	1913	1914	1915	1916
2,425	3,069	2,563	1,683	1,382

I vissa av dessa städer har bostadsproduktionen nästan alldeles lamslagits, i andra har det däremot genom uppoffringar från det allmännas sida nödortfigt kunnat hållas i gång. I Stockholm är, åtminstone vad smålägenheter angår, det förra fallet; medan däremot exempelvis i Landskrona stadens och industrins förenade ansträngningar lyckats åstadkomma nya lägenheter till erforderligt antal.

Behovet av nya lägenheter har ingalunda avtagit jämsides med denna stagnation. Stadsbefolkningens ökning uppgick bortsett från inkorporeringar

1913	1914	1915
till 16,01	13,51	14,33 pro mille,

sålunda blott en ringa nedgång i förhållande till föregående normala år. Disproportionen mellan tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden har därför blivit allt större. Antalet nytillkomna lägenheter per 10,000 invånare uppgick

1912 och 1913	1914	1915
per år		
till 44	39	24

Resultatet härav har blivit en alltjämt stegrad trångboddhet och bostadsbrist, som vid de senaste årens flyttningstillfällen mängestades utbrutit i verklig *bostadsnöd*.

I Stockholm har enligt fattigvårdsinspektörens uppfattning inneboendesystemet efter 1916 års oktoberflyttning fått en ny

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.

(Forts.)

glansperiod. I Göteborg voro den 2 oktober ett 30-tal familjer, mestadels barnrika, utan tak över huvudet. I Malmö var detta fallet med ett 60-tal familjer, i Norrköping 30, i Örebro 29, i Gävle åtminstone 20, i Eskilstuna 39 o. s. v. Flera av dessa städer hava tvingats att återgå till byggandet av provisoriska baracker för att åtminstone nödortfigt kunna hysa de husvilla.

Den nöd och det elände, som dessa siffror innebära, torde icke kunna till sin betydelse överdrivas. I främsta rummet är det familjer med talrika små barn — i Gävle ingen med mindre än 5 barn — som drabbas av bostadsbristen. I många fall måste då familjen upplösas, delvis omhändertagas av fattigvården, delvis inackorderas hos trångboddha bekanta. Från Malmö berättas upprörande fall av trångboddhet, som härav förorsakats. Och det kan med visshet antagas, att förhållandena kommande höst skola, därest ej effektiva åtgärder vidtagas, i högsta grad förvärras.»

Det är en mörk tavla, mina herrar, som de sakkunniga här upprulla, och stödda som deras uppgifter äro på siffror torde de icke kunna med något anspråk på vederhäftighet bestridas. Jag tror således, att man kan utgå ifrån, att här föreligger ett verkligt nödläge, ur vilket det torde vara statens oavvisliga plikt att söka hjälpa. Man kommer då över till de utvägar, som kunna stå till buds för avhjälpande av detta nödläge, redan nu förskräckligt och till den kommande hösten än mera hotande. Reservanterna till statsutskottets betänkande ha nog icke heller varit främmande för, att det icke endast går an att här säga nej; man måste göra något, och man har därför, såsom framgår av reservationen, trevat efter någon möjlighet att sätta något i stället för det, som man här icke ville gå med på. Reservanterna ha heller inte kunnat bestrida, att, om man skall kunna åstadkomma någon verklig hjälp på detta område, så måste åtgärderna vidtagas snabbt. Det är redan, som jag upprepade gånger antytt, under instundande höst, som man har att frukta vida större bostadsbrist, än som rätt under förra årets höst och i början av detta år.

Vad är det då för utvägar, som reservanterna antyda? Jo, det är egentligen tre utvägar. Först tala reservanterna om, att man skulle kunna tänka sig att genom billigare lån understödja byggnadsverksamheten. Den undersökning, som inom arbetsutskottets avdelning, där denna fråga förelegat till behandling, har blivit verkställd, har åtminstone för mig givit otvetydigt vid handen, att på den vägen är icke någon hjälp att förvänta. Prisen på byggnadsmaterial ha, såsom framgår av den kungl. propositionen, stigit över de normala prisen med icke mindre än 70 %. Det är således ingen hjälp, ingen stimulans för byggnadsverksamheten, även om man skulle kunna få en billigare ränta på lån, så länge som återbetalningssskyldigheten kvarstår. Varje byggnadsföretag för detta ändamål måste med nuvarande byggnadspris bli förlustbringande, och under sådana omständigheter ligger det i sakens natur, att det icke kan vara någon lockelse att för sådant byggnadsföretag ikläda sig förbindelse med återbetalningssskyldighet.

Den andra utväg, som antytts av reservanterna är, att man skulle försöka åstadkomma en prisreglering för byggnadsmaterial. Den första ärade talaren i denna debatt var också inne på den frågan, i det han gjorde en jämförelse mellan den prisreglering, som ägt rum beträffande vissa lantmannaprodukter, och en prisreglering för byggnadsmaterial, varvid han ansåg det ena lika lämpligt som det andra. Jag skall icke ingå på något resonemang om lämpligheten av den ena eller andra prisregleringen. Jag skall endast tillåta mig att här understryka, att med avseende på byggnadsmaterial möta utomordentligt stora svårigheter att kunna genomföra en sådan prisreglering. Givetvis böra därvid, om den skall bli rättvis, även arbetslönerna vidröras. Men i varje fall måste man ju tänka sig, att man icke kan stanna vid en prisreglering endast för den färdiga produkten. Om jag tar järnet t. ex., så kan jag icke stanna endast vid den färdiga produkten, jag måste i så fall söka åstadkomma en prisreglering, som går ännu längre tillbaka; huru långt reservanterna tänkt sig gå, vet jag inte; jag vet ej om de tänkt gå så långt som ända till malmen eller till det virke, som skall lämna träkol till järnets framställning. Visst är, att en sådan prisreglering, om den skall vidtagas och därest den skall på ett praktiskt sätt kunna genomföras, kräver en så omfattande utredning, att det icke finnes någon tanke på, att effekten av en sådan prisreglering skall kunna göra sig gällande redan till instundande höst.

Jag kommer så till den sista utväg, som reservanterna pekat på, nämligen att man borde åstadkomma sådana eftergifter i byggnadsstadgan, att även vindsvåningarna finge inredas till bostäder. Sådana eftergifter äro redan i en hel del stadssambällen gjorda, och sådana tillåtelser lämnas nog fortfarande. Men det torde vara påtagligt, att ett effektivt avhjälpande av den nu rådande nöden genom en så pass obetydlig åtgärd icke kan ernås.

Man har mycket kraftigt framhållit, att avhjälpandet av bostadsnöden skall vara en kommunernas sak. Och den första ärade talaren i denna debatt, som försvarade reservanternas ståndpunkt, strök också under detta genom att göra det uttalandet, att han var tämligen viss om, att ett bifall till utskottets här föreliggande förslag skulle komma att medföra, att det egentligen blev, som jag tror han sade, de rikaste kommunerna, som skulle komma att draga nytta av detta förslag. Jag har blivit övertygad om, att man i stort sett betydligt överskattat de vinster, som man tror, att kommunerna i allmänhet under kristiden ha gjort. Det är sant, att ett stort antal kommuner under kristiden ha haft väsentligt ökade inkomster mot tidigare. Men lika sant är, att deras utgifter stigit i vissa städer i betydligt högre grad och i så gott som alla städer i sådan utsträckning, att någon nedsättning av skatterna icke har kunnat komma i fråga; i ett flertal städer har man tvärtom nödgats tillgripa en skatteökning för att utjämna förhållandet mellan utgifter och inkomster, trots att inkomsterna ha ökats. I detta avseende har jag tillgängliga siffror som kunna styrka,

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

vad jag härvidlag uttalat. Jag skall endast nämna några av dessa siffror för några av de större städerna. De totala utgifterna ha ökats med följande procenttal från 1913 till 1916 i exempelvis följande städer: i Stockholm med 41 %, i Göteborg med icke mindre än 129 %, i Eskilstuna med 106 %, i Landskrona med 113 %. Av de fjorton städer, som jag här har uppgift om, är det ingen, som har att uppvisa en så liten ökning som Nyköping nämligen endast 1 1/2 %. I genomsnitt blir för samtliga dessa 14 städer ökningen under de nämnda åren icke mindre än 61 %. De uttaxerade beloppen för samma tidpunkt i ifrågakvarande städer betyda i genomsnitt en ökning av icke mindre än 64 %. Herrarna behagade sålunda finna, att dessa siffror tämligen jämnt överensstämma i genomsnitt.

Jag tror sålunda, att man inte har rätt att, med åberopande av den ökade inkomst, som stadssamhällena under denna kristid har haft, här säga, att städerna måste ta hand om dessa förhållanden. Man har också i detta avseende pekat på industriens skyldighet, och i vissa städer har också industrien sökt uppfylla dessa skyldigheter. Statsutskottets majoritet har inte heller underlatit att framhålla, att den anser, att såväl kommunerna som industrien böra draga sin börda i dessa avseenden, men, mina herrar, om man har blivit övertygad om att här verkligen föreligger ett nödläge, avhjälpas man detta nödläge för dem, som närmast lida under det samma, genom att säga *nej* till den kungl. propositionen och genom att helt enkelt hänvisa till kommuner och industrier? Jag tror det inte. Jag tror visst, att kommunerna fortfarande, som hittills, komma att göra vad de mäktat att göra för avhjälpande av denna brist. Jag tror också, att industrierna på många ställen komma att göra vad de kunna. Men jag tror, att varken kommunerna eller industrierna för närvarande kunna vidtaga tillräckligt genomgripande åtgärder för att råda bot på det onda. Och vilka är det då, som träffas av ett beslut i den riktning, som reservanterna här vilja genomföra? Mina herrar, det är inte kommunerna, det är inte industrierna, utan det är de, som lida under bostadsnödens svårigheter. Det är dem, som riksdagen med ett sådant beslut lyckas drabba, och jag vet, att med den uppfattningen, så finnes det ingen i denna kammare, som vill, att utgången skall bli denna.

Slutligen endast ett par ord, mina herrar, rörande vad som här redan uttalats och vad som väl i fortsättningen kommer att upprepas beträffande förhållandet mellan land och stad. För min del är jag ju landsortsrepresentant, men jag har aldrig känt någon riktig smak för den där stränga åtskillnaden mellan stadsintressen och landsintressen. I frågor av den natur det här gäller är det nog ett större intresse, som bör få göra sig gällande, och det är stadsintresset. Här gäller det enligt mitt förmenande en skyldighet för staten att söka med de medel, som stå staten till buds, att avhjälpas ett nödläge, som huvudsakligen råder inom städer och stadsliknande samhällen. Lika skyldig är staten förvisso att, därest nödläget på något lika behjärtansvärt område inträder på

landsbygden, också där ingripa med de medel, som då kunna stå staten till buds.

Vidare tillåter jag mig tillägga, att då man här velat säga, att ett bifall till den kungl. propositionen skulle bidraga till en ökning av inflyttningen från landsbygden till städerna, har man alldeles givet överskattat betydelsen av det anslag, som här ifrågasättes. Nöden förefanns ju redan, innan den kungl. propositionen avläts, och det är att vänta att den blir större till kommande höst. Jag tror inte, att om man också med detta anslag kan avhjälpa en del av den värsta nöden, man därigenom bidrar till att locka folk till städerna. Om folk *trots* den rådande bostadsbristen, drages till städerna, är det sannerligen inte därför, att man i någon mån kan råda bot på denna bostadsbrist genom detta anslag.

Herr talman, innan jag slutar, skall jag tillåta mig framställa ett yrkande, som redan har blivit framställt i första kammaren, ett yrkande där framställt i avsikt att åtminstone borttaga något av det, som vidrördes av den förste ärade talaren. Han pekade på, att statsutskottet i detta avseende har föreslagit ett förslagsanslag och icke ett förslagsanslag *högst*, och han ansåg, att det låg något avskräckande i detta, då man sålunda inte kunde veta, hur långt detta anslag kunde utnyttjas. Något liknande har blivit sagt i första kammaren, och i anledning därav har också där framställts det yrkandet, att klämman under punkten a) måtte förändras på sådant sätt, att den i sin början skulle erhålla följande lydelse: »att riksdagen må, med anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition, på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag högst av 4 miljoner kronor» o. s. v. lika med statsutskottets hemställan.

Herr talman, med denna ändring anhåller jag att få yrka bifall till statsutskottets föreliggande förslag.

Med herr Ekman förenade sig herr *E. A. Nilson* i Örebro.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Det kan synas, som om vi reservanter skulle vara likgiltiga för den rådande bostadsnöden, och man har också här delvis försökt att slå på den strängen, men jag försäkrar, att denna bostadsnöd går mig lika mycket som någon annan till hjärtat. Jag har också i ett anförande förra året, då bostadsfrågan debatterades, och likaså här för några dagar sedan, då det gällde en motion, i vilken yrkades, att arbetsgivare skulle åläggas att bygga bostäder till sina arbetare, uttalat mina känslor för att dessa mindre bemedlade måtte få bättre bostäder. Debatten gäller emellertid här inte huruvida man har känsla eller icke känsla för bostadsnöden, utan fastmer vilken som skall betala och uppföra dessa bostäder för de nödställda och därmed råda bot på den förefintliga bostadsnöden. Då herr civilministern satte igång arbetet på utredning i denna fråga, var han på rätt spår, då som det framgår dels av ett yttrande, under sjätte huvudtiteln, och dels av de instruktioner, som vederbörande utredningskommitté

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

fått, han arbetade för en prisreglering på byggnadsmaterial, och att förbilliga dessa, så att det blev möjligt för såväl enskilda som halv- och helkommunala byggnadsföretag att sättas igång. Utredningen har också försökt komma fram till en dylik lösning, men då man läser industrikommissionens utlåtande, tyckes detta ha blivit en mur för herr civilministern. Jag skall anföra några rader av kommissionens utlåtande. Kommissionen säger: »Då anordningen tillika från skattesynpunkt är i hög grad oegentlig och till sina konsekvenser synnerligen farlig, måste man rent principiellt ställa sig mycket betänksam inför ett förslag, som vill införa en sådan ordning.» Och längre fram säger kommissionen: »Ännu mera framträder anmärkta oegentlighet i fråga om de grupper av järn, som skulle påläggas exportavgift. Tydligare kan ej utsägas, att det är själva industrierna man utsett till skatteobjekt för att upphjälpa byggnadsverksamheten, oavsett om de av dem tillverkade varorna användas i denna eller icke. Men det synes icke vara rättvist mot dessa industrier att så förfara.»

Ja, det är helt naturligt, att när man som lantman läser dylika meningar, kommer man ofrivilligt att tänka på vad staten i det fallet har funnit för gott att ålägga lantmännen. Visserligen böra vi inte knota och klaga, men vi ha dock den berättigade fordran, att då vi lantmän fått hjälpa till genom komparationer och maximipris att lindra kristiden, är det också industriens och likartade näringars — de, som göra vinster på miljoner kronor — skyldighet att vara med och lindra den kommande bostadsnöden. Men här slår man ifrån sig denna skyldighet, och herr civilministern tycks ha böjt sig härför, ty därefter kommer han in på en annan utväg, nämligen direkt understöd till denna byggnadsverksamhet.

Det är ganska intressant att taga del av de beslut, som fattades av den bostadskongress, som hölls här under förra året. Där finns det inte i en enda punkt någon begäran om direkt statsunderstöd men väl, att det måtte vidtagas någon åtgärd i prisreglerande riktning, så att billigare material till bostäderna kunde åstadkommas.

Vidare hänvisar industrikommissionen till att konjunkturskatten drabbar även skogsfastigheter och industrier, och då menar man, att när dessa fullgjort sin skyldighet att betala krigskonjunkturskatt, så ha de uppfyllt all rättfärdighet. Nåväl, men denna skatt har också drabbat lantbrukarna. Utom den komparation lantbrukarna fått lämna i form av billigare varor ha de sålunda också fått betala krigskonjunkturskatt, i den mån de kommit under bestämmelserna härom. Då är det inte rätt av kommissionen att fordra frihet från komparation av det skälet.

Jag skulle kanske här passa på tillfället att svara herr Holmdahl i Karlskrona, då han hänvisar till, att det är städerna, som fått betala ut 60 miljoner kronor utav de 80, som influtit i krigskonjunkturskatt. Ja, men herr Holmdahl har säkert inte beräknat, hur många miljoner som lantbrukarna betalat indirekt ge-

nom detta förbilligande av varor. Det torde inte räcka med 60 miljoner, om man skall ange vad lantbruket här fått betala.

Nu kan man fråga: vilka skola då enligt reservanternas mening aläggas byggnadsskyldighet? Jo, enligt min mening böra i första rummet arbetsgivarna och i andra hand kommunerna vara de, som sörja för att bostäder i tillräcklig mängd byggas och anordnas. Vad beträffar arbetsgivarna är det väl känt, åtminstone för oss, som bo på landet, att en arbetsgivare där aldrig kan anställa en arbetare utan att först tänka på att ha någon plats, där han kan bo. De industrier, som äro belägna på landet, kunna givetvis inte heller begära, att arbetare skola flytta ut till dessa industrier, utan att det finnes bostäder för dessa arbetare. Salunda uppgav en ledamot inom den avdelning i statsutskottet, där detta ärende förbereddes, att ett bolag, som han tillhörde, haft inte mindre än två miljoner kronor i omkostnader för att bereda bostäder åt sina arbetare. Och då man ser, att industrien på landet och lantbruket får draga försorg om bostäder åt sina arbetare, är det väl också rättvist, att industrien i städerna får bygga bostäder åt sina. Man kan förstå, att det är lockande för en industri, då den skall börja sin verksamhet, att slå sig ned i en stad, där alla möjliga förmåner erbjudas, — för att staden skall få ett bra skatteobjekt — nämligen fria tomter, gas, vatten och allt vad det heter. På så sätt får staden ett gott skatteobjekt, och industrien slipper att bygga bostäder åt sina arbetare, utan dessa få söka sig bostäder, var de kunna finna dem.

Så säger man, att städerna hava så höga skatter, att de icke ha råd att hjälpa till att bygga några bostäder. Ja, man måste allt ställa sig litet undrande inför ett sådant påstående, då man ser, hur det går till. Jag tänker då särskilt på de tre stora städerna Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka säkerligen bliva de, som komma att åtnjuta största delen av anslaget. Varje riksdagsman har haft tillfälle att se, hur det går till här i staden. Mitt under en pågående kris för att kunna draga fram en väg, Sveavägen, river man ned det ena bostadshuset efter det andra, hus med bostäder, rymmande 4- å 5,000 personer. Vidare river man ned flera bostadshus och bygger upp affärs- och bankpalats, för en kostnad av flera miljoner bara för ett enda hus. Då har stadsfullmäktige råd att bevilja anslag, men då det gäller att bygga arbetarebostäder med lägenheter om 1 å 2 rum och kök, då ropar man, att här måste staten hjälpa till. I utskottet upplystes av en representant från Göteborg, att bostadsnöden i den staden var så stor, att man till lägenheter fick använda ett gymnastikhus, på vars golv man ritat rutor, på vilka familjerna fingo taga plats. Det är beklagligt, att sådant kan inträffa. Men han upplyste också om, att de industrier, som kommit till staden under de sista tio åren, äro de två stora kullagerfabriksbolagen. Dessa, som haft sådan framgång i sin verksamhet, att den ena miljonen efter den andra intjänats och man icke hinner bygga hus nog för utvidgande av själva verksamheten — ett briljant skatteobjekt för Göteborgs

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

stad — ha bolagen icke hunnit bygga bostäder för sina arbetare och i varje fall inte tillräckligt utan låter staten taga hand därom. Jag frågar, är det riktigt, att dessa miljoner, som tjänats in på industrien, skola få gå till utdelning och till utökande av aktie-
stocken, och samtidigt staten skall bygga hus åt företagens arbe-
tare? Beträffande Malmö är det känt, att denna stad för icke
länge sedan varit mycket angelägen om att få uppföra ett stort
hus för några hundra tusen kronor för mottagande av Skånska
hovrätten, som hade plats i Kristianstad. Då har man tomtter och
pengar att bygga hus, men när det gäller arbetarna och de sma-
lägenheterna, ropar man på staten att komma och hjälpa.

Jag kan vidare beröra dessa auktioner, som pågått över hela
landet, vid regementsförläggningarna, då den ena staden bjudit över
den andra för att få regementen förlagda till staden; då har man
velat offra nästan hur mycket som helst. När sedan på grund av
dessa inflyttningar de sämre lottade flytta undan och till sist bli
alldeles utträngda, så ropar man, att staten skall hjälpa, ty kom-
munen har så höga skatter att den icke har råd att bygga.

Det är en orättvisa mot andra kommuner med höga skatter,
att dessa stora städer med jämförelsevis billiga skatter skola få
förmåner, som kommuner, vilka ha större svårigheter att dragas
med, få helt och hållet avstå från. Det finnes många kommuner
med mycket höga kommunalskatter, som få bygga skolhus efter
skolhus, fattighus och annat sådant. Den största kommunen i
Skåne, Örkened, har i år 13 kr. 20 öre per bevillningskrona, men
när det gäller dessa, tänker ingen, att staten skall komma och
hjälpa till. Då borde man heller icke känna någon lust att med
understöd bidraga till att de städer, som ha bättre råd, bättre
skatteobjekt, skola bli särskilt gynnade på statens bekostnad.

Det har nämnts något om inflyttningen från landsbygden till
städerna. Herr civilministern har gång på gång rört vid frågan,
och herr jordbruksministern har till statsrådsprotokollet anfört,
att han är rädd för att detta anslag kommer att befordra inflytt-
ningen. Utskottet har också varit inne på denna sak och gjort
det uttalandet, att det icke vill på något sätt vara med om att
gynna inflyttning från landet till städerna. Nå, men det gör man
ju indirekt i alla fall genom att med sitt bidrag sätta dessa stä-
der i bättre ställning än de skattetyngda kommunerna på lands-
bygden. Man betänker icke, att under den tid, som är i uppgä-
ende för industrien, och denna kommer att få betydligt höjda arbets-
löner, lantbruket får följa med, om det vill ha något folk kvar.
Arbetet för lantbruket fördyras därigenom att man lockar arbets-
kraften ifrån landet till städerna. Man försöker förringa detta,
och den senaste talaren var inne därpå. Dock tala både herr
civilministern, utredningen och utskottet därom att det icke är
meningen att befordra inflyttning, vilket man ju dock gör genom
att bifalla utskottets förslag.

Man har nu från de sakkunnigas håll uttalat den förmodan,
att om anslaget bifalles, det lämpligaste vore, att halvkommunala

bolag finge åtnjuta anslaget. Nu vet man, hur dessa halvkommunala bolag komma till. Det är ju oftast så, att industrier sätta in aktier eller taga lotter i dessa företag. Med ett litet kommunalt anslag och andra deltagares hjälp bygger man så huset. Men det är klart, att då detta halvkommunala bolag med en industri som huvuddelägare får statsanslag, kommer detta i en bättre ställning än konkurrenten, som icke fått statsbidrag. Det kan till arbetare erbjuda billigare bostadslägenheter än det andra. Alltså är det till den mäktiga industrien riksdagen indirekt anslår medel. Om nu riksdagen beviljar anslaget, är det givet, att alla städer, som tänkt bygga, riktar sina blickar på denna atgård och tänka: nu få vi hjälp från staten, därför skola vi vänta; ty om icke detta anslag räcker till oss nu, så är det möjligt, att vi ett annat år få något. Så fördröjer man byggnadsverksamheten och förlamar intresset för varje enskild att sätta i gång med byggnadsföretag.

Inom utskottet har den anmärkningen gjorts, att det finnes många städer, där staten har egna arbetare, som trängas med industriens arbetare om lägenheterna, och då är det icke för mycket, att staten hjälper till att genom ett anslag lösa bostadsfrågan. Ja, det är alldeles klart, att i den mån statens arbetare skola ha bostäder, bör staten bygga.

Utskottets vice ordförande kritiserar reservationen och säger, att reservanterna visserligen vilja vara med om att någonting göres, men att de då vilja sätta kommun och arbetsgivare i stället för staten. Den kritiken taga vi emot, ty detta är, enligt min mening, det enda riktiga. Jag är säker på att många av dem, som tala för utskottets förslag och rösta därför, äro övertygade om, att det rätta är, att industri och arbetsgivare bekosta bostäder för sina arbetare, och att kommunerna draga försorg om att bostäder finnas för de övriga. Det är, säges det, det tillfälliga nödläget, som är avgörande för att man nu skulle bevilja 4 miljoner kronor. Då svara vi, att den omständigheten, huruvida staten hjälper till att bygga, eller kommunerna bygga ensamma, läser icke inverka vare sig på tiden, inom vilken byggnaderna bliva färdiga, eller på kostnaden. Staten bygger icke billigare med sina anslag, tvärtom och det går lika fort att bygga på det andra sättet. Att något större antal bostadshus skulle hinna uppföras till den 1 oktober — som här utlovas — torde väl icke vara troligt, åtminstone hinner man icke få dem färdiga för inflyttning.

De som skola få del av anslaget, äro endast skyldiga att påbörja byggandet före detta års slut. Utskottet har däremot icke anvisat någon som helst väg, på vilken denna fråga för framtiden skall lösas, icke med ett enda ord sagt ifrån huruvida arbetsgivarne skola anses vara skyldiga att taga hand om denna fråga, icke heller att kommunerna äro det. Ett sådant uttalande borde dock utskottet hava gjort, särskilt som de många arbetarrepresentanterna i utskottet — därom är jag övertygad — äro besjälade av den tanken, att industrien bör bära utgifterna för arbetarnes bostäder.

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

Nu säger man vidare: En lantman bör icke uppträda mot detta anslag, därför att det blott är några veckor sedan riksdagen beviljade 4 miljoner kronor till jordbruket, för ökning av dess avkastning. Den invändningen har jag väntat, men hur förhåller det sig med den saken? Jo, allt arbete för brödsäden, åtminstone i huvudsak, är gjort redan på hösten. Åkern är beredd, utsädet är nedlagt och gödningen bekostad. Men nu är man rädd för, att inte få tillräckligt med brödsäd i landet. Även med en medelgod skörd behöves en import av ett par hundratusen ton. Då säger man: låt oss med statsmedel hjälpa upp skörden, så att det blir några säckar mer per hektar att utvinna. Jag frågar: är det en hjälp för lantbruket? Hade propositionen lagts så, att den gällt direkt hjälp åt lantbruket, så undrar jag, huru mycket understöd det fått. Vidare vill jag säga, att hela brödsädeskörden, således även ökningen som kommer av detta anslag, har staten redan lagt beslag på, den tages för statens räkning. Dessutom torde det vara tvivelaktigt, om det kan bli någon säck mer. Man vet icke, när man sår ut chilesalpeter, om man i den kommande skörden kommer att få betalt för den kostnad, denna gödning betingar. I normala fall då chilesalpeter kostar 19 å 20 kronor (per 100 kilogram), vet jag att mer än en lantman dragit sig för att på våren så ut chilesalpeter över höstsäden, därför att ingen vet om det betalar sig. Så torde det även gå nu, då den kostar 35 å 40 kronor; förresten torde man icke få vad som behöves ty mycket ligger på sjöbotten. Det anslaget är icke direkt till förmån för jordbrukarna utan för folket i dess helhet.

Nu vill jag tillägga, att hade kravet på byggnadsanslaget gått i den riktningen, att man begärt 4 miljoner kronor som lån mot nedsatt ränta, så är jag övertygad om att ingen i utskottet hade haft något att däremot invända. Men att ge städerna medel till byggnaderna i form av understöd, att skänka bort sådant utan att fordra återbetalning, och så till landsbygdens arbetarebefolkning säga, att den skall få låna penningar, visserligen till nedsatt ränta men i varje fall med återbetalningsskyldighet, det är en motsats som blir bestämmande för ens ställning till frågan. Stockholms stad och Solna kommun t. ex., som gränsa till varandra skulle komma i så olika lägen, att Stockholms stad skulle få andel i understödet men Solna skulle mot ränta få låna för åstad-åstadkommande av bostäder åt sina arbetare.

Nu skulle dessa 4 miljoner avhjälpa ett tillfälligt nödläge. Tro herrarna dock, att detta anslag kommer att lösa bostadsfrågan, så att icke kravet kommer igen nästa riksdag? Då nöjer man sig icke med 4 miljoner utan kanske 24 miljoner, om det kan förslå därmed.

Jag har, herr talman, sökt belysa de punkter som för mig varit avgörande, då jag ställt mig på reservanternas sida. Jag yrkar avslag å utskottets förslag och bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar Nilsson i Bonarp, Andersson i Knäp-

pinge, *Jonsson* i Gumboda, *Larsson* i Kroken, *Rydén* i Klosterbergane, *Andersson* i Höckerum och *Bäckström*.

Ang. analog
för upp-
förande av
bostadshus.

(Forts.)

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! I likhet med en hel del föregående talare får jag till en början ge tillkänna, att jag fullt behjärtar de invändningar, som från reservanternas sida i den föreliggande frågan framställts. Jag inser väl, att de kunna ha haft allvarliga betänkligheter, då det gällt att här lämna ett direkt bidrag, som ju kan komma enskilda personer till godo. Vi ha ju visserligen många gånger under föregående år lämnat statsbidrag till enskilda, bland annat till skogsvård, till skiften, till utdikning, odling m. m. Men vid alla dessa tillfällen har man ju kunnat konstatera, att därmed varit förenat ett sekundärt ändamål, det nämligen att höja landets produktion. Något sådant ändamål föreligger ju icke nu, och därför är jag förvissad, att under normala förhållanden ett sådant förslag som det nu framlagda icke skulle kunnat framkomma.

Men, mina herrar, förhållandena äro nu olika. Kriget har kommit emellan. Det har rubbat så många föregående uppfattningar, och det har nödvändiggjort åtgärder, som annars icke skulle kunnat förekomma. Kriget har varat länge. Det har medfört umbäranden och försakelser av allehanda slag som nog drabbat de flesta samhällslager här i landet. Dessa umbäranden och försakelser komma helt säkert att under krigets lopp mer och mer stegras. Jag har emellertid den uppfattningen — om den är riktig vet jag icke, men jag har den — att dessa umbäranden ha i allra högsta grad drabbat just de minst bemedlade i städerna. Jag har själv erfårit, hur de många gånger ha fått lida riktig brist på en hel del förnödenheter. Och när icke direkt brist har förekommit, har man i alla fall fått bevittna, att de ha fått erlagga oerhört stegrade priser på alla livsförnödenheter, på bränsle och på allt vad i övrigt till livets nödtorft hörer. Detta har ju drabbat isynnerhet dem, som ha barnrika familjer.

Nu har därtill kommit den synnerligen svåra bostadsfrågan. Denna bostadsfråga var redan före krigets början bekymmersam i en hel del av Sveriges städer, och man överlade mycket om åtgärder för att kunna råda bot på densamma. Men under kriget har denna bostadsfråga blivit väsentligt mycket försvårad. Å ena sidan ha ju till följd av räntestegring och till följd av de ökade kostnaderna för byggnaders underhåll åstadkommit, att hyrorna måst höjas. Å andra sidan ha ju till följd av de höga kostnaderna inga nya byggnadsföretag kunnat komma till stånd i spekulations-syfte. Och samtidigt med detta ha ju, såsom alltid är fallet, vissa procent av byggnaderna varje år måst skatta åt förgängelsen. Detta har gjort, att den bostadsbrist, som förut förekommit, nu har stegrats i ytterlig grad. Och vilka har detta i första rummet drabbat? Jo, just dessa fattiga arbetare och små löntagare och mest dem med barnrika familjer, av vilka många knappt kunnat få tak över huvudet.

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

Hittills ha vi ju varit lyckliga i ett hänseende, och det är, att vi icke ha haft att laborera med någon särskilt stor arbetsbrist. Nu börja förhållandena även i det fallet te sig annorlunda. Jag vill då först erinra, att byggnadsarbetarna i massa gå utan arbete. Vidare arbetarna i hamnarna i de flesta hamnstäder. Så kommer nu därtill en ny kategori arbetslösa, nämligen bagarna, och så kommer därtill ytterligare, att vid den ena fabriken efter den andra saknas råmaterial, vilket medför, att inskränkning i arbetarnas antal måste ske. Vi få väl alla medge, att detta är ett nödläge för dessa klasser av folket, för vilka man måste på det högsta ömma.

Men om vi äro ense däri, såsom jag anser, att vi alla borde vara, så har det ju uppstått skiljaktiga meningar om vem det åligger att åstadkomma bättring i denna bostadsfråga. Är det kommunerna, är det arbetsgivarna, eller är det staten? Alla äro vi nog ense om, att arbetsgivarna böra göra det mesta möjliga, och likaledes kunna vi vara ense om, att de icke gjort allt vad på dem ankommer. Men från en föregående diskussion i detta ämne ha vi väl också i minnet, att det är många arbetsgivare särskilt inom hantverkareklassen, som ju till följd av bristande tillgångar omöjligt kunna åläggas att bygga bostäder åt sina arbetare, och vidare att det är många arbetare, som icke äro anställda hos någon arbetsgivare, utan äro vad man kallar frikarlar. Nu är det mycket önskligt, att byggnadsskyldigheten för arbetsgivarna på ett eller annat sätt kan lagfästas. Men det är en svår fråga, som nog kommer att kräva lång tid, innan den kan nå sin lösning. På den vägen kan man icke *enbart* söka en lösning av den föreliggande frågan.

Vad kommunerna beträffar, så vore det ju önskvärt i främsta rummet om de kunde i högre grad än hittills sörja för bostäder åt sina egna arbetare. Även däruti brister mycket. Jag vill emellertid säga, vad nog alla känna, att just under de sista åren ha kommunerna påtagit sig ganska väsentliga bördor i det avseendet. Och i den kungl. propositionen avses ju också, att kommunerna skola i viss mån betala omkostnaderna för bostadsnödens avhjälpande.

Men det finnes förhållanden, då varken de enskilda eller kommunerna kunna råda bot på uppkomna svårigheter. I det fallet har det alltid varit förhållandet här i landet, att då har statens mellankomst påkallats, och då har staten också plägat träda emellan. På vad sätt detta nu skulle ske, därom ha meningarna varit olika. Men utskottet uttalar ju, och det utan reservation, att utredningen ej visat någon annan framkomlig väg till avhjälpande av bostadsnöden i vissa städer än statens mellankomst. Jag har sett en uppgift — om den är sann vet jag icke, men jag antar det, — att i Danmark, som är så betydligt mindre än Sverige, har för samma ändamål anvisats ett belopp av 5 miljoner kronor. Detta är ju ett efterföljansvärdt exempel. Vidare kan man ju säga, att staten har en viss skyldighet även i annat hänseende, en skyldighet nämligen att sörja för bostäder åt sina tjänstemän. Och

det kan jag påstå, att om staten hade byggt åt sina lägre tjänstemän vid järnvägar, post, telegraf, bank, tull etc., så skulle det minsann icke varit bostadsbrist i städerna, utan då skulle denna fråga aldrig behövt komma fram.

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Staten har ju under många år främjat egnahemsrörelsen på landet. Därtill ha vi alla velat bidraga, och denna egnahemsrörelse har ju haft stor betydelse för landets produktion. Men vi få väl också medgiva, att den i viss mån också har främjat landets bostadsfråga. Vi hade också i tjuol ett annat anslag att erinra oss. Det var ett understöd åt stenhuggeriarbetarna. Jag hörde icke på något håll någon invändning däremot från stadsbornas sida. Vi funno, att det var helt naturligt, att man skulle lindra deras nöd. Och städerna deltog till och med extra i detta lindrande, ty på statsmyndigheternas begäran rekvirerade städerna i förskott mycket stora partier sten och upptogo lån till betäckande av kostnaderna. Jag säger icke detta för att på något sätt framhålla, att vi ha gjort mer än vad vi skulle göra. Men jag säger det därför, att jag har den uppfattningen, att i nödens stund bör man hjälpa varandra. Nu har i statsverkspropositionen kommit ett förslag, att 24 miljoner kronor skulle anvisas i prisreglerande syfte, och av detta belopp ha hittills 4 miljoner kronor anslagits till gödningsämnen. Jag vill visst icke säga, att detta var enbart till jordbrukets fördel, utan att vi ha beviljat detta, därför att vi ansett det nödvändigt såväl för lantbrukarna som för stadsborna.

Slutligen vill jag emellertid framhålla, att vi äro icke här såsom representanter för städer eller för landsbygd enbart, utan vi äro här framför allt såsom svenska män, och i den egenskapen böra vi handla, när det gäller att lätta bördor, var de förekomma, och här är detta fallet särskilt beträffande den fattiga befolkningen med barnrika familjer i städerna.

Det finns ett gammalt latinskt ordstäv som säger: »inter arma silent leges», under vapenbraket tiga lagarna. Jag vill utvidga det ytterligare och säga, att under dessa krigstider böra vi icke så mycket som eljest fästa oss vid principer och formsaker utan mera taga hänsyn till vad samhörighetskänslan och humaniteten kräva.

Herr talman med denna uppfattning yrkar jag bifall till det av herr Ekman framställda förslaget.

I detta yttrande instämde herrar *Johanson* i Huskvarna, *Gustafsson* i Örebro och *Tamm*.

Herr Olofsson i Digernäs: Herr talman, mina herrar! Jag har icke själv deltagit i behandlingen av detta ärende i statsutskottet, men jag har varit i tillfälle att åhöra den debatt, som där pågått, och försökt skaffa mig så god inblick som möjligt i den nu föreliggande frågan.

Jag vill börja med att säga, att av utskottets betänkande framgår, att endast 9 ledamöter stå som reservanter och däremot 15 för utskottets förslag. Jag vill inom parentes säga, att när ärendet avgjordes i utskottet, så var det 14 röster mot 10. Av

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus
(Forts.)

de 15 ledamöter av statsutskottet, som nu stå för dess hemställan, finner man 11 hemmahörande i städerna, 3 hemma i stadsliknande samhällen och endast en lantman, troligen den sist asyftade, den som nu övergivit sin första kärlek och gått över på utskottets hemställan. På reservanternas sida stå endast 2 stadsbor. Av dessa förhållanden kan man göra vissa reflexioner, men jag skall ej vidröra de-sa nu i annan mån än uttala min förvåning över att det i statsutskottet kan vid behandling av en fråga som den vi nu diskutera sitta 16 personer från städerna och endast 8 från landsbygden. Detta om detta.

Vad själva saken angår, så måste man säga sig att herr J. Nilssons m. fl. reservation är mycket starkare i sin motivering än utskottets utlatande. Men det är ju naturligt, att så måste vara, när man tänker på vad det här är fråga om, nämligen att av statsmedel utlämna en summa av 4 miljoner kronor utan återbetalningsskyldighet för vederbörande, som kunna komma i åtnjutande av gåvan. Summan är beräknad att jämte kommunernas bidrag täcka endast en fjärdedel av det normala, här avsedda byggnadsbehovet, och därmed tror man sig kunna påskynda en livligare byggnadsverksamhet. Jag är av den mening, att det rent av kunde förlama byggnadsverksamheten på många håll, då en del skulle få subventioner och en del icke. Således en fjärdedel skulle få statsunderstöd, varemot tre fjärdedelar skulle bli utan gåva. Vad skulle detta ha för inverkan på de senare? Jo, säkerligen en förlamande inverkan på deras verksamhet. Men vad som ännu mera talar mot förslaget, enligt min mening, det är den stora orättvisa som detsamma innebär. Under det att lantbruket år för år blir i större och större avsaknad av arbetskrafter, till följd av städernas och industriens förmåga att draga till sig den levande arbetskraften och under det egnahemsverksamheten på landet endast får lån av staten, som staten på allt sätt sörjer för att ej gå miste om vare sig till kapital eller ränta, så skulle nu staten premiera städerna och industrien. Jag undrar vad städerna skulle säga, om de skulle vara med om att betala husbyggnaderna åt oss lantmän, vilket ändå vore mycket resonligare enligt min mening, då vi på landet i allmänhet ha större skatter än i städerna, och städerna hava denna lättnad tack vare hjälp från landet. Jag syftar på den inkomst, som erhålles genom beskattning av bankrörelse m. m.

Jag är övertygad om, att om industriidkarna och stadsborna finge byta med oss lantmän ett år bara och fresta på, hur svårt vi ha det med den levande arbetskraften, så skulle de komma att inse, att hela det nu framlagda förslaget är orimligt. Det måste vara industrien och städerna själva, som få lov att sörja för sin bostadsfråga.

Det har sagts, att riksdagen beviljat pengar för att förbilliga konstgödsel för lantbruket, och därför är det ej mer än rätt, att landsbygden nu hjälper städerna. Ja, så kan man resonera, men detta är ju en helt annan sak. Om staten förbilligar konstgödsel-

medel, men sedan lägger beslag på de produkter, som framalstrats medels denna gödning och sätter maximipris på vad lantmannen har att sälja, så är väl detta långt ifrån någon ren gåva.

Till sist en fråga till civilministern: Varför har ej regeringen vidtagit åtgärder att i någon mån reglera priserna på byggnadsmateriel? Jag tänker särskilt på trä.

Lantmannens produkter ha under kristiden visserligen höjts betydligt men icke på långt när så, som skogsägarens. Då lantmannaprodukter i genomsnitt nära nog fördubblats i pris, så har skogsägarens vara, trä, fördubblats i pris tre å fyra gånger. Där kan tålas en prisreglering. Men en sådan reglering träffar också trävarubolag och även andra bolag, och kanhända regeringen ömmar mera för dem än för oss lantmän.

Jag skall icke uppehålla kammarens tid något vidare, men jag har velat uttala min åsikt i denna fråga och beder att få yrka bifall till J. Nilssons m. fl. reservation.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet von Sydow: Herr talman, mina herrar! Jag har tyvärr icke varit i tillfälle att höra den föregående diskussionen i denna kammare. Jag beder därför kammarens ledamöter ursäkta, om jag delvis kan komma att upprepa något av vad här tidigare har sagts, och om jag icke kan komma att ingå i något så fullständigt bemötande av vad som förekommit i diskussionen, som kanske varit önskligt.

Jag ber till en början att få uttryckligen betona, att här gäller det en åtgärd, som föranletts av de av kristiden skapade extraordinära förhållandena. Det är en kristidsåtgärd så god som någon annan, och den inriktar sig på ett område, som ur samhällsynpunkt är av alldeles särskilt stor vikt. Det är icke möjligt att åberopa konsekvenserna av detta fall. Jag tror knappast någon skall vara beredd att åberopa alla de otaliga åtgärder som hava framkallats av kristiden, sasom medförande konsekvenserna för framtiden. Då skulle vi helt säkert råka i ett ganska bekymmersamt läge. Det vill också förefalla, som om herrar reserveranter hade insett, att det här är fråga om en verklig nödhjälp, men de tyckas icke vilja draga konsekvenserna härav utan stanna på halva vägen. Måhända är detta beroende också därpå, att man icke gjort fullt klart för sig, hurudant läget på bostadsmarknaden är.

Jag skall tillåta mig att statistiskt något belysa ställningen. Man nödgas konstatera, att den kroppsarbetande befolkningens bostadsstandard i vårt land för närvarande befinner sig på en mycket låg nivå. Vi kunna icke uthärda en jämförelse med de större kulturländerna i detta avseende, och det är hög tid, att man på allvar tager itu med denna sak. Det är icke fråga om det nu, det är en liten del, vi skola göra. Under åren 1912 och 1913 hade antalet nytillkomna lägenheter på varje 10,000-tal invånare, i städer och stadslignande samhällen rört sig med en siffra av omkring 140. Det är i och för sig icke någon hög siffra, som herrarna se,

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

om herrarna studera den utredning, som är framlagd i den kungl. propositionen. Men siffran sjönk under år 1914 till 125 och var 1915 ner i 81. För år 1916 föreligger icke någon fullständig utredning. Emellertid har en preliminär utredning gjorts inom socialstyrelsen, och jag tror icke, att jag gör mig skyldig till något misstag, om jag med ledning av den säger, att siffran gått ner till endast omkring 60 under 1916 att jämföra med den tidigare i och för sig mycket låga siffran 140. Man måste konstatera, att ett verkligt nödläge föreligger på bostadsmarknadens område. Följderna av denna bostadsbrist hava icke uteblivit. Vid varje flyttningsdag, som gått, ha allt flera familjer blivit hemlösa. Framför allt har det varit familjer med talrika barn, som råkat ut för olyckan, och inneboendesystemet har kommit att florera mer än någonsin förut. Jag skall icke draga fram några drastiska exempel, men jag vet att en exempelsamling varit tillgänglig för utskottet, och jag tror, att man inför dessa verkliga vådor icke kan lägga händerna i kors och säga: Vi kunna ej!

En av de invändningar, som framför allt synes hava gjort starkt intryck på lantmännen i denna kammare, har varit, att ett bifall till propositionen skulle medföra ökad inflyttning från land till stad. Jordbruksministern har också varit inne på den tankegången, men jag ber få erinra, att han inför de givna faktiska förhållandena böjt sig; han har i likhet med mig tillstyrkt framtällningen till riksdagen. Det är alldeles givet, att statens socialpolitiska åtgärder icke få ensidigt inrikta sig på industriarbetarefrågan, allra minst i tider sådana som dessa, då jordbrukets produktionsförmåga är av en så oerhörd betydelse för riket i dess helhet. Men jag vill påstå, att staten icke heller lagt sin politik så ensidigt. Jag erinrar om hela egna hemslånerörelsen. Den kommer ju till väsentlig del landsbygden tillgodo. Under den tid, som denna rörelse varit i verksamhet, ha lån utlämnats till sammanlagt belopp av i runt tal 65,000,000 kronor — därav ungefär $\frac{3}{4}$ till jordbrukslägenheter och resten till bostadslägenheter. Herrarna känna, att räntesatsen utgör 3,6 %; det är därför alldeles uppenbart, att staten under de gångna åren fått ikläda sig högst betydande ekonomiska upppoffringar i form av ränteförlust, som redan kommit landsbygden tillgodo. Även en del andra åtgärder som speciellt inrikta sig till landsbygdens fromma, hava av staten vidtagits. Det är ingalunda något orätt däri. Tvärtom! Vad särskilt den aktuella situationen vidkommer, ber jag få nämna, att regeringen ägnar sin uppmärksamhet åt angelägenheten att söka tillgodose jordbrukets behov av arbetskraft på bästa sätt. Inom arbetslöshetskommissionen är man för närvarande i samråd med industrikommissionen sysselsatt med en särskild organisation, som man hoppas skall medföra goda verkningar. För övrigt tillåter jag mig påpeka att i utskottets betänkande framhållits såsom ett önskemål, att understödet skall komma, icke blott städer och stadsliknande samhällen tillgodo, utan också i görigaste mån mindre och sämre lottade samhällen, vilka kunna vara i behov av un-

derstöd. Landsbygden är sålunda icke utesluten genom detta förslag.

Jag kan icke underlåta att påpeka, att det torde ligga en överdrift i påståendet att folk strömmat alldeles särskilt till städerna under krisåren. Förhållandet är, att den relativa folkökningen i städerna var större år 1913 än under år 1914 och 1915. Siffran för 1916 känner jag icke. I detta allmänna förhållande ändras icke något av den omständigheten, att i en och annan industristad folkmängdstillväxten har varit större än tidigare. Men jag tillåter mig nu en fråga: Tror verkligen någon av herrarna på allvar, att ett bifall till denna proposition skulle hava några verkningar i fråga om inflyttningar från land till stad? Det gäller en åtgärd av utomordentligt begränsad räckvidd, som skulle upphäva endast den allra värsta bostadsnöden. Längre kan man icke komma. Bostadsförhållandena i städerna äro redan otillfredsställande för arbetarebefolkningen, och det gäller att ej ytterligare väsentligen förvärra desamma. För min del är jag fullkomligt övertygad om, att ett bifall till propositionen i och för sig icke kommer att förändra en enda arbetares inflyttning från land till stad. Det är helt andra omständigheter, som därvid spela in. Vår svenska arbetare är tyvärr tämligen bekymmerslös. Han fäster sig ej vid, om han får bo dåligt. Han letar sig in till staden av andra omständigheter.

För övrigt vågar jag för min del bestämt bestrida, att här föreligger något speciellt landsbygdsintresse. Det är ett riksintresse, ett allmänt intresse att undanröja ett nödläge. Det är vad det är. Jag anser för min del icke heller, att man kan säga, att anslaget till fodermedelsanskaffningen varit något speciellt lantbruksintresse. Ingalunda! I båda fallen är det det högre intresset, statsintresset, som det gäller, och jag tycker det är fullständigt oberättigat att söka spela ut stad mot land. Särskilt i dessa tider, då samhällssolidariteten bör göra sig gällande mer än annars, om man också beklagligt nog icke alltid kan konstatera detta förhållande.

Ja, så har man sagt — och man har lagt mycken vikt vid denna anmärkning — att bostadsfrågan är en kommunernas angelägenhet, och att staten icke har att däri ingripa. Jag har uttryckligen betonat i propositionen, att bostadsfrågan givetvis i första rummet är en städernas angelägenhet, och att de måste i första rummet ansvara för den. Städerna ha för övrigt icke undandragit sig detta ansvar under kristiden. Tvärtom! Under de senare åren hava städerna, till stor del i samverkan med industrien, tagit itu med ordnandet av bostadsförhållandena på helt annat sätt än de gjort förut. De impulser, som gävos vid den i april månad sistlidna år hållna bostadskonferensen, hava lett till betydande resultat. Jag ber att få hänvisa till den redogörelse, som lämnats i propositionen, och herrarna hava kanske följt med tidningspressen under sista tiden, så att ni veta, att städerna allt fortfarande ägnat uppmärksamhet åt denna sak.

För övrigt ber jag få påpeka en omständighet av betydelse i

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

detta sammanhang. I mitt yttrande till statsrådsprotokollet har jag särskilt understrukt, att då fråga är om större och bärkraftigare kommuner samt särskilt sådana, som ej under den gångna delen av kristiden gjort mera betydande ekonomiska uppoffringar för bostadsproduktionens befrämjande, Kungl. Maj:t skulle kunna som villkor för statsbidrag föreskriva, att en större andel av bidraget än $\frac{1}{3}$ erlagges av vederbörande kommun. Här hava vi en mycket god säkerhetsventil för att icke städerna på obehörigt sätt skola utnyttja anslaget.

Att man ej kan lägga ansvaret för bostadsnödens avhjälpande helt på städerna, beror emellertid därpå att städerna i allmänhet synas hava nått gränsen för sin ekonomiska förmåga i detta avseende. Man antar mycket allmänt att en stad med en växande industribefolkning har en synnerligen gynnsam ställning. Det är sant, att en stad med en hastigt tillväxande befolkning i allmänhet har goda, om också tämligen osäkra skatteobjekt. Men man må samtidigt betänka, vilka kolossala utgifter en sådan ökad folkmängd medför för skolväsendet, för fattigvard, utläggning av gatuledningar och dylikt. Och det förhåller sig så, att industristäderna på ett fåtal undantag när snarare ha dålig än god ekonomi. Det gäller alldeles särskilt under krisåren. En och annan stad har kanske skurit guld med täljknivar, men det är ett fatal, och, om inkomsterna varit stora, ha utgifterna vuxit i ändå större grad. Och de stora inkomsterna äro för övrigt av mera tillfällig beskaffenhet, beroende på kristiden, men utgifterna lär det nog ej vara så lätt att bringa ned igen. Saken är den, att endast en av de städer, som här kunna komma i fråga, sänkt sin skatt under krisåren, tre ha bibehållit den vid samma höjd, och de övriga ha nödgats höja sina skatter. Anledningen ligger i öppen dag vid granskningen av städernas budget. Fattigvåriskostnaden har under krisåren stigit mellan 50 och 60 %, dyrtidstillägg till de kommunala löntagarna har slukat mycket betydande summor; jag tror, att summan för Stockholms stad belöper sig till 2,500,000 kronor. Åtgärder för anskaffande av billiga livsmedel ha också krävt medel och ej minst bostadsfrågan, för vilken städerna hittills gjort högst betydande utlägg. Skulle man nu pålägga städerna — och det är dem herrarna närmast intressera sig för — att ensamma undanröja bostadsbristen, skulle det endast kunna ske genom påläggande av mycket betydande skattehöjningar, som skulle verka fullkomligt nedtyngande särskilt för de mindre löntagarna. Förhållandet är, att, såsom den kommunala skattelagstiftningen är lagd, man ej har den progressiva beskattningen att taga till, utan skatten drabbar lika. Och man kan ej gärna i dessa tider lägga större bördor på de små inkomsttagarna, vilket skulle bli följden, om städerna satte i gang ett bostadsbygge i stor omfattning. Staten har ju haft möjlighet att tillgodogöra sig de särskilda skatteobjekt, som kristiden skapat, de egentliga kristidsvinsterna, med andra ord krigskonjunkturskatten. En motsvarande skatt ha städerna ej möjlighet att utnyttja. Jag vill påpeka, att av krigskonjunkturskattens om-

kring 79,000,000 kronor komma dock 66,500,000 kronor på städerna och därav 51,500,000 kronor från de städer, som närmast äro i fråga. Och till jordbrukarnas upplysning vill jag nämna, att det gjorts en undersökning, huru mycket av denna skatt, som faller på jordbruksfastigheter, därvid man kommit till ett belopp, som understiger 2,000,000 kronor av de 79,000,000, eller närmare bestämt 1,870,000 kronor. I själva verket skulle ett bifall till propositionen endast betyda, att staten avstode en ringa del av dessa till stor del från städerna komma krigskonjunkturskatter för att undanröja det verkliga nödläge, som här föreligger just i dessa städer.

Ja, man har nu skjutit fram industrien som ansvarig för bostadsbristen i städerna och vill pålägga den skyldighet att skaffa bostäder. Det vore mycket önskvärt, om industrien i mycket stor omfattning sörjde för sina egna arbetares bostäder, men det är en sak, som ej låter sig arrangera i ett ögonblick, att pålägga detta som laglig skyldighet. Det är många och svårlösta problem, som i det sammanhanget dyka upp, och jag hade varit mycket tacksam om reservanterna visat en verkligen gångbar utväg att komma fram. För övrigt vill jag påpeka, att industrien under denna tid gjort ganska mycket för bostadsfrågan. Den har ställt betydande kapital till förfogande för att i samarbete med kommunerna genom halvkommunala företag och kooperativa företag bereda bostäder åt sina arbetare. Men på grund av de abnormt stegrade byggnadskostnaderna har denna verksamhet avstannat, och man väntar på statens understöd. I själva verket skulle ett bifall till propositionen lösgöra en del av det kapital, som industrien nu är beredd att ställa till förfogande för byggnadsverksamhet, i stället för att man skulle befria industrien från dess ansvar i detta hänseende.

Så har man sagt, att det här ej skulle kunna bli en tillräckligt allvarlig kontroll. För min del tror jag, att man kan lita tämligen tryggt på kommunerna i detta fall. Bidraget kommer att väsentligen tilldelas kommunala eller halvkommunala företag och mera filantropiska inrättningar med begränsad vinstutdelning och med kommunal kontroll och ledning. Jag är fullständigt övertygad om, att en sådan effektiv kontroll kan ernås. Och man har erfarenheter på detta område, så att i det avseendet tror jag icke, att någon farhåga behöver föreligga.

Så ha reservanterna framhållit en annan olägenhet. Man säger, att vi ej ha säkerhet för att få bostäder färdiga till 1. oktober på denna väg. Jag tror mig på grund av tillgängliga upplysningar kunna lugna reservanterna i det hänseendet. Runt om i landet stå företag färdiga att påbörjas, planera ligga redo, och man väntar endast på riksdagens beslut. Bifalles denna proposition, kan man vara viss om, att ett stort antal bostäder komma att vara färdiga den 1 oktober. Bifalles den ej, ja, då inträder en mycket elakartad situation, och jag beklagar de herrar, som komma att hava ansvaret för densamma.

Herrar reservanter ha ju huvudsakligen i sin reservation

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

uppehållit sig vid en kritik av Kungl. Maj:ts och utskottets förslag. Den upptager 4 sidor av betänkandet. De ha på 4 sidor bjudit de bostadshungrige stenar, sedan kommer på en halv sida vad man vill antaga, att reservanterna mena vara bröd. Men man märker, att vi leva i ransoneringstider, ty det är mycket små kakor, som bjudas. Först och främst skjuter man fram byggnadskrediten. Skall det vara något allvar med en billig byggnadskredit, måste den verka på samma effektiva sätt, som Kungl. Maj:it föreslagit, och därför erbjudas på sådana villkor, att statens uppoffring blir densamma. Eljest ha vi hyresförhöjning att motse. För övrigt står byggnadskredit redan genom pensionsfonden i stor omfattning till vederbörande kommuners förfogande.

Den siste ärade talaren pekade på prisregleringen. Det är givetvis en mycket ömtålig fråga. Här har skett en prisreglering på jordbrukets område. Från olika håll, från höger och vänster har denna mötts av mycken opposition. Ingen har varit nöjd, men ingen har egentligen kunnat säga, vad som skulle sättas i stället. För min del är jag ej tillräckligt inne i dessa frågor för att ha ett personligt omdöme därom. Men uppenbart är, att, om det varit svårt att göra en prisreglering för jordbrukets vidkommande, där det väsentligen är fråga om råvaror, som komma ur jorden, så är det oändligt mycket svårare i fråga om industrivaror. Där gäller det i allmänhet förädlade varor. Man kan ej gärna sätta maximipris på den förädlade produkten utan att gå hela vägen bakåt för att komma fram till den ursprungliga råvaran, för att ej tala om arbetskostnaden. Det har gjorts ingående undersökningar i detta avseende. På åtskilliga områden ha träffats frivilliga prisregleringsavtal, men till någon allmän prisreglering på industriens område har man ej kommit. Det har visat sig för svårt. Vad särskilt angår byggnadsmaterial har i ett par fall åstadkommits en om också jämförelsevis obetydlig prisreglering. Och man får icke lämna å sido denna synpunkt. Vad som kan göras i detta avseende skall göras. Industrikommissionen har alltjämt sin uppmärksamhet fastad på den saken och finansministern likaså.

Slutligen ha reservanterna pekat på möjligheten att inreda vindsvåningar till bostäder. Ja, jag vill i förbigående nämna, att dispens i stor omfattning lämnats för det ändamålet. Men man må betänka sig två gånger innan man går vidare i denna riktning. Det kan komma att medföra stora olägenheter, särskilt ur bostadshygienisk synpunkt.

Med dessa ord tror jag mig ha väsentligen bemött reservanternas ståndpunkt. Jag skall endast be att få säga ett par ord till.

I första kammaren har man redan bifallit statsutskottets hemställan med viss jämkning. Man har där visat sig förstå, vad denna fråga i själva verket innebär. Bostadsfrågan är och förblir ett av samhällets allra allvarligaste och viktigaste problem. Dess ingripande betydelse för folkhälsan, arbetskraften, produktionsförmågan och den sociala trevnaden kan ej överskattas. Inom civil-

departementet arbetar man med biträde av särskilda sakkunniga på lösningen av hela denna fråga, och jag hoppas, att det ej skall dröja alltför länge, innan de sakkunniga komma fram med sina förslag. Det vore att djupt beklaga, om andra kammaren skulle visa så liten förståelse för bostadsrågans betydelse, som ett avslag på utskottets hemställan skulle innebära. Jag tror, att man skulle ha mycket svårt att förstå det uti landet: Första kammaren har varit beredd att skaffa tak över huvudet åt de personer, som eljest skulle stå utan sådant den 1 oktober, men andra kammaren ville det ej! Jag hoppas, att den eventualiteten ej skall komma att föreligga.

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Herr Andersson i Skivarp: Då denna proposition låg på riksdagens bord, sökte jag så gott jag kunde genast sätta mig in i förhållandena, och vid första läsningen kom jag till den tanken, att den ej skulle kunna fylla de uppgifter, som äro ifrågasatta. Det kan ej förnekas, att det kan i viss mån förlama byggnadsverksamheten, om man på det viset ger direkta gåvor till en viss del av de byggnadsherrar, som skola uppföra boningshus. Jag tror ej, att man skall befordra bostadsbristens avhjälpande genom ett sådant tillvägagångssätt. Jag tror, att det varit lämpligare, om man genom billiga lån hade tillgodosett de personer, som äro beredda att uppföra bostadshus, så att de därigenom kunnat komma till rätta. Hur långt tro verkligen herrarna, att dessa 4,000,000 kronor skola räcka till direkt understöd? Då det icke räcker till många, blir förhållandet det, att, även om många varit beredda att börja byggnadsverksamhet, skola de komma att säga: »Vi få icke någon hjälp, och då komma vi i så mycket sämre ställning, om vi sätta igång byggnadsverksamhet, så att vi ej kunna konkurrera med de personer, som få denna hjälp, och därför sätta vi ej igång någon byggnadsverksamhet. Så blir det antagligen, och det vore ju mycket olyckligt.

Jag tror därför, att det hade varit bättre, om man genast satt igång med att lämna lån till billiga räntor. Det hade naturligtvis blivit till mycket större fördel, än som kan vinnas för dessa miljoner, som egentligen äro en droppe i havet, när man tänker på de stora miljonhus, som byggas i storstäderna.

Jag tror i alla fall, att i någon mån, fastän mycket obetydligt, skulle bostadsbristen kunna avhjälpas, genom att man finge rätt att utnyttja vindsvåningarna. Jag ser, att herr Tengdahl ruskar på huvudet. Men alla de ansökningar att få inreda vindsvåningar till bostäder, som varit inlämnade till byggnadsnämnden i Stockholm, ha blivit avslagna. Jag har själv sett 20 sådana ansökningar i byggnadsnämnden, men där har man sagt: Ni får gå till Kungl. Maj:t. Jag har verkligen sett dessa handlingar, och jag har också sett vindsvåningar, som man fått tillåtelse att inreda till bostäder och som varit alldeles utmärkta för ändamålet, så att vem som helst kan bo där.

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

När vi i utskottet skulle behandla frågan, så ansåg jag i likhet med vad som här sagts av åtskilliga talare, att man icke skulle ställa denna fråga sasom en skillnad mellan stad och land, och jag ställde mig på den ståndpunkten, att vi skulle söka komma till rätta med denna sak. Men jag ville, att vi skulle dela på utgifterna. Mitt förslag var, att staten skulle släppa till en tredjedel av byggnadsbidraget och de kommuner, som ha nytta av det, en tredjedel. Sedan skulle en tredjedel anskaffas på annat sätt, nämligen genom prisreglering på byggnadsmateriel. Och det kan man väl säga, att prisregleringen borde utsträckas även till en del andra områden än för närvarande. Det kan väl icke förnekas, att de industrier, som haft skogsförsäljningar, haft så enorma förtjänster under senare år, att det icke varit orimligt begärt, om de fått lov att deltaga med en del av dessa kostnader. Detta mitt förslag vann emellertid icke gehör i utskottet, och därför har jag vid utlåtandet fogat en blank reservation.

Nu har ju här sagts åtskilligt, men jag skall icke upptaga kammarens tid med att bemöta allt, utan endast taga upp ett par saker.

Herr statsrådet sade, att staten har understött egnahemsverksamheten och att därigenom är landsbygden hjälpt. Ja, mina herrar, när herr statsrådet först säger, att vi icke skola göra någon skillnad mellan stad och land, så har han dock när försökt fråga upp just en gränsskillnad mellan stad och land. Nu säger han att landsbygden fått hjälp genom egnahemsverksamheten. Ja, mina herrar, det är just på det sättet, som jag vill, att städerna skola få hjälp, nämligen genom beviljande av lån, som sedan få betalas tillbaka. Den vägen hade jag velat, att vi gått även här. Då hade vi stått lika i stad och på land.

Herr statsrådet nämnde också, att det var i främsta hand städerna, som borde försöka ordna bostadsfrågan. Det finner också jag helt naturligt, och jag har redan förut sagt, att jag vill vara med om att dela upp bidraget i enlighet med den principen. Men herr statsrådet har åtminstone icke i handling visat, att han vill, att städerna skola i främsta rummet ingripa här, ty han vill ju, att staten skall bidra med $\frac{2}{3}$ och kommunerna med $\frac{1}{3}$.

Vidare nämnde herr statsrådet, att man håller på med att utreda frågan om lämpligaste sättet att ordna tillförseln av arbetskraft till landsbygden. Det skall bli intressant att se, när ett sådant förslag kommer, om man då kan finna det lämpligt, så tror jag, att det skall mottagas med stor tacksamhet på landsbygden.

Herr statsrådet sade också, att staten lämnat bidrag för att reglera priserna på gödning-ämnen och kraftfoder. Ja, mina herrar, jag har redan en gång förut sagt, att de 4 miljoner, som där lämnades till landsbygden, tror jag icke att landsbygdens befolkning var så synnerligen tacksam för. Åtminstone en stor del var det icke, ty åtgärden spelar egentligen icke någon stor roll. Det var i det avseendet precis likadant, som det kommer att bli här. Och det var icke för att hjälpa lantmännen, som de fingo det. Nej,

mina herrar, sedan man först tagit ifrån dem en del av deras spannmål och lagt beslag på den övriga delen och satt maximipris på spannmål till så laga värden, att det egentligen icke kunde med dessa maximipris löna sig att odla spannmål, så gjorde nog detta delvis, att höstsådden blev betydligt mindre än vanligt, Då var det som statsmakterna måste lämna de 4 miljonerna för att man om möjligt genom övergödning skulle få höstsådden bättre och genom att öka vårsåden skaffa mera brödsäd till befolkningen, icke på landsbygden endast utan även i städerna. Det var således icke en hjälp endast för landsbygden utan för befolkningen i hela landet.

Jag hade emellertid trott, att vi skulle kunnat sammanjämka denna fråga i utskottet, så att vi hade sluppit att stå här och kivas om saken. Jag vill, säga, att en väsentlig anmärkning mot förslaget, sådant det kom från utskottet, var att anslaget var ställt som förslagsanslag. Därigenom var det ingen gräns satt för huru stort det skulle bli. Till största delen är ju detta hjälpt genom det yrkande utskottets vice ordförande hade, nämligen att det skulle ställas som förslagsanslag högst, ty därigenom vet man åtminstone, vad man röstar på.

Jag har endast velat yttra detta för att förklara, varför jag avgivit en blank reservation.

Herr Hildebrand: Herr talman! Det är icke min avsikt att förlänga debatten synnerligen mycket, utan endast att i största korthet motivera varför jag kommer att giva min röst för det av utskottet förordade miljonanslaget. Det torde icke finnas något som helst tvivel därom och ingen har heller sökt förneka, att städernas och de tätt bebyggda samhällenas bostadsfråga är på väg att komma i ett bekymmersamt läge, och om denna utveckling till det sämre får fortsätta, så få vi uppleva mycket svåra förhållanden inom dessa våra stadssamhällen. Detta kommer då att medföra icke endast en ökad osundhet, hygieniska och moraliska vådor, ökad fattigdom o. d., utan en fara kommer att föreligga för att en del av stadsbefolkningen kommer att proletariseras. Var och en som i utlandets storstäder har besökt fattigkvarteren, där den till proletariat nedsjunkna delen av stadsbefolkningen lever, och sett den trångboddhet, den nöd och den last som där finnes, känner sig tacksam, för att vi här i Sverige ännu icke fått sådana förhållanden. Men det farligaste härvidlag, det som kan påskynda en utveckling åt det hållet mer än någonting annat, är en stark försämring av bostadsförhållandena. Och det är därför vi hålla på att komma in på en så synnerligen vådlig utveckling.

Ett proletariat är en ren kräftskada i ett stadssamhälle, men dess menliga inverkan sträcker sig icke blott till samma ort utan till trakten runt omkring. Det missnöje, som där med nödvändighet alstras och frodas, väcker en upproriskhet i tänkandet, väcker en mängd osunda åsikter och instinkter — icke osunda i politisk mening, utan sådana uppfattningar och åskådningar som

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

måste anses osunda av varje tänkande människa. Det blir helt enkelt smittohärdar, som där uppstå, med fara för smitta runt omkring även ute på landsbygden.

Det är därför det är ett statsintresse att söka hejda en sådan utveckling, så fort man börjar märka, att det verkligen går åt detta håll.

Nu kan man naturligtvis invända, att det som här begäres är jämförelsevis litet. Jag medgiver det, men med den uppfattning jag har om de stora vådorna ur allmän rikssynpunkt här, så anser jag det vara min ofrånkomliga skyldighet helt enkelt att rösta för det enda positiva förslag, som för närvarande föreligger. Jag skulle gärna ha sett, att detta förslag hade tett sig annorlunda. Jag medgiver, att det är mycket i detsamma, som är tämligen motbjudande, men jag kan icke underlåta att finna, att det är det enda positiva förslag vi här ha till behandling, och därför giver jag det min röst.

Man anmärker nu på att det är för stora prestationer man kräver av staten och för små av städerna själva. Ja, det hade även tilltalat mig, om man kunnat gå någon sådan väg, som den föregående ärade talaren sökt anvisa. Men det skulle jag endast vilja tillägga, när man icke funnit det möjligt att gå den vägen, att om detta statsanslag nu gives och om sedan trangboddheten och bostadsnöden ökas, då har staten en helt annan utgångspunkt för att pressa städerna och särskilt storstäderna till bostadsnödens hejande och avhjälpare.

På dessa skäl, herr talman, ber jag att få instämma i herr Ekmans yrkande.

Herr Törnkvist: Herr talman! Jag skall blott med några ord deltaga i denna debatt.

Jag måste säga, att det var med en viss beklämning jag hörde ett par av de anföranden, som hållits i dag, i denna för landet — jag understryker det — så ytterst viktiga fråga. Det synes och jag fattade det så, som om dessa representanter trodde, att man genom att piska stadsbefolkningen med skorpionen bostadsnöden, skulle lättare få dem ut på landsbygden och deltaga i arbetet där, d. v. s. man skulle, genom att låta städernas bostadsfråga försämrats, förbättra eller rent av lösa landsbygdens arbetslöshetsfråga. Den siste ärade talaren har frambållit konsekvensen av en försämring av städernas bostadsfråga. Han har sagt vartill det leder, men det anslöt sig icke, som herrarna hörde, det minsta till lösandet av landsbygdens arbetslöshetsfråga. Om man för övrigt med ett visst fog skulle kunna ha en sådan mening, så är det tydligt, att då skulle man på landsbygden säkerligen få de icke önskvärda arbetskrafterna, de som man helst skulle se stanna kvar i städerna. Så ligger utan tvivel den frågan.

Herr Olofsson i Digernäs undrade, vad städernas representanter skulle säga, om landsbefolkning begärde statsanslag för sin bostadsfrågas lösning. Till det, vill jag för min del svara, att

om det gällde en landsbefolkning i nöd, så är jag alldeles säker på att många händer i denna kammare skulle räckas lantmännen till hjälp. Och här föreligger verkligen en nödfråga för stora delar av städernas befolkning och särskilt de större städernas.

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.*

(Forts.)

Jag skall be att ur en i Göteborg utgiven officiell handling få giva en belysning av bostadsfrågan, icke ensamt för krisären. Jag gör detta icke som lokalpatriot eller för att särskilt framhålla Göteborgsintresset, utan därför att lokaliteternas samlade erfarenheter äro landets, och det är lokaliteternas intressen som konstituera landets intresse.

Det uppgjordes 1916 i Göteborg en statistik för åren 1913, 1914 och 1915, och den visade, att antalet inflyttade familjer och antalet ingångna äktenskap för vardera av dessa år nära nog med det tredubbla översteg ökningen av antalet lägenheter. Det är tydligt att en sådan förskjutning går det icke an att genomleva huru länge som helst. Det går icke an, särskilt då den privata byggnadsverksamheten medvetet eller på grund av tvång avstannar.

Herr Ekman föredrog en p. m. från Svenska stadsförbundets expedition, där det lämnades exempel från några samhällen på antalet familjer, som blevo utan bostäder vid den sista oktoberflyttningen. För Göteborg nämndes ett 30-tal familjer. Jag skall be att få korrigera den uppgiften och ange siffran till 164.

Jag kunde icke underlata att vid den tiden göra en liten reflektion. Jag hade nämligen tidigare läst en bok av en världens främste författare, Jack London, om bostadsförhållandena i Storbritanniens huvudstad. Men jag läste också i en daglig Stockholmstidning någon av de första dagarna i oktober i ett brev från Göteborg följande: »I Exercishuset har golvet uppdelats i rutor medelst kritstreck, ungefär 6 steg långa och 4 steg breda. Hvarje sådan ruta är hemvist för en familj. Man söker skapa sig illusionen av ett hem genom att ställa soffor och annat husgeråd utmed kritstrecken, och på detta sätt avgränsa sig från den intill boende familjen». Om jag hade läst detta i Jack Londons bok, så skulle jag icke ha blivit förvånad alls. Nu är det emellertid en bild från ett av våra svenska samhällen. För dem, som vilja med all makt — och det är ju synnerligen eftersträfvansvärt — upprätthålla det sedliga tillståndet i landet och hindra familjebandens sprängande måste ju en sådan bild vara talande nog, för att de skola lämna sin röst för det anslag, som av regeringen begärts och av statsutskottet förordats.

Men jag vill också till detta lägga, att dessa som finga bo i rutor ungefär 6 steg långa och 4 steg breda, bodde ändå icke sämst, ty de hade dock tak över huvudet. Det var många familjer, som nödgades släpa sitt bohag ned för trappan och ställa det i portgången, och sedan fick mannen taga bostad på ett håll och hustrun med barnen på ett annat. Jag säger icke detta som göteborgare, utan för att belysa bostadsförhållandena i ett av våra största stads-samhällen, och jag säger ännu en gång, att lokaliteternas samlade erfarenheter äro landets.

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

Jag har, herr talman, icke något annat att tillägga, än att då dessa 4 miljoner, såvitt jag kan bedöma läget, komma att lös-göra cirka 18 miljoner för bostadsbyggande och det är av nöden för de allra flesta stadssamhällena och med dem jämnställda sam-hällena, att bostadsproduktionen icke avstannar helt och hållet, så vill jag för min del rösta för statsutskottets förslag, och jag vädjar till kammarens ledamöter att göra detsamma.

Herr Tengdahl: Herr talman! Jag tänkte egentligen vända mig emot herr Bengtssons i Norup yttrande. Då han sade, att Stockholms stad förfarit så lättsinnigt, då den rivit en massa hus i och för Sveavägens framdragande, så vill jag begagna tillfället att lämna den upplysningen, att för denna stora gatas framdra-gande rivits ytterst få smålägenheter, och de få som rivits ha ri-vits före kriget. Men sedan det var gjort, fick drätselnämndens kammarkontor klart för sig — för första gången i den stockholm-ska bostadsfrågans historia — att kommunen verkligen borde göra någonting för att ersätta rivna byggnader. De väckte då ett för-slag om byggande av bostadshus huvudsakligen i tvenne kvarter på Kungsholmen. Men det avslogs av stadsfullmäktiges regerade högermajoritet, speciellt den avart av den höger som kallas Sten-dahlshögern. Vad är då att göra åt saken? Tjänstemännen visa sitt intresse och vilja bygga, men stadsfullmäktigemajoriteten av-slår.

För denna mycket omtalade Sveavägs framdragande ha verk-ligen bostadshus rivits i flera olika repriser, men icke i allmänhet sådana med några smålägenheter. De hus, som rivits efter krigets början, ha innehållit lägenheter på 4 eller 5 rum och kök och där-utöver. Och framdragandet av denna gata var beslutad för många år tillbaka och hade tvingat sig fram, för att den ökade trafikens fordringar skulle bli tillfredsställda.

Jag har icke något emot, att det för städerna stadgas, att de icke få riva hus för gaturegleringar utan att sörja för ersättnin-gar för de rivna. Och liknande skyldighet tycker jag borde stad-gas för enskilda, så att de icke finge riva utan att sörja för er-sättning för rivna lägenheter. Men vi ha icke någon sådan lag-stiftning, och det är bara önskemål tills vidare.

Detsamma gäller önskemålet om tvång för industrien att på något sätt sörja för sina arbetares bostadsbehov. Och likadant är det beträffande kommunerna och statens verk såsom arbetsgivare. Även de borde ha skyldighet att skaffa bostäder åt sina arbetare och tjänstemän särskilt av lägre grad.

Allt detta kan man som sagt diskutera om, men med att man diskuterar saken, kommer man ju icke till något resultat genast. Jag skulle för min del vilja särskilt starkt trycka på skyldighe-ten för staten att skaffa sina arbetare och lägre tjänstemän bo-städer. Hur mycket bättre skulle det icke vara här i Stockholm, om staten för sina lägre tjänstemän, alla dessa postvaktmästare och andra vaktmästare och lägre tjänstemän, både manliga och kvinn-

liga, ville bygga en mängd lägenheter på 1 till 3 rum och kök! Da skulle ju ofantligt mycket vara vunnet. Men det hör som sagt t. v. till de fromma önskingarnas område.

En av anledningarna varför jag tog ordet var, att jag ville påpeka, att den senaste socialdemokratiska kommunalkonferensen, där representanter för socialdemokratiska kommunalmän från både stad och land och olika delar av landet voro samlade, gjorde ett uttalande, som jag ber att få anföra till kammarens protokoll. Efter sedan det riktats en uppmaning till kommunalmännen landet runt att göra det mest möjliga för bostadsfrågans lösning, genom kommunalt ingripande säges det:

»Då den kommunala utdebiteringen å sådana orter i regeln ej kan ytterligare höjas utan en oskäligen belastning av de mindre inkomsttagarne, och då kommunerna alltså blott med stora svårigheter kunna åtaga sig ytterligare bördor, understryker konferensen vikten av, att staten kraftigt bistår kommunerna i deras arbete mot bostadsbristen genom billiga lån eller direkta understöd.

Särskilt värdjar konferensen med all kraft till riksdagen i syfte, att ett tillräckligt belopp av krigskonjunkturskattens 75 miljoner måtte utan betungande villkor överlämnas till kommunerna för att sätta fart i byggnadsverksamheten. Det förslag, som regeringen framlagt i denna riktning, är det minsta möjliga, varmed man nu kan nöjas, och bör utan avprutningar eller försämring i fråga om villkoren bifallas.

Konferensen hemställer tillika, att regeringen och riksdagen kunde upptaga de förslag till ingripande för bostadsmedlens lindrande, som av statens bostadskommission i övrigt föreslagits. Lägets allvar kräver, att statsmakterna utom tullen ge kommunerna verksamt stöd i förverkligandet av deras särskilt nu trängande uppgift att betrygga bostadstillgången och hemmens bestånd i stadssamhällena».

Slutligen skulle jag vilja säga ett par ord om herr Anderssons i Skivarp uppgift, vilken han naturligtvis lämnade i fullständigt god tro, men som icke dess mindre är fullkomligt oriktig, den uppgiften nämligen att Stockholms byggnadsnämnd skulle ha avstyrkt en mängd ansökningar att få bygga vindsvåningar. Jag är själv sedan några år medlem av denna nämnd, och jag skall be att få relatera för herr Andersson i Skivarp o. d., som icke känna till det, huru det går till med beviljande av rättighet att bebygga vindsvåningar.

Byggnadsstadgan för rikets städer säger, att man normalt får bygga i högst 5 våningar, och det tycker man kunde vara Gudi nog. Men sedan har det lyckats en arkitektfirma att vid ett tillfälle narra, skulle jag nästan vilja säga, ett alltför vänligt Kungl. Maj:t att komma med ett prejudikat, som närmast skulle kunna sägas gå ut på den besynnerliga aritmetiska formeln, att $5 + 1$ är lika med 5. D. v. s. man bygger en undervåning, som på ritningen kallas för källarvåning, men som egentligen är en bottenvåning och därovanpå 5 våningar. På så sätt har man fått 6-våningshusen på Odengatan och på en del andra håll. Och vare

Ang. unslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

sig Kungl. Maj:t är liberalt eller konservativt, så giver det i långa banor tillstånd att bygga sådana 6-våningshus. Dessa ans kningar ha under de senare åren i regel tillstyrkts av byggnadsnämnden, där jag vid dessa tillfällen varit ensam reservant emot 4 andra ledamöter. Jag reserverar mig alltid mot alla sådana olagligheter.

Nu lär det vara ett alldeles särskilt förhållande, som herr Andersson i Skivarp syftar på, och det är, att det skall finnas ett fåtal hus, som redan ha 6 våningar och därovanpå brutet tak, där man lämpligen — vad utrymmet beträffar — skulle kunna stoppa in en sjunde våning. Och en arkitekt, som har intresse för denna sak, har gått och luktat ut i byggnadsnämndens arkiv, att det skall finnas inalles 20 sådana hus här i staden. Nu går han omkring och agiterar för att de skola söka tillstånd att få bebygga vindsvåningen. Han ensam kom in till byggnadsnämnden med ansökan om sådant tillstånd. Men de andra 19 vilja icke. I den frågan var jag verkligen icke ensam om att avstyrka, utan alla fem avstyrkte och sade, efter att ha hört stad-arkitekten, att de tyckte icke det var något vidare snillrikt sätt att lösa bostadsfrågan. Det är ju endast en av dessa 20, som lära finnas, som sökt tillstånd, och vi kunna väl icke tvinga de andra att göra det. Han har emellertid fått besked icke av Kungl. Maj:t, utan endast av byggnadsnämnden, men jag hoppas, att Kungl. Maj:t avslår hans ansökan. Så förhåller det sig med den saken.

Jag vill säga som slutligt intryck av diskussionen såväl här i kammaren som i statsutskottet, att bostadsfrågan visserligen är en förskräckligt svår fråga; men det är beklagligt, att en hel del praktiska människor, som nog äro framstående fackmän på andra områden, yttra sig med alltför stor tvärsäkerhet i denna svåra fråga, utan att ha studerat densamma. Det är mitt intryck av saken. Herrarna få ursäkt, att jag säger ut det. Själv har jag den lilla dygden att icke förneka min okunnighet i en mängd frågor; men bostadsfrågan har jag speciellt studerat och tror verkligen, att jag något litet begriper den. Därför tror jag mig ha rätt att säga, att somliga yttranden i denna debatt verkat på mig rent av pinsamt. Särskilt var det en talare på Jämtlandsbanken, som verkligen icke var vidare rolig att höra.

Jag yrkar, hr talman, bifall till herr Ekmans yrkande.

Herr Lindman: I denna fråga är det en sak, som är fullkomligt ostridig, och det är att byggnadskostnaderna stegrats i oerhörd grad, så att man rent av häpnar över, hur de kunnat stegras så mycket. I själva verket är det emellertid helt naturligt, ty det beror på den ofantliga stegringen av materialkostnaderna, som orsakats av förhållanden, som jag kanske litet senare skall be att få nämna något om.

Vad som icke alls är ostridigt utan vad som diskussionen rör sig om är, huruvida det skall vara behöfligt att göra något för denna sak eller om man skall överlämna den åt sig själv eller låta frågan lösas, utan att staten gör något åt saken. Man har därvid frambállit såsom betänkligt, att inflyttningen från landet till

städerna skulle ökas, ifall man vidtoge åtgärder för att hjälpa städerna i avseende på deras byggnadsfråga på sätt Kungl. Maj:t föreslår. Jag vill icke förneka, att det i och för sig är en sak, som icke är önskvärd, att inflyttning sker till städerna från landet, därför att landet har väl behov av sina arbetskrafter, och jag tror icke, att man bör vidtaga några åtgärder, som skulle kunna bidra till detta förhållande, utan man skulle nog helst se, att landet finge behålla sina arbetskrafter. Emellertid får man icke glömma bort, att vid sidan om detta står ett annat förhållande, nämligen att städernas byggnadsfråga icke blott beror på inflyttning, utan oavsett denna sak ökas städernas folkmängd, och behovet av ökade bostäder framkallas icke allenast av denna anledning. Det är klart, att man härvid icke får förbise, att det är en mängd personer bosatta i städerna, som icke äro anställda i industrien. Där finnas även lägre tjänstemän o. s. v., för vilka bostäder behövas. Det är ett faktum, att oberoende av inflyttningen från landet förefinnes en ökad brist på bostäder, och denna brist har ju orsakats särskilt av den ofantligt nedsatta produktionen av bostäder under senare tid.

Men, säger man, då är detta en kommunens angelägenhet. Jag vill icke förneka, att jag också anser, att det i första hand är vederbörande kommuns angelägenhet. I mån som det icke är beroende på arbetsgivarna, måste detta kanske anses snarare vara en kommunens angelägenhet än en statens angelägenhet. Det är också uttryckligen betonat i den kungl. propositionen, att så är fallet, nämligen att kommunerna borde vara i första hand ansvariga för att rada bot på detta onöda. Men jag vill framhålla, att en kommun icke har så lätt att åstadkomma något i detta fall, emedan den icke har till sitt förfogande annat medel än att genom ökad uttaxering åstadkomma inkomster. Vad kommunen kan göra såsom sådan, måste ske genom uttaxering, under det att för staten finnas mångahanda sätt att hjälpa, och ett av dessa är det, som Kungl. Maj:t föreslagit.

Om staten skall göra något åt detta, gör den icke något annat än vad den gjort på flera andra områden, som jag icke nu behöver rekapitulera. En mängd svårigheter hava uppstått till följd av dyrtiden, till exempel frågan om vårt förseende av brödsäd och många andra frågor. Kristiden, kriget skulle jag vilja säga, har förorsakat en mängd olägenheter, emot vilka staten måst ingripa. Det synes mig således, att man kan tänka sig, att staten även på detta område skulle bidra, och därav behöver icke följä, att staten skulle taga detta som en angelägenhet, som skall åligga densamma att styra och ställa med även för framtiden. Det skall naturligtvis vara en åtgärd, avsedd att tillgodose ett förefintligt behov, som framkommit på grund av kristiden, och detta ingripande skall icke vara av så stor omfattning utan endast avse att avhjälpa det allra nödvändigaste.

Emellertid skulle jag också vilja yttra något om det sätt, på vilket man tänkt sig att uttaga de erforderliga medlen för att åstadkomma denna hjälp. De ökade kostnaderna hava, såsom jag

*Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

nämnt, framkallats av flera olika anledningar. De äro ju främst beroende på stegringarna i materialkrisen, och dessa i sin tur äro beroende av andra faktorer: ökade arbetslöner, stegrade pris på ravaror och framför allt kanske de stegrade prisen på stenköl. Jag vill särskilt fästa uppmärksamheten på, att för ett par av våra viktigaste byggnadsmaterialier, tegel och cement, erfordras stenköl i betydande mängd, vilket fördyrar dessa materialier i hög grad.

Man säger nu, att detta kan hjälpas på andra sätt utan att staten behöver bidra; det kan ordnas genom kompensation, och jag föreställer mig, att man också tänkt sig att kunna ordna det genom maximipriser och på dylika sätt. Jag vill då säga, att om man tänker sig att ordna denna fråga genom att sätta maximipriser, är detta efter min mening fullständigt omöjligt. Det skulle vara en stor olycka, om man införde maximipriser på dessa saker. Man må blott betänka, vad det skulle betyda att sätta maximipriser på så olikartade artiklar som trä, järn och stål. Kvalitetsfragan spelar här in. Det skulle vara maximipriser icke blott på en artikel, utan det måste då finnas maximipriser på alla sådana artiklar. Kompensationssystemet kan icke användas annat än i den man export förekommer. Detta betyder att kompensationssystemet skall kunna begagnas för dem, som exportera, men icke för dem, som icke exportera. Men då skulle det ju bliva så, att den som exporterar, får vara med att betala, under det att den, som icke exporterar, icke skulle få betala denna ersättning.

I reservanternas uttalande läser jag, att de anse, att det icke vore omöjligt att kunna astadkomma en lättnad i detta fall genom en prisreglering. I anledning härav skulle jag vilja säga, att det är möjligt allenast på en enda väg, den s. k. öfverenskommelsens väg, om man vill vinna något verkligt resultat. Jag kan icke finna, att reservanterna, när de tala om hur det skall åstadkommas, anvisat någon enda väg, som är möjlig. Jag förstår mycket väl den, som icke vill göra någonting alls. Han säger: staten skall icke ingripa. Det är förklarligt, hur man då gar tillväga; då gör man ingenting. Men om man menar, att staten skall göra något, förefaller det mig, som om den av Kungl. Maj:t anvisade vägen, som visserligen har sina brister, dock vore den enda som är möjlig, och i varje fall är den enda som någon, som funderat på denna sak, hittills kunnat hitta på. Prisreglerande syftet skall väl betyda, att det skall gå till så, att priset på dessa artiklar skall nedsättas, för att man därigenom skall kunna få billigare pris på byggnadsmaterialier. Man förbiser härvid alldeles sådana materialier, beträffande vilka vi äro hänvisade till utlandet. Men därjämte kommer man ju även då till det förhållandet, att industrien på landet, som producerar järn, trä, tegel o. s. v., skall vara med och betala för att hjälpa industrien i städerna, som behöver billigare bostäder.

Resultatet av vad jag tänkt öfver denna sak och funderat rörande en lämplig utväg har blivit, att det enligt min mening finnes blott ett sätt, som är, jag vill icke säga det mest rättvisa,

men i varje fall det minst orättvisa, nämligen att göra, som Kungl. Maj:t föreslagit, så att man tänker sig, att de ökade kostnaderna skola utgå från dem, som närmast hava haft fördel av de stegrade materialprisen, nämligen den industri, som haft ökad vinst till följd härav. Det är från dem krigskonjunkturskatten utgår, och då menar jag, att man begär den minsta orättvisan, om man av denna skatt tager ett belopp, som svarar emot de kostnader, som äro avsedda att täckas med detta anslag.

Jag har således, herr talman, den uppfattningen, att vad som skall göras sker på det lättaste sättet och även på det rättvisaste sättet, om det sker på den väg, som Kungl. Maj:t anvisat.

Herr Nilsson i Tånga: Det är med en beklämmande känsla, som jag måste konstatera, att man begagnar sig även av denna fråga för att ytterligare vidga klyftan mellan städer och landsbygd. Nog får man i dessa dagar se många osmakliga prov på krass klas-egoism, men att man också skall begagna denna fråga för att spela ut intresse motsatserna mellan stad och landsbygd — herrarna få verkligen ursäkta, att jag tycker, att det går utöver allt vad man förut fatt bevittna.

Vad gäller det här i denna fråga? För mig gäller det icke något annat än att hjälpa människor, som befinna sig i nödläge. Jag vill välja till landsbygdens representanter att sätta sig in i den situationen, att deras familjer stode inför utsikten att drivas ut under bar himmel utan möjlighet att kunna skaffa sig tak över huvudet, och överväga, hur de skulle handla i en sådan situation. Nu säges det, att man skall driva folket ut på landsbygden istället för till städerna, men det skall väl icke ske med sadana medel, att man gör förhållandena i städerna så odrägliga som möjligt. Nej, det skall ske på det sättet, att vi flytta ut på landsbygden en del av städernas bekvämligheter och göra lantbruket så ekonomiskt bärigt, att det kan i någon mån upptaga tävlan med industrien på arbetsmarknadens område. Det är på den vägen man skall gå fram för att råda bot på de ledsamma förhållanden, som nu existera.

Då jag, herr talman, icke vill taga på mitt ansvar att hava bidragit till att en fråga som denna, där det dock faktiskt icke gäller annat än att hjälpa människor, som befinna sig i nödläge, skall falla, ber jag att få säga, att jag kommer att rösta för bifall till utskottets förslag.

Herr Cederborg: Herr talman, mina herrar! Det var ett yttrande under denna debatt som jag icke kunnat låta gå förbi oanmärkt, därför att det kan influera på omdömet hos en eller annan av kammarens ledamöter. Det var någon talare som använde det uttrycket, att det icke kan anses annat än principiellt oriktigt, att man på detta sätt lämnar statsanslag för en åtgärd, som kommer enskilda personer till godo. Nu är emellertid hela detta förslag byggt på att man skall låta dessa medel komma samman-

*Ang. anslag
för upp-
föränd- av
bostadshus.
(Forts.)*

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

slutningar eller enskilda till godo, endast under den förutsättningen att de underkasta sig en effektiv begränsning av vinsten. Och jag förutser, att det blir mycket få enskilda yrkesmässiga byggmästare, vilka man skulle kunna förmå att underkasta sig den risk och de obehag som äro förenade med ett byggnadsföretag i nuvarande tider, och samtidigt se sin vinst begränsad. Detta anslag kommer endast eller åtminstone till huvudsaklig del att stödja sadana sammanslutningar, bostadsbolag eller kooperativa föreningar, som i samhällsnyttigt syfte underkasta sig att begränsa sin vinst på ett effektivt sätt. Men icke ens dessa sammanslutningar kan man i detta ögonblick förmå att utsätta sig för den risk som är förenad med ett byggnadsföretag på grund av den våldsamma stegringen av byggnadsmaterial. I följd trodde de sig ännu om att gå i land med uppgiften under förutsättning att staden ställde till deras förfogande billigare länemedel. Den utväg som herr Andersson i Skivarp pekade på anlidade man då, i det att dessa sammanslutningar genom borgen eller direkt lån från staden erhöilo billigare länemedel. Inför den ytterligare ökade uppskrivningen av materialpriser kan man icke förmå dem att gå vidare ens på detta vilikor. Då återstår ingen annan utväg än den rena subventionen, om det hela icke skall stanna i stöpet.

Det har pekats på att det skulle kunna lämnas bidrag till detta från andra håll. Det är sant, att kommunerna hava att i första rummet tänka på den saken. Det är sant, att man borde tänka på att söka få till stånd billigare materialpriser. Det är sant, att arbetsgivarna här borde bidraga på ett kraftigare sätt än hittills. Men med allt detta är det den olyckan, att det icke går att genomföra i detta ögonblick. Det beror på åtgärder från statens sida, på lagstiftning från statens sida, och kommunerna kunna icke göra någonting däråt. Det är sant, att kommunerna på sina håll varit väl ljumma i sina bemödanden i bostadsfrågan. Men herrarna kunna vara övertygade om, att hur det än går med detta förslag, så kommer det dock att detta år och nästa år på våra större statskommuner läggas betydande uppgifter och av dem krävas betydande uppoffringar, som fordra en väsentlig höjning av deras nu utgående skatter.

När man talar om bostadsfrågan, bör man komma ihåg en sak. Man bör komma ihåg, att det är skillnad mellan de stora kommunerna och de små kommunerna. I de små kommunerna med en stabil befolkning har man lättare att lämpa tillgångarna efter behovet, och där hava myndigheterna lättare att sköta denna traga. I de större stads-samhällena är detta omöjligt. Där måste man överlåta bostadsproduktionen åt den spekulativa byggnadsindustringen. Kommunerna kunna icke inför de stora kapital det här gäller göra annat än söka följa med och kontrollera samt se till, att de kunna få in den stora spekulativa verksamheten i rätta banor. När man då emellertid kommit till ett sådant krisläge som det nuvarande, så att hela den spekulativa byggnadsverksamheten stoppar upp, då är det icke möjligt för någon kommun att gripa

sig an med uppgiften på egen hand. Där måste många krafter till, staten måste bidraga, och industrien måste också hjälpa till. Men allt detta kan man icke lösa i detta ögonblick. Det är en uppgift för de kommande krisåren och åren efter kriget.

Det har sagts från reservantennas hall, att det är ett fel av dem som förfakta regeringens förslag, att de icke kunna visa på en väg, hur dessa svarigheter skola lösas för framtiden. Det är sant, vi hava icke visat någon saker väg, hur denna fråga skall lösas för framtiden. Men vi visa på uppslag, som vi tro vara de rätta, och därjämte en väg, som man kan komma fram på för ögonblicket. Reservanterna visa icke heller på någon väg för framtiden, men de visa icke ens, hur frågan skall lösas för ögonblicket hur man skall komma över de aktuella svarigheterna. Det är dock detta som är nödvändigt, ty jag ber att få stryka under vad som sagts här, att om icke till kommunernas uppoffringar staten lämnar sitt stöd och ger ett hjälpande handtag, så blir följden icke någon olägenhet för industrien, icke någon egentlig olägenhet för kommunerna, men allvarsamma olägenheter för de många mindre bemedlade, som icke blott få betala hyror, väsentligt överstigande vad de egentligen hava råd till, utan riskera, att icke ens hava tak över huvudet.

Det är som en ren nödfallsåtgärd, som icke får betraktas som prejudikat för framtiden, som jag är färdig att förorda det yrkande som är framställt av herr Ekman och till vilket jag nu ber att få yrka bifall.

Herr *Edén* instämde häruti.

Herr *Bengtsson* i Göteborg: Herr talman, mina herrar! När man från vissa håll betecknar denna fordran som en orimlig begäran, måste man fråga sig, vad anledningen kan vara. Anledningen måste vara den, att man är okunnig om bostadsförhållandena i storstäderna. Den som känner till bostadsförhållandena i en storstad, t. ex. Göteborg, vet, att en massa människor där leva under så odrägliga förhållanden, att om de herrar som här yrkat avslag kände till desamma, skulle de helt enkelt få en annan syn på saken.

I Göteborg utdömde man för endast några få år sedan ett hundratal lägenheter såsom ovärdiga till bostäder, men på grund av den bostadsbrist som nu råder måste man även taga dessa kyffen i anspråk. Jag ber att få säga herr *Bengtsson* i Norup, att för den händelse jordbrukarna i Skåne vidmakthålla den gamla traditionen att hålla sina häststallar i samma skick som de gjorde, när jag var i Skåne, så är jag övertygad om, att de spiltor som inrymma deras hästar äro betydligt att föredraga framför de »rutor» där man hyser fattiga bostadslösa människor i Göteborgs exercishus. Om herr *Bengtsson* i Norup kommer till Göteborg, så är jag för min del villig att vara ciceron för herr *Bengtsson* och följa honom på de platser där dessa bristfälliga bostäder förekomma. De

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 29.

Ang. anslag
för upp-
förande av
bostadshus.
(Forts.)

äro icke att räkna i hundratal, utan jag vågar påstå att de kunna räknas i tusental i Göteborg.

Då herrarna äro ute och resa på olika platser, särskilt i storstäderna, förbigå nog herrarna en sak, och det är att undersöka bostadsförhållandena i en storstad. Jag är övertygad om, att då herrarna voro på studiebesök i vår vackra och livskraftiga stad, så var det icke ett tiotal av herrarna som besökte utkanterna, förstäderna, och satte sig in i de förhållanden under vilka människorna där leva och bo.

För att nu komma till de betänkligheter som reservanterna anföra, så får jag lov att säga, att herrarna icke äro konsekventa. Herrarna hava vid många tillfällen beviljat subventioner till ändamål som varit av helt annan art, nämligen till ganska ekonomiskt starka industrier och näringar. Då har det aldrig varit tal om, att man skänker bort statens medel på ett lättsinnigt sätt, såsom här nu antydes, särskilt av herr Olofsson i Digernäs, som var mycket uppbragt och betecknade detta som en orimlig begäran.

Jag vill för min del gärna ge min röst till alla anslag som bidraga till att folk erhålla drägliga bostäder, även på landsbygden om detta skulle krävas, vilket nog är fallet på sina håll för fattigt folk. Jag är alldeles säker på att, i vilken form man än beviljar anslag för detta ändamål, så är det till gagn för svenska folket och en statsangelägenhet som bör gå före många andra.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lundblad: Herr talman, mina herrar! I denna fråga skulle jag icke hava begärt ordet, om icke ett missöde, beroende på mitt eget slarv, gjort, att jag icke befinnes stå bland reservanterna, med vilka jag röstade inom utskottet.

Nu har min vän herr Olofsson i Digernäs lyst efter mig i kammaren och påstått, att jag förlorat min första kärlek. Om detta mitt uppträdande kan trösta herr Olofsson i Digernäs, då jag förklarar, att jag fortfarande har samma åsikt som jag hade i utskottet, så är det ju bra, och då har jag intet att tillägga utan ber att på det livligaste få instämna i vad herr Bengtsson i Norup m. fl. här i kammaren uttrat till förmån för reservationen och ber att få yrka bifall till densamma.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o bifall till det yrkande, som under överläggningen framstälts av herr Ekman, samt 3:o avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till den av herr J. Nilsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den under 2:o angivna propositionen hava flertalets mening för sig. Votering begärdes emellertid, till följd varav och sedan till kontraposition antagits den under 3:o upptagna propositionen, nu uppsattes justerades och anslags en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller det yrkande, som under överläggningen angående statsutskottets förevarande utlåtande nr 31 framställt av herr Ekman, röstar

*Ang. ansöky
för upp-
förande av
hustalshus.
(Porte.)*

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr J. Nilsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 107 ja mot 61 nej; och hade kammaren alltså bifallit det av herr Ekman under överläggningen framställda yrkandet.

§ 14.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Branting, som yttrade: Herr talman! Det är anledning till anmärkning mot statsrådet friherre Beck-Friis, varom remiss begäres till konstitutionsutskottet, inför vilket anledningen skall uppgivas.

*Anmärkning
mot ledamot av
statsrådet.*

Jämlikt föreskriften i § 57 riksdagsordningen skulle detta yttrande tillika med ett av herr Branting avlämnat förseglat konvolut överlämnas till konstitutionsutskottet.

§ 15.

Härpå erhöles ordet av

Interpellation.

Herr Jönsson i Revinge, som anförde: I sitt svar den 23 februari i en i andra kammaren framställd interpellation, angående beslaget å fodersäd, uttalade statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, efter att ha redogjort för det förfaringssätt, som vid beslagets verkställande skulle tillämpas, en förhoppning, »att det skall vara möjligt att utan jordbruksnäringens alltför stora betungande vinna det syftemål som varit med beslaget avsett», samt »att han aldrig skulle givit sin tillstyrkan till en i lantushållningen så djupt ingripande åtgärd, om på någon annan väg säkerhet kunnat vinnas för befolkningens livnärande under tiden till nästa skörd».

Under den diskussion i kammaren som följde på interpellationssvaret framhölls av ett par liberala talare, dels det önskvärda uti att kraftiga åtgärder vidtoges för att ånvo få import av spannmål och kraftfoder igång, och dels att före havren *majs borde tagas i beslag*, redan med hänsyn till den nära dubbelt större utmalningsprocenten för majs än för havre vid användning såsom brödsäd.

Sedan denna debatt ägde rum, ha till landet inkommit av-

Interpellation.
(Forts.)

sevärda majspartier, och det synes mig, som om bekvämlighets- — förutom många andra skäl — borde ha föranlett regeringen att fatta beslut om beslagtagande av denna majs, då därigenom skulle ha vunnits motsvarande mindre uttagning av blandsäd och havre hos jordbrukarna. Det är ju självklart bekvämare att taga i beslag ett större parti på en gång av en i en hamn liggande vara, fullt användbar såsom brödsäd, än att först dela ut denna vara åt jordbrukarna och omedelbart därpå hos dessa återhämta motsvarande mängd havre eller blandsäd. Härtill kommer den utomordentliga svårigheten vid import av enstaka båtlast att någorlunda rättvist verkställa en fördelning bland de behövande jordbrukarna, och ändå måste, när såsom nu sker, importen sker med bidrag av statsmedel, krav resas på att fördelningen verkligen blir så rättvis som möjligt. Staten betalar skillnaden mellan det pris av 21 kronor per 100 kg. till vilket majsen skall utlämnas till avnämarna och importpriset i svensk hamn plus lossningskostnad och 50 öre per deciton i handelsvinst åt importören. Det blir för närvarande många kronor per säck, och därav följer, att staten också bör ha ett ord med i laget vid distribueringen. Härutinnan tyckes dock intet ha åtgjorts, och därför kan också, vid den senaste liksom vid den tidigare importen befogade anmärkningar göras i fråga om denna distribuering bland lantmännen. Det synes, som om herrar importörer och handlande fått på egen hand sköta om den saken. Importören har gärna velat gynna vissa av sina gamla kunder bland handlandena och dessa i sin ordning helt naturligt vissa och företrädesvis större kunder. Den stora allmänheten har ej kunnat erhålla ett enda kilogram vid denna statsunderstödda import.

Nu medger jag gärna svårigheterna vid ordnandet av dessa förhållanden och ifrågasätter därför, huruvida det ej är lämpligare, därest framdeles majslander anlända till våra hamnar, att dessa beslagtagas av staten för att användas såsom brödsäd, samt att jordbrukarna så långt som möjligt få behålla sin fodersäd. I varje fall måste dock vid statsunderstödd import av fodermedel åtgärder vidtagas till förhindrande utav att vid fördelningen ett fåtal gynnas på de övrigas bekostnad.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag härmed vördsamt an hålla, att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa följande spörsmål:

1:o. Har statsrådet sin uppmärksamhet riktad på den otillfredsställande fördelningen bland förbrukarna i fråga om den statsunderstödda importen av kraftfoder och majs och, i så fall, vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga för avhjälpan av betydliga missförhållanden?

2:o. Vad är anledningen till att regeringen ej fattat beslut om beslagtagande av större majspartier, som i riket förefunnits, då därigenom motsvarande lättnad kunnat ske i fråga om beslaget å fodersäd?

Ifrågavarande anhållan bifölls av kammaren.

§ 16.

Herr *Lindqvist* i Kosta avlämnade en motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 92, med förslag till förordning om särskilda avdrag vid 1917 års taxering till beviljning för inkomst samt till inkomst- och förmögenhetsskatt.

Denna motion, som erhöll ordningsnumret 340, bordlades.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,45 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då detta plenum enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 10 mars, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Till avgörande förelåg nu bankoutsrottets utlåtande, nr 12, angående regleringen av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr Vahlquist, som anförde: Herr talman! Beträffande föredragnings sättet för betänkandet tillåter jag mig hemställa, att endast kantrubrikerna måtte uppläsas, för såvitt icke någon av kammarens ledamöter i någon punkt annorlunda önskar, eller reservation finnes vid punkt avgiven.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.

Lades till handlingarna.

Punkterna 5—8.

Kammaren biföll vad utskottet hemställt.

Punkten 9.

Lades till handlingarna.

Punkterna 10 och 11.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 12.

Lades till handlingarna.

Punkterna 13—17.

Utskottets i dessa punkter gjorda framställningar biföllos av kammaren.

Punkten 18.

Lades till handlingarna.

Punkterna 19—22.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 23, angående pension åt förre vaktkonstapeln C. J. Linddal. *Ang. pension
åt förre vakt-
konstapeln
C. J. Linddal.*

I anledning av en inom andra kammaren av herrar Byström och Thorsson väckt motion, nr 15, om beviljande åt förre vaktkonstapeln vid centralfängelset å Långholmen Carl Johan Linddal av en årlig pension av 800 kronor hemställde bankoutskottet, till vars behandling ifrågavarande motion hänvisats, uti förevarande punkt, att riksdagen måtte medgiva, att Linddal finge från och med den 1 januari 1917 under sin återstående livstid å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av fyrahundra kronor.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Herr Byström: Herr talman! Såsom herr talmannen och kammaren finna ha herr Thorsson och jag avgivit en motion i denna punkt rörande en f. d. vaktkonstapel vid Långholmen herr C. J. Linddal. Vi ha i denna motion begärt, att mannen i fråga skulle få en pension av 800 kronor. Bankoutskottet, som visserligen behjärtat frågan, har emellertid ansett, att det icke kunde anslå eller tillstyrka högre belopp än 400 kronor åt herr Linddal.

Nu föreligger här ett särskilt förhållande. Den person, varom här är fråga, har varit i fångvårdens tjänst i mer än 20 år. Men att börja med arbetade han på sätt och vis för en enskild arbetsgivare, som åtog sig arbete vid fångvården, och som på den tiden använde fångarna för sitt arbete. Det gälde då särskilt att lära fångarna skomakeriyrket ävensom att sedan använda dem för denna verksamhet. Sedermera blevo förhållandena något omlagda vid Långholmens fängelse, och när så skedde övergick denne Linddal mera helt uti statens tjänst. Här har han plikttroget verkat tills han på grund av åldern måste lämna platsen.

Han är synnerligen väl vitsordad för sin ganska långa tjänst-

Ang. pension
åt förre vakt-
konstapeln
C. J. Linddal.
(Forts.)

göring. Sålunda har kungl. fångvårdsstyrelsen givit honom de bästa vitsord, då fångvårdsstyrelsen för något år sedan ingick till Kungl. Maj:t med begäran om pension för herr Linddal. Men då detta ärende behandlades av statskontoret, så fann man där några formella skäl, grundade på bestämmelserna i pensionslagen, som gjorde, att man icke ansåg sig kunna tillstyrka pension åt herr Linddal. På grund härav framlade Kungl. Maj:t icke detta ärende vid förra årets riksdag.

Nu ha vi emellertid ansett denna sak vara så behjärtansvärd, att den borde genom enskilda motionärer bringas inför riksdagen. Såsom framgår av betänkandet och vilket jag redan antytt har herr Linddal i mer än tjugu år arbetat vid fångvården och borde på den grund ha en något större pension, än utskottet här synes velat tilldelas honom.

Utom det vitsord han fått av fångvårdsstyrelsen har han också fått ett synnerligt vackert sådant av fångvårdsmanaförbundet. Dessutom har jag hört mig för angående denne man hos en del privata som känna honom, och även de vitsorda honom synnerligen väl och såsom varande förtjänt av den pension det här är fråga om.

Jag vill också hava nämnt, att denne Linddal har under de senare åren inom fångvården på sätt och vis haft en dubbel tjänstgöring. Han har som skicklig yrkesidkare haft till uppgift att vara lärare för fångarna vid Långholmen. Han har därvid lyckats synnerligen väl. Men utom det, att han varit lärare i yrket, har han även i flere år varit anställd såsom vaktkonstapel. Han har sålunda haft, kan man säga, dubbel tjänstgöring, vilket vid bestämmandet av hans pension bör tagas med i beräkningen.

Hur jag än ser saken, synes det mig, som om man borde giva denne gamle gode man en något högre pension, än vad utskottet föreslår. Då det, som vi, herr Thorsson och jag, föreslagit, eller 800 kr., emellertid kan förefalla somliga väl högt tilltaget, så må det vara lämpligt att här göra yrkande på, att denne man må för återstoden av sin livstid få åtminstone 50 kr. i månaden, d. v. s. 600 kr. årligen. Han är nu 68 år, och det kan i alla fall icke vara så lång tid han har kvar att leva, och det kan därför icke vara så betungande för statsverket, om vi skulle gå med på ett något högre pensionsbelopp för honom än vad bankoutskottet föreslår.

Herr talman! På grund av vad jag nu anført, skall jag tilllåta mig yrka sådan ändring i utskottsbetänkandets kläm, att siffran 4 i sista raden utbytes mot 6, så att pensionsbeloppet skulle bli 600 kr.

Jag yrkar alltså, att riksdagen, i anledning av förevarande motion, må medgiva, att förre vaktkonstapeln vid centralfängelset å Långholmen Carl Johan Linddal må från och med den 1 januari 1917 under sin återstående livstid å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av sexhundra kronor.

Jag antar, att första kammaren har bifallit det yrkande, som utskottet har gjort, men jag hoppas, att denna kammare, som ju i allmänhet brukar se till småfolket och de smärre löntagarna, skall

vara villig att gå med på det yrkande, som jag i samråd med den andre motionären, herr Thorsson, velat framställa. Jag tror också, att ledamöter från denna kammare i bankoutskottet icke skola ha mycket emot denna höjning, även om de formellt anse sig böra hålla på utskottets förslag. Jag tror icke, att det skall göra dem ont i hjärtat, om denne gamle hedersman och skicklige yrkesidkare skulle för återstoden av sitt liv få 600 kronor.

*Ang. pension
åt förre vakt-
konstapeln
C. J. Linddal.
(Forts.)*

Jag ber, herr talman, att få hemställa om bifall till mitt här gjorda yrkande.

Herr V a h l q u i s t: Det är ju så, såsom vi se av handlingarna, att den tid, som denne man tjänstgjort hos fångvården, varit synnerligen kort och därför icke kunnat uppnå tillräckligt antal tjänstår för någon pensions erhållande. Emellertid ansåg utskottet, att han icke borde ställas på bar backe, när han nu måste lämna sin tjänst, utan ville göra något för honom och sålunda i någon mån tillmötesgå motionärernas framställning. Men att gå så långt, som motionärerna här föreslagit, kunde icke utskottet, utan stannade vid ett belopp av 400 kronor. Nu har här framställts förslag om en något högre pension, och jag får för min personliga del säga, att jag icke skall taga illa vid mig, om kammaren bifaller denna framställning. Jag anser mig i alla fall skyldig att yrka bifall till utskottets gjorda hemställan.

Herr T h o r s s o n: Herr talman, mina herrar! Jag är naturligtvis mycket tacksam mot bankoutskottet för det välvilliga sätt, varpå det upptagit denna fråga till behandling. Jag kan för min del förstå, att bankoutskottets ledamöter ha varit tveksamma gentemot yrkandet om bifall till motionen i dess helhet, ty det kan ju icke förnekas, att såsom detta ärende föreligger, gäller det här en tjänsteman, som icke varit så länge i statens tjänst, att han ens var berättigad att erhålla den minsta pension. Han har nämligen icke varit i statens tjänst i 10 år, men han har dock varit över 20 år i statstjänst på det sättet, att han hela tiden tjänstgjort på Långholmen såsom lärare och undervisare för fångarna. Vi veta ju litet var, att innan denna senare förordning infördes, varigenom statsverket självt övertog driften av arbetet inom de olika yrkena, arrenderades helt enkelt fångarna ut till rent privata arbetsgivare. I så måtto är det ju riktigt, att denna person varit lika länge i enskild tjänst, men han har dock tjänstgjort såsom utbildare och undervisare av fångarna, och då kan jag för min del icke se på denna sak så formalistiskt, att jag ur den synpunkten skulle vilja ge endast detta lilla belopp av 400 kr.

Meningen är ju nu, att till riksdagens prövning skall framläggas ett förslag, som går ut på att ge alla dessa, som fått de lägsta pensionerna, en tillökning i dessa. Om det nu är på det sättet, att man är i färd med att rent av höja upp en del gamla pensioner, så vill det förefalla mig, som om det även ur den synpunkten vore ett rimligt skäl för kammaren att bifalla det yrkande, som av herr Byström här

Ang. pension
 åt förr- vakt-
 konstapelns
 C. J. Linddal.
 (Forts.)

framstälts; den siste ärade utskottsledamoten ställde sig **ju också** synnerligen välvillig till detta yrkande.

Samtidigt som jag ännu en gång ber att få **understryka detta**, ber jag att få hemställa, att i motiveringen siffran 400 kr., som står på andra raden nerifrån i utskottsutlåtandet, måtte utbytas **mot 600 kronor**.

Jag ber, herr talman, att få hemställa om bifall till **detta yrkande**.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till det av herr Byström under överläggningen framställda yrkandet; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Punkterna 24—26.

Utskottets i dessa punkter gjorda framställningar biföllos av kammaren.

Ang. fyllnads-
 pension åt
 f. d. professorn
 K. Wicksell.

Punkten 37, angående fyllnadspension åt f. d. professorn K. Wicksell.

I en inom första kammaren väckt och till bankoutskottet hänvisad motion, nr 35, hade herrar *Hellberg* och *Mannheimer* föreslagit, det riksdagen ville besluta att åt professorn *Knut Wicksell* bevilja en fyllnadspension, motsvarande skillnaden mellan det enligt gällande pensionsbestämmelser för honom utgående beloppet och den för professorer medgivna fulla pensionen, räknad för tiden från **hans** avgång från universitetstjänsten.

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte medgiva, att före detta professorn vid universitetet i Lund Johan Gustaf Knut Wicksell finge, räknat från och med den 1 januari 1917, å allmänna indragningsstaten åtnjuta sådan fyllnad i den honom enligt Kungl. Maj:ts brev den 30 december 1916 tillerkända pension, att pensionen jämte fyllnadsbeloppet uppginge till femtusen kronor.

Punkten föredrogs, varefter

Herr *Söderberg* yttrade: Herr talman! I denna punkt har bankoutskottet haft att behandla en motion angående förhöjd pension åt förr professor *Wicksell*. Såsom det torde vara herrarna bekant, förhåller det sig på det sättet, att denne professor *Wicksell* kom att tillträda sin befattning först vid ganska framskriden ålder. Enligt den lönereglering för universitetslärarna, som av riksdagen antogs år 1902, skulle han ha varit berättigad till en pension å 5,000 kronor. Sedermera företogs emellertid en omändring av pensionsförhållandena genom den nya pensionslagen av år 1907, enligt vilken bestämdes, att om en tjänsteman icke hade 25 tjänstår i statens tjänst.

skulle pensionen utgå med ett reducerat belopp. Sedan kom 1908 års lönereglering, där lönerna för professorerna väsentligen höjdes. Professor Wicksell gick då in på den nya lönestaten och underkastade sig således frivilligt de nya bestämmelserna.

Ang. fyfnade pension åt f. d. professorn K. Wicksell.
(forts.)

Jag har, såsom herrarna finna, icke deltagit uti detta ärendes behandling inom utskottet, men det förefaller mig, som om det vore att riva sönder en pensionslag och en lönereglering, som så nyligen blivit av riksdagen antagna, om man nu skulle bifalla motionärernas förslag. Om jag deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet, skulle jag därför ha yrkat avslag å motionen, och detta av rent principiella skäl. Jag tror, att det är en ganska riskabel väg, som motionärerna och utskottet här beträtt genom sitt förslag.

Vi se av motionen vad som egentligen ligger bakom detta förslag. Det heter där bland annat: »I Lund ha visserligen meningarna varit delade om det lämpliga i att i förevarande fall göra undantag från gällande pensionsbestämmelser, men även där ha samtliga de hörda myndigheterna enhälligt framhållit den stora betydelse som det skulle ha för universiteten, om nu gällande bestämmelser om tjänstår kunde för universitetens del upphävas.» Det är alltså icke blott denna lilla fråga om en förhöjd pension åt professor Wicksell, som det här gäller, utan denna fråga innebär också reellt, att man genom ett beslut i nu föreslagna riktning söker att här gå fram på en annan och bredare väg än den, man hittills följt beträffande dylika pensioner.

Jag tror icke, att några sådana skäl föreligga, att man bör bifalla motionen. Utskottet, som ju ägnat denna fråga en såsom jag tror noggrann prövning, har ju icke här kunnat åberopa annat än billighetsskäl. Det heter ju således i utskottets utlåtande bland annat: »Det har då synts utskottet vara billigt, att Wicksell kommer i åtnjutande av samma pensionsförmåner, som gällde vid tiden för hans tillträde till ordinarie professorstjänst» o. s. v. Men förhållandet är ju det, att han icke utan vidare gått förlustig dessa 5,000 kronor. Därest han hade kvarstått på den gamla lönestaten skulle han efter tio år, d. v. s. efter att hava intjänat två ålderstillägg, ha varit berättigad att erhålla 5,000 kronor i pension, men då hade han också under denna tid måst nöja sig med den mindre lön, som utgick enligt den gamla lönestaten. När han nu valde att gå in på den nya lönestaten och sålunda kom i åtnjutande av den högre lön, vartill den nya regleringen berättigade honom, gick han ju också i själva verket in på de bestämmelser, som utgöra en förutsättning för den nya lönestaten.

Det finnes ju icke här någon utredning om, huruvida det föreligger några andra skäl, t. ex. något synnerligen trängande behov eller dylikt, för att nu frånga gällande pensionsbestämmelser, utan man har här allenast åberopat billighetsskäl, och jag tycker då verkligen, att riksdagen borde hålla på den lag, som den så nyligen antagit. I förhållande till professor Wicksells tjänstetid är ju i alla fall icke den till honom enligt lagen utgående pensionen så särdeles liten, då den ju efter reduceringen uppgår till 3.810 kronor. Han var ju ändå över 40 år, när han gick in i statens tjänst.

Ang. fyllnads-
pension åt
f. d. professorn
K. Wicksell.
(Forts.)

Nu säga motionärerna, att detta kan ju icke behöva läggas honom till last. Nej, visserligen icke, han kunde ju, innan han kom i statens tjänst, haft tillfälle att på andra områden tjäna det allmänna, det vill jag icke bestrida, men faktum är dock, att han förut sökt docentbefattning, som han ej erhöi på grund av att hans kompetens underkändes, och att han ej fick sådan, förrän han kompletterat sig i de juridiska kunskaperna.

Med anledning av nu anförda förhållanden anser jag, herr talman, att riksdagen bör hålla på den pensionslag, som den så nyligen antagit, och jag ber därför att få yrka avslag på såväl motionen som utskottets hemställan i förevarande punkt.

Vidare anförde:

Herr Vahlquist: Herr talman, mina herrar! Den föregående talaren höll före, att det var en farlig väg, som motionären och utskottet här beträdde, och jag vill ge honom rätt så tillvida, att jag medger, att om man följde motionärernas förslag, detta skulle kunna medföra vissa konsekvenser, som ej vore så lyckliga. Men utskottet har förekommit detta genom att begränsa pensionen till 5,000 kronor och sålunda visat att det icke velat gå med på att bryta sönder 1907 års civila pensionslag.

De skäl, som utskottet haft för sin ståndpunkt, äro, såsom herr Söderberg mycket riktigt framhöll, rena billighetsskäl. Man måste ju säga sig, att det är hårt för denne man att vid uppnådda 65 levnadsår för sitt livsuppehälle komma i åtnjutande av en pension, som uppgår till knappt hälften av vad han förut haft i avlöning. Det är under sådana förhållanden icke så lätt för den, som icke har enskild förmögenhet, att kunna reda sig på en sådan pension, och därför ansåg utskottet, att något borde göras i föreliggande fall.

Det var då frågan om, vilket belopp, som man skulle välja. Det kunde icke bli fråga om att ge honom full pension av skäl, som jag nyss anført, och så stannade utskottet vid 5,000 kronor på den grund, att professor Wicksell en gång varit berättigad till detta belopp, såvida icke en omreglering av lönerna hade ägt rum. Han har sålunda kommit i en särskilt ogynnsam ställning med avseende å pensionsförhållandena. Han fick visserligen genom den löneroglering, som beslutades år 1908, så till vida bättre, att hans avlöning höjdes från 7,000 till 8,100 kronor, inberäknat ålderstillägg å lönen med 600 kronor, men å andra sidan kom han då i en så mycket ogynnsammare ställning med avseende å pensionen, emedan efter 1908 fordras 25 tjänstår i statens tjänst för full pensions erhållande, varvid dock får beräknas icke blott tjänstetid såsom professor utan även såsom docent, men, såsom vi veta, har professor Wicksell icke uppnått dessa i pensionslagen föreskrivna tjänstår. Om han emellertid kvarstått på den gamla lönestaten, hade han för pensions erhållande icke behövt 25 tjänstår, utan endast så många tjänstår att han intjänt sina tvenne ålderstillägg, d. v. s. 10 tjänstår, och skulle då varit berättigad till en pension av 5,000 kronor vid sin avgång. Jag fram-

håller därför ännu en gång, att professor Wicksell med hänsyn till lön genom 1908 års reglering visserligen kom i en bättre ställning, men i pensionsavseende däremot i ett synnerligen ogynnsamt läge, och därför har utskottet ansett billighetsskäl tala för att han förhjälpes till en något högre pension. Jag är viss om att sådana fall icke bliva många. Om vi granska universitetskatalogerna, så se vi, att professorstjänst förvärfvas vid jämförelsevis unga år, och då härtill kommer att tjänstår som docenter och ävensom amanuenser få räknas är jag viss om, att fall som detta bliva undantagsfall. Något prejudikat med farliga konsekvenser kan det icke bliva.

Jag vill i detta sammanhang erinra om riksdagens beslut år 1915 i anledning av väckt motion om pension åt professor Leman. Oaktat han vid sin avgång icke skulle få tillräckligt antal tjänstår för erhållande av full pension, bestämde riksdagen redan på förhand, att han, om han stannade kvar på sin professorsplats, skulle få full pension vid 65 levnadsår. Sedan professor Wicksell måst avgå, har hans pensionsfråga bragts till riksdagens omprövning genom enskilda motionärer, och jag finner alla billighetsskäl tala för utskottets förslag, vartill jag anhåller att få yrka bifall.

Herr Söderberg: Herr talman! Vid fjolårets riksdag förelåg ett liknande fall, och herrarna torde påminna sig, huru jag då ställde mig till en liknande pensionsfråga. Jag yttrade då också, att det var en betänklig väg, man sloge in på genom att fatta ett beslut sådant som det då föreliggande. Här tycks man emellertid vara av den meningen, att man bör fortsätta på denna väg. Men åtminstone jag, herr talman, önskar få anteckna, att jag anser, att riksdagen bör hålla på de författningar, som den så nyss antagit.

Herr Kristensson: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets framställning, ehuru jag visserligen inom utskottet varit av samma uppfattning om pensionslagens bestämmelser beträffande våra universitetslärare, som framhållits av de akademiska konsistorierna. Jag kan nämligen icke finna det fullständigt rättvist, att en person, som har en underordnad befattning — t. ex. en amanuensbefattning vid universitetet — skall samtidigt med det han meriterar sig för en högre befattning äga pensionsrätt, men att, om han idkar vetenskapliga studier i utlandet och sedan blir professor i något ämne, han endast skall äga rätt till avkortad pension. Mig förefaller detta egendomligt, och jag anser, att vanliga regler, som gälla statstjänstemän beträffande pensionsrätt, borde vara tillämpliga även i detta fall.

Jag har icke velat reservera mig mot utskottets utlåtande, men ansett mig vid detta tillfälle böra tillkännagiva min mening. Som saken ligger, ber jag att med den motivering, som framställts av utskottet, få yrka bifall till utskottets hemställan. Men jag vill begagna tillfället att giva uttryck åt min förvåning över att icke statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet funnit lämpligt att avgiva en proposition i ämnet, då det i denna sak föreligger så klara

Ang. fyllnads-
pension åt
f. d. professorn
K. Wicksell.
(Forts.)

Ang. fyllnads-
pension åt
f. d. professorn
K. Wicksell.
(Forts.)

och tydliga uttalanden såväl från Uppsala universitets myndigheter och särskilt det större akademiska konsistoriet som även från Lunds universitet.

Då nu första kammaren utan ett ords debatt bifallit utskottets hemställan, förefaller det mig som om denna kammare borde biträda detta beslut. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talman framställt propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å såväl berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkterna 38—45.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda punkter föreslagit.

Ang. pension
åt verkstadsbiträdet
G. O.
Nilsson.

Efter härpå skedd föredragning av *punkten 46*, angående pension åt verkstadsbiträdet vid tekniska elementarskolan i Örebro Gustaf Oskar Nilsson, begärdes ordet av

Herr Söderberg, som anförde: Herr talman! Jag skall icke göra något yrkande beträffande denna punkt, men jag har icke kunnat underlåta att åtminstone reservationsvis söka framhålla några synpunkter angående denne herr Nilsson.

Såsom av handlingarna framgår, har han varit anställd som slöjdlärare vid Örebro folkskolor under en lång följd av år. Han har på grund av denna sin tjänst erhållit ålderdomsunderstöd från folkskollärarnas ålderdomsunderstödsanstalt till ett årligt belopp av 450 kronor, och dessutom från Örebro stad en tilläggs pension av 750 kronor. Detta på grund av vad man skulle kunna kalla hans ordinarie befattning. Men så har han haft tillfällig sysselsättning vid tekniska elementarskolan i Örebro och härför uppburit timavlönning. Som herrarna alltså finna, har han redan en pension, som motsvarar eller är något högre än den folkskollärarna i allmänhet ha på landet, och då tycker jag verkligen, att man kunde stanna vid detta. Då han haft fullt betalt för de timmar, han biträtt vid undervisningen i tekniska elementarskolan, tycker jag icke att han borde ha någon tilläggs pension därför.

Jag har gjort jämförelser mellan denne man och folkskollärare, som ha en vida kostbarare utbildning och kanske ett vida strävsammare arbete i folkupplysningens tjänst än denne, och de få icke mera än han fått. Vidare har jag gjort jämförelser med verkstadsförmän och förmän vid järnvägarna och funnit, att dessa personer få nöja sig med en pension, som vida understiger denne mans.

Därför har jag ansett mig böra avstyrka bifall till den kungl. propositionen, och på dessa skäl har jag antecknat min reservation.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 47.

Lades till handlingarna.

Punkten 48.

Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 2.

Härefter föredrogs vart för sig bankoutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt en befattningshavare vid postverket;

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årliga understöd åt vissa befattningshavare vid telegrafverket; och

nr 15, i anledning av väckt motion om årligt understöd åt skulptören Sven Andersson.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 3.

Vidare föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av väckta motioner om anslag till befrämjande av inhemsk linodling m. m.; och yttrade därvid

Ang. den inhemska linodlingen m. m.

Herr Andersson i Knäppinge: Herr talman, mina herrar! Då jag nu begär ordet, gör jag det icke därför att jag är av annan mening än utskottet i själva saken. Jag har endast med min vid utskottsutlåtandet fogade reservation velat komma till ett mera positivt resultat genom att yrka bifall till motionens kläm. Jag anser nämligen, att däri ligger en bestämd handling, som avser att genom praktiska försök fortare än genom en föreslagen utredning föra den försummade linodlingen i landet till heders igen.

När nu emellertid första kammaren redan har antagit utskottets förslag, avstår jag från att göra det yrkande om bifall till motionen, som jag eljest skulle ha gjort.

Herr Lithander: Herr talman! Jag är också av den mening att riksdagen bort bevilja det här begärda anslaget av 40,000 kronor, varav 20,000 kronor skulle användas redan i år, då det torde vara av stor betydelse, att Kungl. Maj:t genast kan vidtaga de åtgärder, som äro önskvärda för linodlingens befrämjande. Vad som här begäres är så ofantligt litet, jämfört med vad industrien mängen gång får betala i merutgifter vid inköp av råvaror, och kan man därför genom att uppmuntra den inhemska linodlingen vinna resultat, så får man mångdubbelt igen vad som här äskas. Jag vill påminna, att på enskilt initiativ har planerats en linberedningsanstalt. Plats är redan föreslagen i Skåne. Denna anstalt kommer att söka bereda inhemskt lin, som förut icke kunnat anskaffas för textilindu-

Ang. den in-
hemiska lin-
odlingen m. m.
(Forts.)

strien inom landet, utan ha vi beträffande lin varit hänvisade till import från utlandet. Det är icke alldeles detsamma, om en linodling kan komma till stånd först under kommande år, utan jag tror, att just under den närmaste tiden bör detta ske. Det är därför jag anser, att det skulle vara önskligt, om man redan nu kunde komma till några resultat genom att medel snarast möjligt ställdes till förfogande. Vi ha exempel på vad ett snabbt och målmedvetet arbete kan åstadkomma. Så har man ju i utlandet på jämförelsevis kort tid kunnat lösa linodlingsfrågan.

Det gläder mig, att jordbruksutskottet i sin tillstyrkande motivering särskilt framhållit, att utsädesfrågan skall beaktas, då det är av vikt, att vi göra oss oberoende av utländskt utsäde. Den vara, det här gäller, är den enda inhemska textila råvara, som vi kunna producera och under gångna tider frambragt inom vårt eget land icke endast för landets egen förbrukning utan också för export. Det är alltså en synnerligen viktig fråga, och jag vill uttala den förhoppningen, att herr jordbruksministern genom så snabba åtgärder som möjligt ville söka stimulera denna viktiga näring.

Jag har emellertid, i det läge frågan befinner sig, i likhet med herr Andersson i Knäppinge icke ansett riktigt att nu göra något yrkande. Jag har huvudsakligen velat understryka, att vi om möjligt böra gå fram med så snabba åtgärder som möjligt.

Herr *Johansson* i Brånalt instämde häruti.

Herr *H a m i l t o n*: Då den sista talaren icke gjorde något yrkande, skall jag fatta mig kort. Utskottet har insett linodlingens stora betydelse för vårt land och finner att staten bör understödja densamma, men håller före, att innan särskilda åtgärder vidtagas i detta syfte de böra föregås av en utredning. Denna fråga har på senare tiden kommit i ett nytt läge på grund av det beslut, som fattats i Skåne på initiativ av Kristianstads läns hushållningssällskap att anlägga en linodlingsanstalt i Hässleholm. Ett bolag, med hemortsrätt i Borås för övrigt, och som heter Svenska Linberedningsanstalten eller -bolaget eller något dylikt, har enligt uppgift träffat avtal med jordägare i Skåne om tre års linodling på några hundra tunnland. Bolaget har förbundit sig att tillhandahålla för linodlingen nödiga frön. Jag antager, att den utredning, som jag hoppas kommer att verkställas på grund av riksdagens beslut — första kammaren har redan bifallit utskottets hemställan — skall ha gagn av de åtgärder, som redan äro vidtagna i Skåne, och att utredningen kan så påskyndas, att vi redan nästa år kunna vänta förslag från regeringen, som ger anledning till en mera omfattande linodling än som nu äger rum.

Herr talman, jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr *Nilsson* i Linnås: Herr talman! Anledningen till att jag kunnat gå med på förslaget är, att jag anser det vara nödvändigt, att samtidigt med att staten gör något för linodlingen, staten

också vidtager åtgärder för befrämjande av den hemslöjd, som redan finnes i bygderna. Jag är övertygad om att kammaren är enig om den uppfattningen, att man skall göra vad göras kan för att befrämja linodlingen i landet, men i händelse staten skulle bevilja direkt anslag nu för industriens ändamål, kan det hända, att hemslöjden icke skulle få det understöd som den ovillkorligen behöver. I den trakt jag närmast känner till är man mycket intresserad för hemslöjd, och det odlas lin ganska avsevärt, fastän det gått tillbaka mycket under den senaste tiden. Detta har säkert icke sin orsak i bristande intresse för hemslöjd, utan beror på, att det är mycket stora svårigheter att göra de förberedande arbeten, som erfordras, innan linet förädlas i hemmen, d. v. s. skäktning och dylikt. Därför anser jag, att samtidigt med att denna utredning sättes i gång man även utreder de åtgärder som erfordras för befrämjande av linodlingen för hemslöjdens behov. Detta är lika nödvändigt som att industriens behov tillgodoses, och jag vill framhålla detta för att det möjligen skall komma till beaktande vid den kommande utredningen. Jag är övertygad om, att om staten t. ex. bidrager till små skäktverk i bygderna, så skall detta kunna hjälpa upp linslöjden mer än vi kunna ana, och det finnes säkert rum även för en stor industri på det området, då det icke fordras så stor areal för att få en ganska avsevärd avkastning vad linet beträffar.

Ang. den in-
hemska lin-
odlingen m. m.
(Forta.)

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Efter föredragning härpå av andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inskridande mot utrop å allmän plats av vissa periodiska skrifter erhöles ordet av motionären

Ang. åtgärder
mot utrop å
allmän plats
av vissa
skrifter.

Herr Welin, som yttrade: Herr talman! I den motion, som det här är fråga om, hemställer jag, »att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes i kungl. ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 införa den bestämmelsen, att polismyndighet äge befogenhet att för längre eller kortare tid förbjuda offentligt utropande på allmän plats av sådan periodisk skrift, vars text eller däri införda bild åsyftar eller innebär något, som strider mot tukt och sedlighet, för så vitt skriften i fråga under närmast föregående år blivit dömd för brott mot tryckfrihetsförordningens 3 § 13 mom.» Denna motion har blivit hänvisad till andra kammarens andra tillfälliga utskott, som underkastat den en ganska omild kritik. Jag ber då å min sida att nu få svara med några randanmärkingar till detta utskottets betänkande.

Det första skäl, utskottet anför mot motionen, är det, som är uttryckt på följande sätt: »Efter vad utskottet har sig bekant, torde

Ang. åtgärder
mot utrop å
allmän plats
av vissa
skrifter.
(Forts.)

dock i anledning av nämnda bestämmelse endast ett obetydligt antal tryckfrihetsmål ha förekommit av den art som i motionen avses — —». Man kan då med skäl fråga: huru många tryckalster av detta slag böra förekomma för att det skall anses vara påkallat att ingripa mot utropandet av bestraffade tryckalster? Om det blott vore ett enda bestraffat tryckalster, som fortsätter att i ord och bild framställa sådant, som sårar tukt och sedlighet, vore det inte då värt att beivras på sätt som motionen avser? Det är nämligen icke *antalet* av publicistiska smutsalster, som skall fälla utslaget, utan endast det faktum, att pressalster, anlagda för sedlig skandal till allmänhetens och särskilt ungdomens förförelse, *få* säljas och offentligen utropas, som man skall komma till livs. Det skall icke anses lika berättigat att få sprida sedligt gift som att vanliga hyggliga tidningar få sprida dagsnyheter och för det mänskliga livet vägledande upplysningar. Eftersom utskottet ansett, att det endast är ett obetydligt antal tryckfrihetsmål av den art, som i motionen avses, så skulle »ett lagstadgande i enlighet med den i motionen gjorda hemställan visa sig ha ingen eller ringa effekt till motverkande av de missförhållanden, som i densamma åsyftas». Det är en rätt egendomlig slutsats. Även om endast ett fåtal tryckalster av ifrågasvarande slag drabbades av förbudet att offentligen utropas å allmän plats, så borde det väl dock bli *någon* effekt. Det kunde ju hända, att denna effekt icke bleve så stor, men man skall komma ihåg, att det här är fråga om andliga värden, som man skall söka bevara, och icke endast sådana värden, som kunna mätas med vanliga littereller metermått så att säga. Om det skulle vara så som utskottet säger eller att det endast bleve ringa effekt av ett sådant förbud som det föreslagna, så kunde det ju dock hända, att det i själva verket vore till stort gagn för de enskilda individer, som därigenom besparades det skadliga inflytandet från det pressalster, som icke finge utropas.

Jag vill i detta sammanhang i förbigående påpeka ett litet misstag, som utskottet gjort, då det anser, att jag skulle påyrkat lagstadgande. Jag har aldrig begärt *lagstadgande*, utan endast en bestämmelse i *ordningsstadgan* för rikets städer. Det är ju inte precis detsamma, såsom nog utskottets ledamöter äro villiga att erkänna.

Det andra huvudmotivet att avstyrka motionen är, att utskottet finner hela frågan betydelselös. Det använder sådana uttryck som t. ex. detta, »att offentligt utropande av här avsedda 'smutsalster' numera synes förekomma i ytterst ringa omfattning». Så talas det om »allt färre försäljningsställen» och om »ett annars skäligen undanskymt pressalster». Det går icke an att på detta sätt bagatellisera företeelser av detta slag. Man måste ha klart för sig vådan av att alster spridas, som kunna åstadkomma sedlig förförelse, även om det nu icke skulle vara så många, och man får icke påverkas av, att man kanske själv står oberörd inför dem. En äldre person, som huvudsakligen sysslar med praktiska-ekonomiska ting, kanske tycker, att pressalstren äro skäligen undanskymda, men det är icke sagt, att så är fallet för den ungdom, som det kanske särskilt syftas på

med dessa pressalster. Man får icke bortse från de frestelser, som där kunna ligga just för ungdomen i den livsperiod, då den är mest utsatt för frestelser.

Det ingår i detta också ett moment, som jag tillåter mig att peka på, nämligen då det heter, att det kan ifrågasättas, »om icke ett polisförbud av omnämnt slag skulle kunna lända till mera skada än gagn på grund av den allmänna uppmärksamhet ett annars skäligen unoanskynt pressalster därigenom skulle komma att tilldraga sig». Jag ber då få påpeka, att det fällande tryckfrihetsmålet mot skrifter redan har riktat uppmärksamheten å densamma, och denna uppmärksamhet bleve väl föga större genom polisförbudet. Hela denna synpunkt duger för övrigt alldeles icke. Skulle den vara den avgörande, då finge man slopa hela § 3 i tryckfrihetsförordningen och troligen många andra paragrafer i våra svenska lagar, vid vilkas tillämpning uppmärksamheten riktas på ett skandalöst förhållande, som kan menligt inverka på en del personer. Det förefaller mig högst förunderligt, att utskottet har kunnat göra denna synpunkt gällande.

Utskottets tredje huvudanmärkning är den, att »det måste väcka allvarliga betänkligheter att lägga en indragningsmakt av här föreslagen natur i polismyndigheternas händer. Skäl finnas nämligen icke att hos dessa, och allra minst hos en underordnad polisman, förutsetta vederbörliga kvalifikationer för att avgöra, då verkligt missbruk av tryckfriheten föreligger.» Ja, även detta är ett högst underligt resonemang. Till att börja med är det naturligtvis icke polismyndigheterna, som skola »avgöra, då verkligt missbruk av tryckfriheten föreligger». Det gör som bekant alltid en jury, varefter domstolen dömer. Motionen avser, att polismyndigheterna må kunna äga befogenhet att för längre eller kortare tid förbjuda offentligt utropande på allmän plats av en sådan av jury fälld skrift. Det står ju alldeles tydligt i motionen och i klämman, som avslutar motionen, och som jag tog mig friheten uppläsa i början av mitt anförande. Frågan är då, om polismyndigheterna kunna anses äga kvalifikationer för att avgöra, huruvida en av jury fälld skrift med hänsyn till föreliggande omständigheter bör förbjudas att offentligt utropas. Jag vill då påpeka, att magistraten, d. v. s. borgmästare och rådmän, är städernas högsta polismyndighet, och dessa äro väl icke så bortkomna. Ett sådant utropande, som det här är fråga om, förekommer väl ytterst sällan annat än i de större städerna, och i de åtta största städerna. utom Stockholm, finnas dessutom av Kungl. Maj:t utnämnda polismästare, som antingen äro eller anses vara magistratspersoner, och de böra väl ha litet förmåga att döma i saken.

För övrigt vill jag fråga, hur utskottet har kunnat komma på den vidunderliga tanken, att »en underordnad polisman» skulle döma i denna fråga? Bara denna tanke visar, hur litet utskottet försökt tänka sig in i saken. hur ytligt och lättvindigt det behandlat hela detta sedliga spörsmål.

Till sist tar utskottet upp till skärskådande en tanke, som jag i förbigående framkastade i min motion. Jag säger:

*Ang. åtgärder
mot utrop å
allmän plats
av vissa
skrifter.
(Forts.)*

Ang. åtgärder
mot utrop å
allmän plats
av vissa
skriffter.
(Forts.)

»Och måhända borde polismyndighet även äga denna rätt, om till exempel 100 myndiga män och kvinnor inom kommunen därom göra framställning.»

På detta svarar utskottet:

»Ej heller synas tillräckliga garantier finnas mot ett olämpligt handhavande av nämnda makt i det av motionären på tämligen lösa grunder framkastade förslaget att göra polismyndighets ingripande beroende av framställning från ett visst antal medlemmar i vederbörande kommun.»

Att utskottet säger, att »motionären på tämligen lösa grunder framkastat förslaget», fäster jag mig mindre vid; detta är ju ett projekt, och det är klart, att det inte kan vara så fast grundat. Men det är en annan sak, som är viktigare att påpeka, och det är att utskottet lägger andra ord i min mun än vad som finnes i min motion. Jag har aldrig sagt, att denna grupp personer skulle få någon *makt* att ingripa, eller att polismyndigheternas ingripande skulle vara *beroende* av deras framställning. Jag säger endast, att måhända borde polismyndighet även äga denna rätt, om »ett visst antal medborgare, män och kvinnor inom kommunen därom göra framställning».

Nu håller jag visst inte något vidare på mitt förslag och vill inte göra något särskilt väsen av det. Men det vore kanske i alla fall inte så galet, om man skulle börja undersöka saken.

Det ligger väl ingenting orimligt i detta, att t. ex. ett hundratal aktningvärda och omdömesgilla medborgare och medborgarinnor, som funnit sig upprörda över, att geschäft i ungdomens förförelse får ostraffat förekomma i deras samhälle, finge rättighet att ingå till polismyndigheten med begäran om förbud mot den fördärvbringande skriftens offentliga utropande, och att polismyndigheten *ägde rätt* att taga den hänsyn till deras framställning, som den funne för gott.

Alla ha vi ansvar för tillståndet i det samhälle, där vi äro medborgare, med hänsyn till danandet av en stark, sedlig anda. Vi borde då också ha rätt, icke blott att petitionsvis inför vederbörande myndighet framföra de önskemål, vi kunna hava i fråga om höjandet av denna folkanda, ty det kan väl ingen neka oss, utan myndigheterna borde kanske också ha *rätt — visst inte plikt* — att, med hänvisning till denna opinionsyttring, vidtaga åtgärder i den önskade riktningen.

Det är ju för övrigt endast en utvidgad form av svenska medborgares urgamla rätt att petitionera hos statens myndigheter.

Men tanken är kanske allt för ny, kanske t. o. m. allt för demokratisk, för att kunna omfattas av ett riksdagsutskott.

Sedan jag nu granskat detta utskottsbetänkande, vill jag fråga: Vad är egentligen kvar av hela utskottets motivering? För så vitt jag kan se, rakt ingenting. Jag får erkänna, att jag inte kan erinra mig ha läst ett svagare utskottsutlåtande. Mången gång kan ju ett utskott påvisa skäl, varför en motion icke kan bifallas, och då böjer sig motionären för detta och är t. o. m. tacksam för omsorgsfull behandling av frågan, för att denna blivit så väl utredd. Här finnes inte spår av sådant, som utskottet kan åberopa som skäl mot motionen.

Utskottet säger vackert nog, att *motionens syfte är beaktansvärt*, men eljest framgår det av hela motiveringen, att det anser, att allt är bra som det är, att intet *kan* och intet *bör* åtgöras för att lägga hämsko på den publicistiska verksamhet av skandalös och omoralisk art, som offentligen framför sina frestelser till fara särskilt för ungdomen.

Ang. åtgärder mot utrop å allmän plats av vissa skrifter.
(Forts.)

Det förefaller mig som om det varit bättre, att utskottet ådagalagt åtminstone någon vilja att åstadkomma något till förbättring av förhållandena på detta område.

Herr talman, jag har velat beledsaga utskottets utlåtande med dessa anmärkningar, men då jag alltför väl förstår, att det icke finnes möjlighet att få någon framgång för motionen, skall jag icke göra något yrkande.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion angående förbud för värnpliktiga ävensom för manskap vid armén och marinen att inköpa brännvin; och blev utskottets hemställan därvid av kammaren bifallen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 6.

Slutligen föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, angående herr Molins i Dombäcksmark motion, nr 304, angående utredning i fråga om verkningarna av lagen den 25 maj 1905 rörande avgäld från avsondrad lägenhet.

Kammaren biföll utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemställan.

§ 7.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Interpellation.

Herr Persson i Norrköping, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Allmänheten här i landet har icke kunnat undgå att märka och starkt oroas över det tilltagande antal järnvägsolyckor, som under de båda senaste åren och även i år inträffat å statens järnvägar. Under det att urspårningarna å statsbanorna under år 1914 uppgingo till ett antal av 8, så sprungo de under år 1915 upp till 22 och under år 1916 till ej mindre än 40. Det genom urspårningarna under år 1914 avsevärt skadade antalet fordon var 0, men under år 1915 uppgick det till 14 och under år 1916 till 47, sålunda över tre gånger så högt under år 1916 som 1915. Sammanstötningarnas antal visar samma stigande tendens. År 1914 inträffade 12 sammanstötningar, men under år 1915 17 och under år 1916 32. Under år 1914 skadades avsevärt genom sammanstötningarna 9 fordon, men

Interpellation.
(Forts.)

under år 1915 47 och under år 1916 53. Under åren 1914 och 1915 blev vid sammanstötningarna 1 person varje år avsevärt skadad, men under år 1916 5 personer.

I vad gäller andra olyckshändelser vid statens järnvägar, så visa även dessa avsevärd stegring. Under år 1916 inträffade sålunda vid statsbanorna sammanlagt 425 olyckshändelser, därav å linje 109 och i stations- och rangeringstjänst 316. Motsvarande siffror under år 1915 voro 326, 77 och 249 och under år 1914 233, 54 och 179. Olyckshändelserna ha sålunda ökats med nära 100 procent under de två åren. Olyckshändelserna på 100 kilometer trafikerad väglängd steg från 4,95 år 1914 till 6,77 år 1915 och till 8,63 år 1916 samt på 10,000,000 vagnaxelkilometer från 2,31 år 1914 till 2,74 år 1915 och till 3,20 år 1916. I vad beträffar antalet vid olyckshändelser och olycksfall avsevärt skadade järnvägsmän, så uppgick detta år 1916 till 218 mot 210 år 1915 och 137 år 1914. Vid olycksfall dödade järnvägsmän var 1916 39 mot 35 år 1915 och 15 år 1914.

Även under detta års två första månader ha olyckorna vid statens järnvägar varit många och uppseendeväckande. Någon statistik finnes ännu icke därom, varför jag här blott anför några mera uppseendeväckande fall, som jag hämtat ur en enda tidning.

Natten till torsdagen den 18 februari påkörde nattsnälltåget Stockholm—Göteborg en invid Gårdsjö station stående s. k. gasvagn, som »tappats» av ett förut passerande godståg. Den »tappade» gasvagnen saknade akterlyktor. Torsdagen den 22 februari rusade ett passageraretåg in i ett godståg vid Liljeholmens station. En vagn blev fullständigt ramponerad och fem andra illa åtgångna. Natten till samma dag sammanstötte tvenne godståg å linjen Jörn—Långsele, varvid ett lokomotiv vältte ur spåret och flera vagnar urspårade samt ramponerades. Den 25 februari urspårade en ångfinka å linjen Ånge—Ljusdal. Den 26 februari inträffade den bekanta olyckan vid Holmsvedens station, varvid elva människor dödades och många blevo svårt sårade, förutom att materiel för hundratalsentals kronor förstördes. Natten till den 1 mars skedde en sammanstötning vid Karlsby station i Östergötland mellan ett matvarutåg och ett godståg. Två vagnar blevo svårt ramponerade och sju å åtta erhöilo mindre skador. Samma dag urspårade ett godståg vid Ängelholm. Tio vagnar urspårade och en del ramponerades. Och nu senast i fredagens tidningar meddelades om en sammanstötning vid Bollnäs, varvid 16 vagnar urspårade, av vilka 3 fullständigt krossades.

Detta är blott några exempel ur olyckshögen vid statsbanorna under detta år. Olyckornas talrikhet och omfattning ha som sagt väckt stor uppmärksamhet och oro bland allmänheten och man frågar om orsakerna samt huruvida något kan åtgöras för att undanrödja eller minska dessa orsaker.

Chefen för statens järnvägar, generaldirektör Granholm, har med anledning av de många olyckorna för kort tid sedan utsänt en maning till järnvägspersonalen att under inga förhållanden låta

känslan av överhängande göromål inverka eftersättande av givna säkerhetsföreskrifter. Fråga är dock, om denna generaldirektörens uppmaning kommer att åstadkomma verklig effekt. Det behöves nog även andra åtgärder för att trygga trafiksäkerheten. Självfallet medverkar till den rådande trafikosäkerheten den hårda trafikbelastning, som statens järnvägar fått vidkännas under de senaste två åren, men en starkt medverkande orsak är även att personalen är överansträngd samt att åtminstone den lägre personalen lider under svårt ekonomiskt tryck och mindre goda arbetsförhållanden.

Interpellation.

(Forts.)

En del av de i de många ordena utgivna trafik- och säkerhetsföreskrifterna kunna knappast följas med den trafikintensitet, som råder, och med den i förhållande därtill ringa driftspersonal, som står till förfogande. Det förklaras på sina håll bland järnvägspersonalen rent ut att, om föreskrifter i alla fall och delar skulle noggrant följas, därmed sådan trafikstockning skulle uppstå, att hela järnvägsdriften komme att i väsentlig mån inskränkas. Ja, det har t. o. m. hänt, att järnvägsbefäl öppet sagt till underordnade att om de inte kunde gå genvägar, så vore de odugliga som järnvägsmän. Genom dessa förhållanden uppstår ett system och insmyger sig en slentrian som innebär faror för trafiksäkerheten.

De nuvarande ekonomiska förhållandena för järnvägspersonalen äro också sådana att spänstigheten nedsättes. Inkomsterna äro för ringa för att järnvägstjänsten skall verka tilldragande, och därigenom uppstå svårigheter för statsbanorna att erhålla och bibehålla bra folk i sin tjänst. Begynnelselönerna för 21 års män, som intagas, äro i resp. distrikt, sedan den 1 september förra året kronor 3: 50, 3: 55, 3: 65, 3: 75 och 3: 85 pr dag plus 15 öre. De som äro under 21 år erhålla 25 öre mindre pr dag. För denna betalning kunna icke statens järnvägar påräkna att erhålla de bäst kvalificerade arbetarna, och detta, tillsammans med att även de ordinarie järnvägsmännens löner nu äro alldeles otillräckliga, gör att hela personalkåren sjunker i duglighet. Och i samma mån minskas trafiksäkerheten, till fara för både liv och gods.

På grund av det ovan anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr chefen för civildepartementet få rikta följande spörsmål:

Vilka åtgärder anser herr statsrådet böra vidtagas för att i görigaste mån förhindra upprepande av de numera alltför vanligt förekommande olyckorna och olycksfallen å statens järnvägar?

Denna anhållan bifölls av kammaren.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 4, angående regleringen av utgifter under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till lantförsvarsdepartementet;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstårsberäkning för professorn J. R. Kjellén med avseende å hans rätt till ålderstillägg;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för gymnastiklärarinnan Dagny Kristina Widebeck att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; och

nr 34, i anledning av väckt motion om anslag till inköp eller anläggning av en statens galoschfabrik;

bevillningsutskottets betänkande, nr 11, i anledning av väckta motioner om förbud mot tillverkning och försäljning av alkoholhaltiga drycker;

lagutskottets utlåtanden:

nr 12, i anledning av väckta motioner rörande stämmingsmans behörighet m. m.;

nr 13, i anledning av väckt motion om ändring av 91 § 1 mom. i lagen om aktiebolag;

nr 14, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om åvägabringande av en social arrendelagstiftning; och

nr 15, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om ändring av bestämmelserna angående häktning m. m.;

jordbruksutskottets utlåtande, nr 14, angående regleringen av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet; samt

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, angående herr Molins i Dombäcksmark motion, nr 311, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om verkningarna i visst avseende av gällande förordning angående inteckning i fast egendom.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Vahlquist</i>	under den 12 mars,
» <i>Bäg</i> i Katrineholm	» » 12 »
» <i>Pettersson</i> i Vråtsered	» 5 dagar fr. o. m. den 13 mars,
» <i>Adelsvärd</i>	» den 12 mars,
» <i>Lundström</i> i Vreten	» 2 dagar fr. o. m. den 13 mars,
» <i>Rehn</i>	» 8 » » » 13 »
» <i>Lithander</i>	» den 12 mars,
» <i>Welin</i>	» 9 dagar fr. o. m. den 11 mars,
» <i>Johanson</i> i Huskvarna	» 3 » » » 12 » och
» <i>Törnkvist</i>	» 9 » » » 12 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 8,29 e. m.

In fidem
Per Cronvall.